

DEN (U)MULIGE FORSONINGEN

En case-studie av Bosnia-Hercegovina

Lejla Osmanbašić

Masteroppgave ved institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2017

Den (u)mulige forsoningen

En case-studie av Bosnia-Hercegovina

© Lejla Osmanbašić

2017

Den (u)mulige forsoningen

Lejla Osmanbašić

<http://www.duo.uio.no/>

Sammendrag

Bosnia-Hercegovina (BiH) er fremdeles preget av krigen som fant sted på 1990-tallet. BiH er et land som er forent og splittet på samme tid på grunn av de etniske motsetningene innad. Situasjonen i landet er anspent, misnøyen er stor og en kan øyne flere store spenninger som har potensiale for å eskalere til en potensiell konflikt.

Pågående konflikter som ikke er håndtert på riktig måte har en fare for å eksplodere på nytt grunnet mangelen av fred- og forsoningsarbeid. Studiet vil vise at dagens motsetninger i BiH er nært knyttet til bestemmelsene i Dayton-avtalen. Bosnia-Hercegovina stiller med et unikt statsapparat som på den ene siden er enestående og på den andre siden en stor byrde for landets fremtid. Det vil dermed redegjøres for den kompliserte politisk-administrative strukturen fastlagt i Dayton-avtalen, som danner grunnlaget for et etnisk segregert samfunn. Studiet vil ta for seg Dayton-avtalen og de ulike grunnlovene Bosnia-Hercegovina er bygget på, samt drøfte problematikken rundt de rådende nasjonalistiske drivkreftene som ønsker å bryte opp landet. Ved å gå i sømmene på statsstrukturen og det konstitusjonelle rammeverket i Bosnia-Hercegovina skal jeg forsøke å vise at mangelen på forsoning i det bosniske samfunnet potensielt kan medføre at en ny konflikt blusser opp.

Det kan sies at Dayton-avtalen hemmer forsoning ved at den har sementert det etniske skillet i befolkningen. Studiet vil vise at de ulike etniske folkegruppene som har vært i krig med hverandre fortsetter å hevde fullstendig forskjellige versjoner om hva konflikten handlet om, hvordan historien skal forstås og hvordan fremtiden bør se ut. For å gi en indikasjon på hvor langt i forsoningsprosessen befolkningen i Bosnia-Hercegovina har kommet vil studiet gjøre rede for hvordan etniske forskjeller og nasjonalisme kommer til uttrykk i hverdagen til landets befolkning. Studiet vil ta for seg det politiske landskap, problematikken knyttet til de internt fordrevne i landet, konstitusjonell diskriminering, skole og utdanningssystemet samt de fragmenterte mediene i landet.

Forord

Min akademiske reise er nå ved veiens ende. Denne masteroppgaven markerer slutten på 18 års skolegang. Arbeidet med masteroppgaven har vært en lærerik og morsom prosess hvor jeg har fått reflektert over den kunnskapen jeg har tilegnet meg gjennom disse årene. Det har vært meget spennende å ha muligheten til å dykke ned i et tema jeg personlig er svært opptatt av. Når denne masteroppgaven nå avsluttes er det flere jeg ønsker å takke:

Jeg vil takke min veileder Janne Haaland Matlary for nyttige innspill og verdifulle kommentarer i løpet av prosessen.

En stor takk til min familie! Hvala mamma og pappa: Hajrija og Ibro, min søster Adnana – tusen takk for at dere alltid har vært der for meg og støttet meg gjennom livet, og ikke minst gjennom studietiden. Dere har bestandig rådet meg til å følge drømmene mine – takk for at dere alltid har hatt troa på meg!

Tusen takk Rami, for din støtte, oppmuntring og kjærlighet. I de stunder hvor arbeidet har gått tyngst har jeg alltid hatt deg som har lyttet og fått meg til å innse hvor spennende og viktig dette faktisk er.

Gode venner er gode å ha gjennom en lang oppgaveprosess. Jeg er heldig som har så mange flotte mennesker rundt meg som hjelper, støtter og oppmuntrer – alle på sin unike måte. Takk.

Lejla Osmanbašić

Oslo, 2017

«The pursuit of peace and progress cannot end in a few years in either victory or defeat. The pursuit of peace and progress, with its trials and its errors, its successes and its setbacks, can never be relaxed and never abandoned»

- *Dag Hammarskjold*

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Tema og problemstilling.....	1
1.2	Begrensninger	3
1.3	Bakgrunn for valg av tema	3
1.4	Oppgavens struktur.....	4
2	BAKGRUNN	6
2.1	Historisk bakgrunn	6
2.2	Etnisitet og nasjonalisme	6
2.3	Dualistisk identitet.....	8
2.4	Bosnia-krigen 1992–1995.....	10
3	METODE	15
3.1	Case-studie.....	15
3.2	Generalisering.....	17
3.3	Fordeler og utfordringer ved valgt metode.....	17
3.4	Kilder og data	18
3.5	Validitet og reliabilitet.....	20
4	TEORI	22
4.1	Konsosiert demokrati-teorien	22
4.2	Kritikk.....	23
4.3	Er Bosnia-Hercegovina et konsosiert demokarti?	25
4.3.1	Storkoalisjon.....	26
4.3.2	Gjensidig veto	27
4.3.3	Proporsjonalitet	28
4.3.4	Segmentert gruppeautonomi	29
5	DAYTONSTATEN.....	31
5.1	Bosnia-Hercegovina	32

5.2	Føderasjonen Bosnia-Hercegovina.....	36
5.3	Republika Srpska.....	38
5.3.1	Republikk bygget på folkemord?	41
6	DE MANGE UTFORDRINGER	46
6.1	Bosnia-Hercegovina i dag	46
6.2	Negativ fred	47
6.3	Nasjonalistisk politikk	48
6.4	RS trusler; referendum om løsrivelse?	50
6.4.1	RS sett i lys av de fire kriterier	54
6.5	Problematisk retur og internt fordrevne.....	59
6.6	Diskriminering.....	61
6.7	Politikere som forsoningsbærere	63
6.8	Det bosniske skolesystemet	65
6.9	Lærere som forsoningsbærere	68
6.10	Mediene.....	71
7	KONKUSJON.....	74
7.1	Oppsummering	74
7.2	Teori møter empiri.....	75
7.3	Veien videre.....	79
	Litteraturliste	81

Forkortelser

BiH – (Bosna i Hercegovina) Bosnia-Hercegovina

EMD – Den Europeiske Menneskerettighetsdomstol

EMK – Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon

EU – Den Europeiske Union

FBIH – Føderasjonen Bosnia-Hercegovina

FN – De Forente Nasjoner

GFAP – General Framework Agreement for Peace

GFA – General Framework Agreement

ICJ – International Court of Justice

ICTY – International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia

PIC – Peace Implementation Council

RS – Republika Srpska (Den Serbiske Republikk)

UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees

Politiske parti:

DNS – Demokratski Narodni Savez – Den Demokratiske Folkealliansen

HDZ – Hrvatska Demokratska Zajednica – Kroatisk Demokratisk Samfunn

NDP – Narodni Semokratski Pokret – Partiet for Nasjonal Demokratisk Bevegelse

PDP – Partija Demokratskog Progresa – Partiet for Demokratisk Fremgang

SBB – Savez za Bolju Bodućnost – Unionen for en Bedre Fremtid

SDA – Stranka Demokratske Akcije – Partiet for Demokratisk Handling

SDS – Srpska Demokratska Stranka – Serbisk Demokratisk Parti

SDP – Socialdemokratska Partija – Sosialdemokratisk Parti

SNSD – Savez nezavisnih Socijaldemokrata – Alliansen av Uavhengige Sosialdemokrater

SP – Socijalistička Partija – Republika Srpskas Sosialistparti

1 INNLEDNING

1.1 Tema og problemstilling

Opp gjennom historien har vi ofte vært vitner til at fredsavtaler inngås, konflikter avsluttes, nye grenselinjer tegnes, områder kontrolleres og makt fordeles, men uten at forsoningsplaner inngår i disse avtalene. Det er vanskelig å se at det politiske lederskapet i et land som har vært involvert i en konflikt har utformet noen form for forsoningspolitikk, selv mange år etter at den væpnede konflikten har stilnet. Nettopp dette er tilfellet i Bosnia-Hercegovina (BiH).

Krigen i Bosnia-Hercegovina på 1990-tallet preger fremdeles dagens samfunn. Jeg vil påstå at BiH er et land som er forent og splittet på samme tid grunnet de etno-nasjonalistiske spenningene innad i landet. I Bosnia-Hercegovina lever fortsatt fortiden, den er til stede og former hverdagen. Dette gir grunn til å hevde at krigen i BiH ikke har endt, men snarere tvert om – den pågår fortsatt, bare med andre midler.

Konflikten i BiH har endret form og flyttet inn i statlige institusjoner. Tidligere levde de ulike folkegruppene; bošnjaker, kroater og serbere¹, side om side, i dag er Bosnia-Hercegovina delt i to delstater (også omtalt som entiteter): en bosnisk-kroatisk føderasjon «Federacija Bosna i Hercegovina» (FBiH) og en bosnisk-serbisk republikk «Republika Srpska» (RS), i tillegg til Brčko distrikt som utgjør en egen administrativ enhet. Dayton-avtalen fra 1995 er både en fredsavtale og landets Grunnlov, hvilket gjør det naturlig for meg å omtale den som landets konstitusjon i den videre fremstillingen. Den sikret fred i BiH, samtidig ble det skap et komplisert, politisk system hvor ingen av de krigførende partene skulle dominere. Samstundes ble mye av makten flyttet fra det statlige nivå, til entitetsnivå. Systemet ble utviklet ut fra tanken om en stat, to enheter og tre folkegrupper.

Dayton-avtalen stanset blodbadet, men har etterlatt seg et land som har vansker med å lege krigssårene. Det flerkulturelle samlivet som var selve kjennetegnet på Bosnia-Hercegovina, og som mange var stolte av før krigen, er nå vanskelig å få øye på.

¹ Det er her snakk om bosniske-kroater og bosniske-serbere, ikke statsborgere av Kroatia eller Serbia. I studien vil jeg referere til bosniske-kroater og bosniske-serbere kun som kroater og serbere, med mindre noe annet er spesifisert.

Postkonfliktsamfunn går inn i etterkrigstid med store ødeleggelser, krigstraumer, svekkede ressurser og nye individuelle identiteter og gruppeidentiteter. Ofte er tidligere verdier erstattet med nasjonalisme, patriotisme og heltomot skriver Djuliman (2016: 129). Dette er tilfellet for Bosnia-Hercegovina, selv 22 år etter krigens slutt kan landet fortsatt identifiseres som et postkonfliktsamfunn. BiH er godt i gang med å reparere de materielle skadene, men den indre forsoningen mellom befolkningen har landet ikke lykkes med. Dayton-avtalens statsstruktur har bidratt til en institusjonalisering av etniske forskjeller og det politiske systemet er delt langs etniske skillelinjer. Maktfordelingsmekanismer som skulle sikre freden er blitt til redskaper for politisk kniving og obstruksjon. Dayton-avtalen har med andre ord ikke evnet å sikre nødvendig stabilitet eller et bærekraftig demokratisk styresett i BiH. I dag kan vi øyne store spenninger innad i landet. Konfliktnivået er oppadstigende, det kommer stadig nye advarsler om fare for krig og trusselen kommer innenfra. Nettopp dette er bakgrunnen for at jeg har valgt å ta for meg problemstillingen som lyder slik:

Hvordan har maktfordelingsprinsippene Dayton-avtalen foreskriver bidratt til å segregere samfunnet og forsinke forsoningsprosessen?

I oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i Arend Lijpharts modell om konfliktløsningsteknikker i pluralistiske samfunn ettersom denne konfliktløsningsmodellen på mange måter danner det teoretiske rammeverket for langtidsfredsavtaler. I søken på å finne svar på problemstillingen skal jeg se på hvordan maktfordelingsinstitusjonene Dayton-avtalen foreskriver ikke har bidratt til å skape stabilitet og forsoning, men tvert om vært kilde til uro. Studiet vil i det følgende prøve å vise hvordan statsstrukturen med etnisk deling har bidratt til å forsinke forsoningsprosessen på det politiske og sosiale plan.

Straks geværiden i BiH stilnet, forsvant også den internasjonale oppmerksomheten. Tiden etter 1995 og frem til i dag har vært preget av sterke spenninger mellom de etniske gruppene i landet, med dette grunnlag kan man dermed hevde at konfliktpotensialet er høyt. Bosnia-Hercegovinas geografiske plassering setter i tillegg situasjonen i et mer alvorlig lys. Sammen med politisk ustabilitet i Makedonia, voldelige protester i både Kosovo og Serbia kan destabilisering og uro i BiH ha en ødeleggende innflytelse på hele Balkan-regionen grunnet de nære forbindelsene mellom ex-Jugoslavias stater. Nylige hendelser viser hvordan historien gang på gang brukes til å tromme opp fiendtligheten mellom nasjoner.

En konflikt er ikke nødvendigvis et negativt fenomen, men konflikten blir negativ når den blir voldelig. Pågående konflikter som ikke blir håndtert på riktig måte har en fare for å eksplodere på nytt, på grunn av manglende fred- og forsoningsarbeid. Den grunnleggende ideen om forsoning er at fortiden, når den bearbeides på riktig måte, er nøkkelen til fremtiden. Etnisk mangfold kan være en ressurs eller en potensiell kilde til konflikt. Det påvirkes av hvordan man forholder seg til- og behandler mangfoldet. En ny generasjon bosniere² har vokst opp på Dayton-avtalens premisser, og det er derfor god grunn til å se nærmere på hvordan denne avtalen har fungert.

1.2 Begrensninger

Dette studiet er begrenset i tid og sted. Slik det har kommet frem innledningsvis vil studiet være avgrenset til territoriet som utgjør staten Bosnia-Hercegovina. Studiet vil videre ta for seg problemene og utfordringene som har oppstått i tiden etter undertegnelsen av Dayton-avtalen i 1995 og frem til i dag. Fokuset vil bli lagt på det politiske- og sosiale plan. Mange av Bosnia-Hercegovinas problemer henger trolig sammen med økonomiske årsaker. Utbredt korrupsjon, organisert kriminalitet, fattigdom, arbeidsledighet og andre sosioøkonomiske utfordringer er faktorer som spiller en vesentlig rolle. Studiet erkjenner disse faktorene som påvirkere av forsoningsprosessen og medvirkere til segregering av samfunnet, men disse vil ikke bli fremstilt i oppgaven grunnet mangelen på troverdige kilder.

1.3 Bakgrunn for valg av tema

Jeg er for ung til å huske hva som skjedde i Bosnia-Hercegovina på 1990-tallet. Jeg ble født like etter at krigen brøt ut, og flyktet til Norge med min mor og far bare ett par måneder gammel. Hukommelsen om hva min familie opplevde og deres erfaringer fra Bosnia-krigen fra min side er mangelfull, men historiene jeg fikk høre under oppveksten har vekket min nysgjerrighet for landet og dets rike historie samt utviklingen den gjennomgår i dag.

² Begrepet «bosnier» vil bli brukt som fellesbegrep for alle landets innbyggere, dette inkluderer serbere, kroater, bošnjaker og alle andre etnisiteter

Det er disse historiene, i kombinasjon med de mange besøkene til landet og mine relasjoner til menneskene fra området som har vekket min interesse for tema. Det var naturlig for meg å velge Bosnia-Hercegovina som fordypningsemne. Jeg har siden jeg var barn vært tospråklig, og språkforståelsen var et viktig utgangspunkt for forståelsen av tema. Arbeidet med denne masteroppgaven har gitt meg økt forståelse for landets- men også regionens historie, kultur og politikk, noe som igjen satt de personlige historiene i et større perspektiv. I tillegg har fredsbygging, rettferdighet og forsoningsarbeid blitt en viktig del av utenrikspolitikken på verdensbasis, dette førte til at jeg valgte å rette fokuset i dette studiet på forsoning.

1.4 Oppgavens struktur

Studiet skal i sin helhet bidra til å belyse temaet jeg har skissert over og svare på min valgte problemstilling. Dette studiet er delt inn i 7 kapitler og omfatter flere underkapitler. I første kapittel er tema og problemstilling gjort rede for.

Kapittel 2 redegjør for Bosnia-Hercegovinas historie og viktigheten av etnisitetsidentiteten i landet. Den nasjonale konflikten har så dype røtter at det er nødvendig å gå til historien for å forstå dagens situasjon. Mange blir forundret over den historiske betydningen argumenter tillegges i dagens debatt i BiH. Hva som skjedde for flere hundre år siden brukes som slående argumenter, dermed er det viktig med en kort historieavklaring. I dette kapitlet beskriver jeg kort de historiske hendelsene jeg synes er mest relevante for å forstå dagens konfliktbilde i BiH. Jeg bruker bevisst ikke mye tid på å forklare alt for mye rundt absolutt alle historiske detaljer som måtte dukke opp fordi oppgaven forutsetter en viss grunnkunnskap om Balkan av leseren.

I kapittel 3 presenteres forskningsdesignet, slik at leseren tidlig får et innblikk i den metodiske tilnærmingen som utgjør grunnlaget for datainnsamlingen. Her presenteres også det kildematerialet som vil bli benyttet for å drøfte problemstillingen, i tillegg til drøftelsen om reliabilitet og validitet

Kapittel 4 presenterer det teoretiske rammeverket for oppgaven. Utgangspunktet for denne studien er Arend Lijpharts modell om konfliktløsningsteknikker i pluralistiske samfunn. Lijpharts (1977) konsosierte demokrati-teori hevder at institusjoner basert på maktdeling kan bidra til å skape politisk stabilitet i pluralistiske samfunn. Maktfordelingspraksiser er ofte et

resultat av en historie med voldelige konflikter, slik tilfellet er i Bosnia-Hercegovina. Kapittelet inkluderer dermed også en drøftelse om Bosnia-Hercegovina er et konsosiert demokrati.

Kapittel 5 tar for seg den politiske oppbygningen og den administrative strukturen av Bosnia-Hercegovina slik det er nedfelt i Dayton-konstitusjonen, i tillegg til Grunnlovene på både stat- og entitetsnivå. Kapittelet forsøker å forklare oppbygningen av Bosnia-Hercegovina, samt Føderasjonen BiH og Republika Srpska på et grundigere plan.

I kapittel 6 forsøker jeg å male et bilde over dagens situasjon i Bosnia-Hercegovina. 22år etter at krigen i BiH ble avsluttet kan en tydelig se at de etniske forskjeller er sementerte på måter som skaper frykt for hvordan ting vil utvikle seg videre. Kapittelet tar for seg dagsaktuelle temaer, slik som politikk, hvor man enda ikke har klart å løsrive seg fra nasjonalistiske strenger, og etniske partier som opprettholder et regime basert på nasjonalisteliter. Republika Srpskas trusler om løsrivelse blir drøftet, samt problematikken rundt internt fordrevne i landet. Videre i studien gjør jeg rede for den utstrakte diskrimineringen i landet hvor hensynet til etnisk gruppe går foran hensynet til nasjonen som helhet. Problematikken knyttet til utdanningssystemet og skolene i BiH blir drøftet, før vi til sist tar en titt på det fragmenterte medielandskapet.

Studien avsluttes med en konklusjon der jeg vil trekke slutninger ut fra mine funn, og hvor teorien blir knyttet til empirien.

2 BAKGRUNN

2.1 Historisk bakgrunn

For å kunne forstå motsetningene i dagens Bosnia-Hercegovina må vi ta et tilbakeblikk på historien landet har å tilby. Balkan blir ofte karakterisert som et etnisk og religiøst lappeteppe (Mønnesland, 1992: 14), spesielt er dette karakteristisk for befolkningssammensetningen i Bosnia-Hercegovina. De ulike folkegruppene som lever på Balkan har blitt formet i forskjellige retninger gjennom tidene. Blant annet har både styreform, religion og ikke minst, hvilket rike de lå under preget de ulike folkegruppenes følelse av tilhørighet. Hoare (2007) påpeker at BiH alltid har ligget i skjæringspunktet for viktige europeiske kulturstrømninger. Dette skyldes landets geografiske plassering. Fra tidlig av ble Balkan et slags veikryss for folkevandring, først fra øst og deretter fra nord. Handelsruter ble opprettet (ibid.), noe som førte til at Bosnia-Hercegovina ble et møtepunkt mellom østlige og vestlige deler av verden, og ikke minst mellom Kristendommen og Islam.

2.2 Etnisitet og nasjonalisme

Begrepene «etnisk gruppe» og «nasjon» brukes ofte mer eller mindre synonymt med hverandre. Innenfor samfunnsvitenskapelig fagterminologi finnes det derimot en klar meningsforskjell mellom de to begrepene. Det er imidlertid viktig å huske på at etnisk tilhørighet også er relevant for nasjonal tilhørighet. Tradisjonelt har etniske grupper blitt definert som en gruppe som tilskriver seg felles opprinnelse og avstamning. En gruppe som danner et kollektivt «vi» i kontrast til de «andre», og som trekker grenser om seg selv med utgangspunkt i utvalgte særtrekk. Dette har gjerne kulturelle karakteristika slik som språk og religion, men også rasemessig kjennetegn har vært lagt til grunn. Etnisitet handler altså om å definere seg som forskjellig fra andre og oppstår i møter mellom grupper og medlemmer av grupper. Uten kontakt mellom grupper spiller ikke etnisitet noen særlig rolle. Ideen om en isolert etnisk gruppe er meningsløs (Eriksen, 2002:35). Slik antropologisk forskning har vist, er det ikke de faktiske kulturforskjellene mellom ulike grupper som skaper etnisitet, men snarere det at

grupped medlemmene og/eller deres naboer insisterer på at slike forskjeller er viktige, og at de gjøres relevante i samhandling (Barth, 1969: 35-37). Siden man ikke kan bruke begrepet om forskjellige raser i Bosnia-Hercegovina bruker man etnisitet, kultur, språk og religion for å skille mennesker fra hverandre. Følgelig ville det være gagnløst å påpeke at konflikten mellom bosniere, serbere og kroater ikke burde være til stede, ettersom de kulturelt står hverandre nær. Det er ikke den kulturelle avstanden det avhenger av, men den sosiale betydningen en kulturell forskjell kan få. Østerud (1995) påpeker at etnisitet ikke er objektivt gitt, det er sosial grensedragning og egendefinisjon, derfor er etnisk tilhørighet avhengig av situasjon og historisk sammenheng. Fenomenet er med andre ord ideologisk konstruert.

I faglitteraturen, særlig den antropologiske, har etnisitet blitt behandlet hovedsakelig fra to ulike, skjønt komplementære, perspektiver. I følge instrumentalistisk teori dreier etnisitet seg først og fremst om en bestemt type politisk organisasjon hvor konkurranse om knappe ressurser får form av konkurranse mellom etniske grupper (Eriksen, 1991). Den andre hovedretningen, primordialismen, vektlegger den etniske «mythos» og gruppens påståtte historiske kontinuitet som en avgjørende faktor for personlig identitet og tilhørighet (Eriksen, 1991). Sett under ett indikerer disse teoriene at etnisitet på samme tid har en sterk emosjonell appell og et sterkt politisk mobiliseringspotensial. I en konfliktsituasjon kan denne kombinasjonen være eksplosiv, slik den ble ved oppløsningen av det tidligere Jugoslavia.

Anthony Smith (1991) opererer med en trestegs-skala for etnisk gruppebevissthet; (1) etniske kategorier, (2) etnisk felleskap (ethnie) og (3) nasjon. Den første fellesskapsformen, etnisk kategori, krever ingen selvbevissthet, mener Smith. Det holder at utenforstående oppfatter dem som en gruppe. Ekte etnisk felleskap krever derimot tilstedeværelse av noe mer. Smith (1991) identifiserer slike ethnier ut i fra tilstedeværelsen av følgende seks kjennetegn:

1. Et kollektivt egennavn.
2. En myte om felles avstamning.
3. Delte historiske minner.
4. En eller flere kulturelle elementer som differensierer dem fra andre.
5. Tilknytning til et spesifikt hjemland.
6. En følelse av solidaritet med en betydelig del av befolkningen.

Smith (1991) ser på ethnier som et naturlig produkt av gruppens historie og ikke noe som kan sies å være valgt av de involverte parter. Jo flere av disse kjennetegnene en gruppe

oppfyller, jo nærmere befinner den seg idealtypen for en ethnies. Videre definerer Smith (1991) en nasjon som «en navngitt befolkning som deler et historisk, territorium, felles myter og historiske minner, en offentlig massekultur, en felles økonomi og felles juridiske rettigheter og plikter for alle sine medlemmer»

Begrepet nasjon brukes med to forskjellige betydninger i faglitteraturen. Dels som et synonym for stat, og dels om etnisk-kulturelt definert folkegruppe. I den første betydningen er staten et juridisk begrep knyttet til statsborgere og territorium (ibid.) Den andre betydningen er knyttet til en folkegruppe som identifiserer seg med lik etnisk identitet, felles historie, religion eller andre felles kulturtrekk (ibid.). Denne typen «nasjon» kan enten allerede ha en stat, eller de kan ha et ønske om å etablere en stat. I tillegg til disse kriteriene tar Østerud (1995) med det subjektive kriterium; en folkegruppe er en nasjon hvis den blir ansett som en, av seg selv eller av andre.

Nasjonalismen er en tvetydig type ideologi sett i forhold til menneskerettigheter og demokratiske prinsipper om rettferdighet – den har både splittende og samlende aspekter, og kan gå inn for like rettigheter så vel som diskriminering og forskjellsbehandling (Eriksen, 1991). Selve nasjonen er usynlig, den kan ikke observeres, og man må klare å forestille seg at den finnes (ibid.). Nasjonalisme er derfor dypt avhengig av effektiv spredning av nasjonal ideologi for å «opplyse» innbyggerne om at de tilhører nasjonen (Eriksen, 2002: 50-53). En etnisk gruppe blir nasjonalistisk når den krever politisk selvstyre i form av egen stat, og når den hevder at etnisitet og statsdannelse skal falle sammen.

Nasjonale- og etniske identiteter er avhengige av at det skapes kontraster til andre for at de skal være effektive. Slik produksjon av kontraster bidrar til å skape markante grenser mellom «oss» og «dem», og innen rammen av det abstrakte nasjonale felleskap og nasjonalstatens voldsapparat kan en slik ideologi legitimere konkurranse, konflikt og krig mellom individer som slett ikke har noe personlig utestående med hverandre (Eriksen, 1991).

2.3 Dualistisk identitet

Bosnia-Hercegovina i sin moderne form, bebodd av bošnjaker (muslimer), serbere (ortodoks kristne) og kroater (katolsk kristne), er et produkt av sin middelalderske statsdannelse og de Osmanske, Østerisk-Ungarske og Jugoslaviske hersker periodene. Hver av disse historiske

epokene har endret Bosnia-Hercegovinas karakter, og det ble lagt til et nytt lag til befolkningens identitet. Ingen andre steder i Europa har menneskene i løpet av et liv gjennomlevd så omfattende politiske omveltninger som i det landet som inntil nylig var Jugoslavia. En pensjonist kan ha opplevd nazistisk fascistisk okkupasjon og borgerkrig under verdenskrigen, et stalinistisk regime etter krigen, «titoismens» reformkommunisme og et postkommunistisk samfunn med krise og krig (Mønnesland, 1992: 12).

Den nasjonale identiteten til bosniere er verken føreksisterende eller moderne oppfinnelser, men et produkt av den historiske utviklingen. Inndelingen slik vi kjenner den i dag, mellom bošnjaker, serbere og kroater har sitt opphav fra perioden under og etter det Osmanske rikets erobring (Mønnesland, 1992: 17). Det er et produkt av de religiøse og sosiale endringer frembrakt av den lange Osmanske tilstedeværelsen på Balkan. Vanskeligheten ligger i det at bosniske serbere er både bosniske og serbiske på samme tid. Bosniske kroater er både bosniske og kroatisk, mens bošnjakene er både bosniere og muslimer. Begrepet «muslim» betegner slavisktalende muslimer, og brukes her i etnisk og ikke religiøs forstand. Bosniske muslimer er den eneste gruppen som er referert til ved sin religion, snarere enn ved sin etnisitet, men i nyere tid har termen «muslim» gradvis blitt byttet ut med «bošnjak» som betyr bosnisk muslim. Jeg velger å benytte meg av termen bošnjak i dette studiet. Under det Osmanske riket ble befolkningen på Balkan organisert etter religion (Mønnesland, 1992: 16-18). Denne gamle identifiseringen av nasjon og religion, istedenfor språk eller andre fellestrekk, er BIH det beste eksempel på. Her snakker serberne, kroatene og bošnjakene samme språk, men tilhører tre nasjoner, siden de har tre forskjellige religioner (Mønnesland, 1992: 18-20). Religion og etnisk tilhørighet kan sees som tvilling-begreper i Bosnia-Hercegovina. Landet er en etnisk mosaikk hvor nasjonalitet følger religionsgrensene. «Religion» betyr ikke bare tro og læresetninger i denne konteksten, men er i stor grad knyttet til kultur og mentalitet. Språkforholdene innenfor syd-slavisk er så kompliserte at det har vist seg å være vanskelig å fastsette nasjonalitet etter språklige kriterier (ibid.), det har derfor vært naturlig å belyse religion som det største skillet. For å komplisere saken ytterligere finnes det i tillegg en tilstedeværelse av regional tilhørighet blant serbere og kroater som skiller dem fra deres landsmenn utenfor Bosnia-Hercegovina, ettersom de etniske gruppene historisk og symbolsk er knyttet til det samme landområdet.

Disse dualitetene blant befolkningen i BIH har formet hver av de tre nasjonale identitetene frem til i dag. De tre etniske gruppene er veldig like og veldig forskjellige på samme tid. Vi må ikke glemme at det også har vært lange perioder med fred, samarbeid og ekteskap på

tvers av folkegruppene. Det kan imidlertid sies at de etniske gruppene vekselvis har vært fiendtlig innstilt og samarbeidsvillige.

Ivo Andric, den jugoslaviske nobelprisvinneren i litteratur, skildrer forskjellene i det multietniske bosniske samfunnet i en av sine noveller fra 1920 slik: «*Den som i Sarajevo ligger våken om natten og ikke får sove, kan høre de store klokkene i tårnene slå timeslagene. Tungt og sikkert slår klokken i den romersk-katolske katedralen: Den er to. Over ett minutt senere melder den ortodokse kirkeklokken seg med en noe svakere, men gjennomtrengende lyd, og slår sine to slag. Litt etter den igjen kommer de dumpe, fjerne slagene fra klokketårnet, sahat-kula, ved den store Beg-moskeen, og der slår klokken elleve, elleve spøkelsesaktige slag, tyrkiske slag, etter deres merkelige tidsregning fra fjerne, fremmede deler av verden! Jødene har ikke noen klokke som slår, men Gud må vite hvor mye klokken er hos dem, hvor mye den er etter den sefardiske og hvor mye etter den askenasiske tidsregningen. Også om natten når alle sover, våkner denne forskjellen, denne ulikheten mellom disse menneskene, som om dagen arbeider, morer seg, sørger og holder faste etter fire forskjellige kalendre, men sender sine ønsker og bønner til en og samme hummel på fire forskjellige kirkespråk. Denne forskjellen – undertiden synlig og åpenlys, undertiden skult og usynlig ...» (Andrić, 2013)³*

For oss i Norge kan det virke merkelig at folk er så levende opptatt av hva som hendte for flere hundre år siden, men slik er det på Balkan. Nasjonal identitet og etnisk tilhørighet har alltid vært et aktuelt tema mellom de forskjellige nasjonene. Det er strid om historien og om historiefortolkningen blant de ulike etniske gruppene i dagens Bosnia-Hercegovina, ettersom det fortsatt er en viktig del av den politiske kampen. Det er nettopp disse flertydige forståelsene av de historiske hendelsene som ble brukt for å motivere kampviljen i den Jugoslaviske borgerkrigen på 1990-tallet.

2.4 Bosnia-krigen 1992–1995

Jugoslavia var en kommunistisk stat under ledelse av Josip Broz Tito. Tito la vekt på «brorskap og enhet» mellom nasjonene og klarte å holde delrepublikkene samlet under hans styre. Men sårene fra de tidligere krigene ble likevel ikke leget. Tito klarte aldri å fjerne motsetningene

³ Denne skildringen fra 1920 er like aktuell i dag, som den var på den tiden den ble skrevet

mellom republikkene etter den voldelige konflikten under andre verdenskrig som hadde satt dype splittelser i landets befolkning. Forsoning mellom folkegruppene ble ikke gjennomført. Tito forsøkte å løse det nasjonale spørsmålet ved å gi de ulike folkegruppene utstrakt kulturelt selvstyre, men konstitusjonelle problemer, uenighet om fordeling av makt og ressurser mellom republikkene i tillegg til økonomisk nedgang forsterket misnøyen i Jugoslavia etter Titos død i 1980 (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2014). Fraværet av legitimitet i det politiske systemet banet veien for at nasjonalistiske krefter fikk større innflytelse på 1990-tallet. I det politiske spillet om makt, territorium og nasjonal tilhørighet ble Bosnia-Hercegovina en viktig brikke. Bošnjaker, serbere og kroater ble satt opp mot hverandre i prosessen mot Jugoslavias oppløsning (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2014). Grunnen til at oppløsningen av Jugoslavia skapte konflikter, var ikke de mange små og store minoritetene som utgjorde det jugoslaviske etniske lappeteppet, men grensene mellom nasjonene, og de eldgamle kulturskillene mellom dem (Mønnesland, 1992: 263-273). I tillegg fikk nasjonalismen grobunn og støtte i takt med at Jugoslavia kom i stadig større krise, både økonomisk og politisk. Nasjonalistene ønsket egne stater for sin folkegruppe (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2014).

Krigen i Bosnia-Hercegovina dreide seg om kontroll over republikken, og var den blodigste og mest kompliserte av krigene ved oppløsningen av det tidligere Jugoslavia (Molde, 2015). Bosnia-krigen var ikke en ordinær krig med kamp mellom uniformerte soldater. Det var systematisk vold rettet mot de sivile for å endre grensene og sammensetningen av befolkningen (Østerud, 2009: 83). Noen av de groveste overgrepene skjedde i Bosnia-Hercegovina (Molde, 2015). Hendelsenes forløp under selve krigen indikerer en toppstyrt ledelse med en planlagt og overordnet strategi, selv om det også forekom ukontrollerbare og sporadiske kamphandlinger (Cigar, 1995: 47-48).

Etnisk rensing beskriver handlinger som har til hensikt å fjerne en uønsket folkegruppe fra et bestemt område. Det kan både være et politisk mål og en militær handling. Etnisk rensing i Bosnia-Hercegovina hadde flere mål (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2014). Det første var å oppnå militær seier i området. Det andre målet var å jage ut den uønskede folkegruppen og skape etnisk rene områder. Det tredje var å sørge for at frykten og hatet ble så stort at man var sikre på at folkegruppene ikke vendte tilbake, eller ikke kunne leve sammen igjen (ibid.).

Et karakteristisk trekk ved krigen i BIH var beleiringen av de viktigste bosniske byene (Kaldor, 1999). De ble kontinuerlig bombardert og avskåret fra forsyninger. Mesteparten av volden var rettet mot sivile. Beskytningen av byer og tettsteder kombinert med ild fra snikskyttere og andre former for grusomheter var i realiteten det som ble kjent som etnisk rensing (Kaldor, 1999: 52-55). Det fantes ingen bosnisk hær når krigen brøt ut, mens Serbia hadde arvet den jugoslaviske militære styrken. Den jugoslaviske hæren hadde 75 000 soldater i BIH, fullt utstyrt med tanks, artilleri og jagerfly (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2014). Denne styrken ble overført til serberne i BiH. Forsvaret av det bosniske territoriet falt dermed i hendene på de lokale politistyrkene og frivillige grupper. Eksempelvis ble Sarajevo forsvart av en gjeng patriotiske ligaer og andre paramilitære grupper (Kaldor, 1999: 53-55), under beleiringen av byen som regnes å være den lengste beleiringen i moderne europeisk krigshistorie. Byen Tuzla ble forsvart av det lokale politiet i samarbeid med frivillige sivile (Kaldor, 1999: 55). Det var ikke før i 1993 at Bosnia-Hercegovina fikk sin egen militære styrke. Selv på den tiden ble det anslått av «The UN Commission of Experts» at av 70 000 soldater var omlag 44 000 bevæpnet (Kaldor, 1999: 46). Den skjeve fordelingen av våpen blant partene skyltes våpenblokaden FN hadde innført i 1991 (ibid.).

Srebrenica var en av flere byer som var beleiret av bosnisk-serbiske styrker. Byen var militært avskåret fra omverdenen. Bošnjakene levde under stadige angrep og var ute av stand til å forsvare seg. FN bestemte i 1993 at byen skulle være en av flere «sikre soner» for å beskytte bošnjakene. Sikkerhetsrådets resolusjon 819 krevde at «*alle parter og andre innblandet skal behandle Srebrenica og omegn som et sikkert område som skal være fritt for væpnede angrep og fiendtlige aksjoner*» (United Nations Security Council, 1992). Byen ble likevel offer for en bosnisk-serbisk offensiv i 1995 og ca. 8000 bošnjakiske gutter og menn ble massakrert av serbiske soldater. Srebrenica-massakren er ansett for å være en av de verste krigsforbrytelsene i Europa etter den andre verdenskrig.

Den bosnisk-serbiske ledelsen og deres militære styrker i BIH forsøkte fra 1992 å rense områdene for andre folkegrupper slik som bošnjaker og kroater. I Bosnia-krigen ble betegnelsen «etnisk rensing» både en militær strategi og et politisk mål (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2014), noe som betyr at overgrepene ikke skjedde tilfeldig, men at de var planlagt og organisert av den serbiske politiske ledelsen i samarbeid med den jugoslaviske militære styrken. Fordrivelse av folkegrupper, massevoldtekt og massedrap var metoder som ble benyttet for å fjerne en uønsket folkegruppe fra et område (ibid.). Bosnia-krigen var den

største væpnede konflikten i Europa etter den andre verdenskrig, og det regnes med rundt 102.000 drepte, hvorav 40 prosent sivile (Holm-Hansen, 2014).

Angrep mot en spesifikk folkegruppe ble også mer vanlig i deler av serbisk media, magasiner og blader. Det ble ført sterk propaganda mot de andre etniske folkegruppene i serbisk media. Angrepene skapte fordommer og skiller mellom «serbere» og «muslimer»; «vi» og «de andre». De samme fordommene ble også rette mot kroater og bidro til å øke intoleransen mellom folkegruppene.

Motsetningene mellom de etniske folkegruppene hadde også en sosial side. I Bosnia-Hercegovina er serbere i særlig stor grad en landbefolkning av småbønder, selv om de også bor i byene. Bošnjakene er sterkere by-orientert, og særlig konsentrert i de større byene (Østerud, 1995: 17). Dette er grunnen til at bombardementet av byene i Bosnia-Hercegovina fikk en symbolsk og kulturell betydning. Det var ikke bare et oppgjør mot etnisk-religiøse fremmede, men også et oppgjør med hele den sofistikerte bykulturen i landet. Beleiringen av Sarajevo og det brutale angrepet med nedbrenningen av nasjonalbiblioteket i hovedstaten er et godt eksempel på dette. Det gir selvhevdende mening å skyte en kulturarv i stykker når en ønsker å fjerne en gruppe fra et område.

*”Black snow fell over Sarajevo,
darkening the midday sky with ashes
from the million and a half books burning
In what was once the National library”⁴*

Bombingen av gamlebroen i Mostar ble også brukt som en strategi (cultural genocide), men også som et symbol ettersom den representerte et liv med sameksistens. Broen var et symbol for hele Bosnia-Hercegovina som en gang bestod av etniske blandede lokalsamfunn, der gjensidig aksept av ulikheter utgjorde fundamentet i det sosiale livet (Djuliman, 2001: 2). Håndteringen av forskjellene som var tilstede mellom de ulike etniske gruppene var en del av folks hverdag utenfor hjemmets grenser. Det kan sies at hensikten med ødeleggelsen av broen

⁴ Phil Cousineau “Memoricide” fra Night Train, 2004

var å skape hat mellom de ulike folkegruppene slik at man aldri igjen ville bygge broer mellom dem.

Folkemord, massevoldtekt, fordrivelse og andre former for etnisk rensing er ofte organisert, godt planlagt og begrunnet med at det er nødvendig. I Jugoslavia var det nasjonalismen som utviklet seg gradvis på 1980-tallet som var avgjørende for at grusomhetene kunne skje under krigen på 1990-tallet (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2014). Planleggingen og organiseringen skjedde i tråd med de politiske målene om etnisk homogene stater (ibid.). Det betydde en stat for hver folkegruppe. Den nasjonalistiske tanken om at en folkegruppe skal ha et land, en felles kultur og et felles språk stod sentralt, men forskjellene mellom de ulike etniske folkegruppene i Bosnia-Hercegovina har vært tilstede opp gjennom hele historien.

3 METODE

Metode er et verktøy for å beskrive virkeligheten, og det er svært viktig at metoden er riktig for å sikre et tilstrekkelig faglig nivå. Dersom en bruker feil metode kan det føre til ugyldige resultater. Dette studiet tar utgangspunkt i et analytisk case-studie. Dette innebærer at den konsentrerer seg om å forstå hva som har skjedd og hvorfor det skjer. For å få den ønskelige forståelsen har kvalitativ forskning blitt samlet inn og analysert med et deduktivt og induktivt resonnement.

3.1 Case-studie

Problemstillingen bestemmer hvilket design som er hensiktsmessig å bruke for å komme frem til best mulig svar (Kristoffersen, Tufte & Johannesen, 2005: 30). For å kunne svare på min problemstilling på best mulig måte har jeg dermed valgt case-studie som forskningsdesign. Robert K. Yin (2009) beskriver dette som den foretrukne strategien når en ønsker å finne svar på «hvordan» eller «hvorfor» noe skjer. Case-studier tar ofte for seg kun ett eller noen få case, noe som gjør at en kan gå i dybden og undersøke flere faktorer som måtte være av relevans. Denne metoden gir forskeren en dypere forståelse av et fenomen som ikke er lett å omsette til tall. Case-studier blir ofte brukt for å gi dybdeforståelse av et virkelig fenomen for så å kunne kaste lys over og forklare komplekse årsakssammenhenger som bidrar til at prosesser får bestemte utfall. Det er en historie som skal fortelles, kontekstuelle forhold som skal avdekkes og årsakssammenhenger som skal vises. Dette case-studiet skal kaste lys over situasjonen i et glemt land i Sørøst-Europa, et land som en gang var kjent for å være fredelig hjem for dens befolkning med forskjellig etnisk bakgrunn; Bosnia-Hercegovina. Metoden gir grunnlag for å kartlegge komplekse skillelinjer som fremtrer i samfunnet (ibid.). Ved å gå i sømmene på statsstrukturen og det konstitusjonelle rammeverket i Bosnia-Hercegovina skal jeg forsøke å vise at mangelen på forsoning i det bosniske samfunnet potensielt kan medføre at en ny konflikt blusser opp.

Dette studiet faller inn under det Andersen (1997) kaller et teoretisk fortolkende case-studie. Målet for en case-studie av denne typen er å analysere den unike casen sett i lys av

allerede eksisterende kunnskap om den klassen av fenomen som dette caset er en del av. I et teorifortolkende studie bruker man begreper og teoretiske sammenhenger til å oppsummere eller strukturere et empirisk materiale (Andersen, 1997: 69). Allerede eksisterende teori om konfliktregulering, maktfordeling, forsoning og fred vil derfor danne grunnlaget for min analyse. Studiet er knyttet til interessen for det unike caset som blir studert, samtidig som studiet blir sett på som et typisk eksempel på en eller flere klasser av fenomen det allerede eksisterer kunnskap om (Andersen, 1997: 68).

Det finnes to typer data en undersøkelse kan bygges på. Det første er egne data samlet inn spesielt for undersøkelsen. Det andre er allerede eksisterende data (Hellevik, 1999: 100). Denne studien benytter et kvalitativt metodeopplegg ettersom den ønsker å undersøke ett case i dybden. Case-studier bygger som regel på et bredt utvalg av materiale fra ulike kilder (Yin, 2009: 13). For å kunne oppnå en metodologisk kontroll i dette case-studiet har jeg benyttet meg av flere typer sekundærkilder. Dette inkluderer skriftlig materiale slik som statsdokumenter, konstitusjoner og Grunnlover, forskningsrapporter, akademiske artikler og ellers andre relevante skriftlige kilder som kan gi et mer fullstendig bilde av caset i forhold til oppgavens problemstilling. Tilnærmingen er sekundær analyse av kvalitative og kvantitative data, det vil si analyse av forskningslitteratur og andre akademiske verk hvor hensikten er «to pursue interests distinct from those of the original work» (Fielding & Fielding, 2000: 667). En slik triangulering mener jeg vil styrke reliabiliteten. Yin (2009) hevder at dersom det inkluderes flere typer kilder vil konklusjonene og analysen i studien ha større sannsynlighet for å være nøyaktig og overbevisende. På denne måten bygger jeg rundt allerede eksisterende forskning, uten å gjenta den (Fielding & Fielding, 200: 677-678). I min studie har jeg altså samlet inn data fra eksisterende forskning og kombinert dem på en ny måte utfra min problemstilling og min argumentasjon.

Det er viktig med et bredt utvalg av kilder for å besvare problemstillingen, underbygge argumentasjonen i drøftingen og de slutningene jeg trekker på bakgrunn av denne drøftelsen. For å unngå utilstrekkelige data i analysefasen har strategien vært å samle ulike typer data, også kalt datatriangulering. De utvalgte kildene hadde neppe vært tilstrekkelige alene, dermed har datatriangulering vært en nødvendig strategi i dette studiet. Ettersom jeg studerer et segregert postkonfliktsamfunn har det vært klart ønskelig med flere uavhengige kilder som sier det samme, slik at det tynger belegget for min argumentasjon. Dersom to kilder med motsatt utgangspunkt hevder det samme, er dette med på å styrke belegget i min argumentasjon. Yin

(2009) argumenterer for å bruke flere ulike kilder i en case-studie. Han hevder at «in fact, most of the better case studies rely on a variety of sources» (Yin, 2009: 93).

3.2 Generalisering

Selv om case-studier som regel går i dybden på ett eller få begivenheter, mener Yin (2009) at de kan tjene som grunnlag for generalisering. Generalisering i denne studien er ikke av statistisk art, ettersom det ikke er blitt undersøkt variabler rent kvantitativt som kan identifisere mønstre ved hjelp av statistikk. Generalisering gjøres snarere på grunnlag av analysen. Analytisk generalisering innebærer at allerede eksisterende teori kan prøves ut i forhold til casestudiets funn (Yin, 2009: 30-32).

Selv om case-studier bare tar for seg et enkelt tilfelle, brukes metoden som regel til å kaste lys over en hel klasse av viktige fenomener ut fra en grundig, helhetlig beskrivelse av det enkelte tilfellet. Her er det viktig å poengtere at når jeg fokuserer på de ulike faktorene som har bidratt til å forsinke forsoningsprosessen i BiH kan det gjøre det vanskelig å trekke allmenngyldige slutninger til andre land grunnet analysens kontekst. Historie, kultur og utvikling er viktige faktorer i denne sammenhengen, og disse varierer mellom ulike land. Likevel kan studiet muligens gi nyttig kunnskap om viktigheten av forsoning i ulike postkonfliktsamfunn.

3.3 Fordeler og utfordringer ved valgt metode

På lik linje med andre forskningsdesign, er det også en del utfordringer knyttet til casestudiet. Case-studier er som nevnt en kvalitativ metode hvor resultatene ikke kan generaliseres like lett som ved kvantitative undersøkelser. Ettersom case-studier går i dybden på kun ett eller et par case er det utfordrende å identifisere årsakssammenhenger ettersom det ofte kan være mange faktorer som påvirker det gitte utfallet og som eventuelt ikke gir utslag i det gitte case. Med andre ord kan man finne faktorer som gir et visst utfall i det gitte case, men som man ikke finner i lignende case. Denne kritikken er knyttet til analysenivå. Kritikere hevder at case-studier ofte opererer på mikronivå, noe som er problematisk i forhold til generalisering. Yin (2009) påpeker

at en ikke nødvendigvis skal generalisere. Forskeren bør heller sitte igjen med ny og forbedret kunnskap om et tema.

Flere har kritisert case-studiet for å gi liten eller ingen mulighet for statistisk generalisering. Yin (2009) erkjenner at statistisk generalisering kan være problematisk, men svarer kritikerne at case-studier er godt egnet til analytisk generalisering. Case-studiet kan være til nytte i innledningsfasen av en empirisk undersøkelse ettersom man kan finne frem til beskrivelser eller hypoteser om årsakssammenhenger. Om disse er generaliserbare eller ikke kan senere testes ved hjelp av statistiske metoder (ibid.).

Case-studien drar imidlertid en viktig fordel ved at den evner å basere seg på et bredt datagrunnlag og benytte seg av ulikt kildemateriale. Yin (2009) påpeker at metoden er veldig fleksibel noe som fører til at den er velegnet dersom en skal belyse komplekse fenomener. Kritikerne på en annen side mener metoden er for fleksibel og at resultatene dermed ikke blir vitenskapelig holdbare. Denne metoden er med andre ord ikke like pålitelig som andre metoder. Yin (2009) forsvaret dette med at forskerens virkelighetsoppfatning også kan lede forskningen i en annen retning.

3.4 Kilder og data

Hvilke empiriske observasjoner en kan gjøre, og derav hvilke slutninger en kan trekke er avhengig av kildematerialet som er tilgjengelig. Den systematiske innhentede informasjonen om fenomenet en studerer omtales ofte som data (King, Keohane & Veba, 1994: 23). Som nevnt tidligere finnes det to typer data en undersøkelse kan bygges på. Det første er egne data samlet inn spesielt for undersøkelsen. Det andre er allerede eksisterende data (Hellevik, 1999: 100). Videre deles kildene inn i primær- og sekundærkilder. Primærkilder vil si ubehandlet materiale som stammer fra deltakere eller tilskuere til begivenheter og tidsperioder. Sekundærkilder er bøker, artikler og tidsskrift fra andre forskere (Dahl, 1997: 61-75). Som nevnt tidligere vil denne studien benytte seg av sekundærkilder.

For å finne datamateriale til oppgaven gikk jeg bredt ut for å finne kilder. Datamaterialet i denne studien bygger dermed på et bredt utvalg materiale fra ulike kilder. Dette inkluderer statsdokumenter, Grunnlover, konstitusjoner, internasjonale dokumenter og traktater, vitenskapelige rapporter og akademiske artikler i tillegg til avisartikler. Ulike mediers omtale

av aspekter rundt og om fred- og forsoningsprosessen i BiH har vært sentrale kilder i denne studien. Disse er både av betydning da de, i mangel på andre primærkilder eller sekundærkilder, har vært det eneste tilgjengelige kildematerialet, men også fordi de gir en viktig innsikt i den offentlige konteksten (George & Bennet, 2005: 97). Alle kildene benyttet i denne studien er offentlig tilgjengelige. Ideelt sett burde en hatt tilgang til interne dokumenter fra statlige- og andre institusjoner i tilknytning til fred- og forsoningsprosessen. Dette har dessverre ikke vært mulig da caset tar for seg en ny og pågående prosess, og slike dokumenter enda ikke er offentliggjort. I tillegg var veldig lite publisert på engelsk, og det vil dermed være mine oversettelser som er gjenstand for analyse.

Teorien som representeres i neste kapittel fungerer som en rettesnor for innhenting av data av to grunner. Teorien strukturerer innhenting av informasjon, som ellers kan virke uoversiktlig og forvirrende, men den bidrar også til å guide en til de observasjonene som er uttrykk for teoretiske implikasjoner (King, Keohane & Verba, 1994: 46). Hensikten med det innsamlede datamaterialet er å gi grunnlag for å trekke slutninger fra det en kan observere i dette materialet, til det en forsøker å forklare (King, Keohane & Verba, 1994: 46).

Måten innsamling og behandling av data er gjennomført på har stor betydning for resultatet av analysen, jeg har derfor forsøkt å være kritisk omkring kildene ved å stille spørsmålene hvem, hva og hvorfor. I tillegg har jeg har vært nøye med å referere til de kilder som jeg har hentet argumenter og informasjon fra, samt forsøkt å være kritisk med hensyn til bruk av kilden. Dette har satt begrensninger for hva som er rimelig å anta at kildene gir uttrykk for. For å stryke kildene og slutningenes troverdighet ytterligere, har jeg benyttet kildetriangulering. Ved å anvende flere ulike kilder i studien som støtter den samme slutningen vil dette styrke troverdigheten (Yin, 2009: 241). Det er i tillegg viktig å være kritisk til kildens tilknytning til fortiden. Hva kilden forteller og forskerens oppfatning av dette, om kilden er brukbar i forhold til forskningens hensikt, og om kilden kan anses som troverdig (Dahl, 1997: IV). Etersom jeg undersøker hendelser i nær fortid og hendelser i samtiden, har jeg måttet være svært oppmerksom på faren for subjektivitet i kildene og jeg har forsøkt å ta hensyn til disse. Etersom nyhetsartikler har vært et viktig kildemateriale i denne studien, har det vært viktig å ha i bakhodet hvem som er forfatteren, og hvilken funksjon de er ment å ha. Eksempelvis har jeg måttet være oppmerksom på hvilken etnisk bakgrunn en forfatter har ved henting av skriftlige kilder og hvilken mediekanal jeg henter informasjon fra. Problematikken ligger rundt det faktum at kringkastingssystemet i BiH er delt i tre enheter ut ifra etnisk- og religiøs

tilhørighet i tillegg er mediebildet i dagens Bosnia-Hercegovina fremdeles preget av de ulike partienes evne til å kontrollere flyten av informasjon. For å vurdere hva disse kildene faktisk gir uttrykk for har det vært viktig å ha «in mente» hvem vedkommende henvendte seg til, i hvilken kontekst dette ble annonsert og hva formålet med uttalelsen eller offentliggjøringen kan ha vært (George & Bennett, 2005: 99-100). Når det gjelder Bosnia-Hercegovinas Grunnlov, grunnlovene på entitetsnivå og selve Dayton-avtalen vil jeg konstatere at jeg har rådført meg med flere versjoner av disse på internett. Da jeg ikke har funnet noen ulikheter mellom noen av dem, har jeg valgt å gå videre med de jeg synes det var mest oversiktlige og lettest å jobbe med.

3.5 Validitet og reliabilitet

I all forskning er metodens validitet og reliabilitet sentrale forutsetninger. For at forskningsresultatene skal kunne si noe substansielt om virkeligheten, må datamaterialet være valid og pålitelig. Validiteten eller gyldighet innebærer at undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen resulterer i data som er relevant for problemstillingen (ibid.). De egenskapene man måler må reflektere undersøkelsens objekt. Reliabilitet eller pålitelighet bestemmes av hvordan målingen er utført, og betegnelsen sikter til nøyaktigheten av denne prosessen (Hellevik, 1999: 183). Oppgavens reliabilitet avhenger, som nevnt, av pålitelige og nøyaktige forskningsprosedyrer. Det vil si at det skal være mulig for en annen forsker å følge den samme prosedyren og da få det samme resultatet (Yin, 2009: 37-38). I mitt tilfelle betyr det at andre forskere skal kunne reprodusere de argumentene jeg har brukt, for så å komme frem til samme eller lignende konklusjon, ved å bruke de samme kildene og dataene som dette studiet baserer seg på. Det skal imidlertid sies at det er lite realistisk at noen andre gjennomfører et case-studie helt likt, grunnet fleksibiliteten til metoden. I tillegg endres også samfunnet i takt med omgivelsene og årenes gang da dette er en studie av en pågående prosess. Dessuten kan utgangspunktet for tolkningen være vanskelig å gjenskape. Tolkningen og vinklingen man gir innsamlet data er et produkt av forskerens oppfattelse. Dermed kan forskningen gi et annet utfall dersom den gjennomføres av noen andre.

Ved bruk av kvalitative metoder spiller forskeren mer eller mindre en rolle på resultatet enn hva tilfellet er ved kvantitative metoder, og datamaterialet er derfor særlig sårbart for forskerens påvirkning (Hellevik, 1999: 184-185). Mitt ståsted og tilknytning til det som

studies, som forsker, er derfor ikke uten betydning. Hvordan datamaterialet tolkes avhenger av hvem som gjør det, og for at data i denne studien skal være pålitelig har jeg forsøkt å være bevisst på min rolle i prosessen og reflektert over min mulige påvirkning av datamaterialet og resultatet, ettersom jeg opprinnelig kommer fra Bosnia-Hercegovina. Det faktum at jeg med dette prosjektet arbeider med noe som befinner seg i direkte relasjon til min bakgrunn må tas med i vurderingen av selve studiet.

Min bosniske bakgrunn mener jeg har vært en fordel i skriveprosessen av denne masteroppgaven. Jeg hadde allerede før jeg begynte å skrive en del forhåndskunnskaper knyttet til temaet. Denne kunnskapen var nyttig i startfasen ettersom den sparte meg en del tid og ressurser på jakt etter kilder. I tillegg var språkkunnskap i bosnisk nødvendig for i det hele tatt å kunne skrive denne oppgaven ettersom det meste av datamaterialet er skrevet på bosnisk.

4 TEORI

4.1 Konsosiert demokrati-teorien

Ingen forklaring, uansett hvor detaljert, vil kunne fange opp hele den komplekse virkeligheten. Derfor er vi avhengige av å forenkle den virkeligheten vi studerer (King, Keohane & Veba, 1994: 43). Ved hjelp av teorier vil vi lettere kunne manøvrere i, og forenkle dette omfattende og komplekse landskapet ettersom teorier belyser hvilke faktorer som antas å være avgjørende for å forklare spesifikke fenomener, samt hvordan disse faktorene henger sammen (Walts, 1979: 8). I det følgende vil studiens rammeverk presenteres.

Studiet tar utgangspunkt i Arend Lijpharts modell om konfliktløsningsteknikker i pluralistiske samfunn. Lijphart (1977) har vært opptatt av hvordan splittende og segmenterte samfunn kan opprettholde et fredelig demokrati gjennom institusjoner basert på maktdeling, noe han kalte konsosiert demokrati. Lijphart definerer dette som «styre gjennom elitesammenslutning for å kunne endre et demokrati preget av en fragmentert politisk kultur til å bli et stabilt demokrati» (Lijphart, 1977: 5). Konsosiert demokrati bygger på to forutsetninger i) et fragmentert samfunn og ii) elitesamarbeid. Dette er ofte pluralistiske samfunn som er delt etter segmenterende skillelinjer, slik som religion, ideologi, språk, regionale, kultur, rase eller etnisitet og der disse skillelinjene gir grobunn for egne organisasjoner (Lijphart, 1977: 3-4). Det vil si at gruppene danner sine egne parallelle samfunn i stor-samfunnet med hver sine eliter. Modellen vektlegger betydningen av gruppesamarbeid på eliteplanet, det er i midlertid viktig å merke seg at Lijphart ikke inkluderer horisontale, sosioøkonomiske skillelinjer eller klassemotsetninger i denne definisjonen.

Lijphart (1981) stiller fire krav til et samfunn for at det skal kunne kalles «pluralistisk». Dette innebærer at i) segmentene må kunne identifiseres, ii) segmentene må kunne avgrensnes i størrelse, med andre ord må det kunne tallfestes nøyaktig hvor mange mennesker som tilhører hvert segment, iii) grensene for segmentene faller sammen med grensene for de politiske, sosiale og økonomiske organisasjonene og iv) de politiske partiene, som organisasjoner, holder seg stabile når det gjelder velgertilslutning (Lijphart, 1981: 356). Lijphart (1981) påpeker at det her kun dreier seg om et idealtypisk pluralistisk samfunn. I praksis vil det ikke finnes noe

samfunn som kan oppfylle disse kravene fullt ut, men de kan likevel brukes som en indikasjon på hvor pluralistisk et samfunn er (ibid.).

Lijphart (1977) skriver at formålet ved denne teorien er å redusere spenninger mellom de ulike gruppene over tid. Dette bør gjøres ved å lage verktøy for maktdeling, slik at de ulike gruppene føler seg trygge på at de er representert i beslutningsprosesser. Lijphart (1977) hevder at institusjoner kan bidra til å skape stabilitet i pluralistiske samfunn, og at disse kan eliminere fiendtligheter i fragmenterte samfunn, så fremt disse bygger på det han kaller de fire konsosierte prinsipper; i) en maktodelingsregjering, eller en såkalt storkoalisjonsregjering, med representanter fra alle gruppene, ii) minoritetsveto eller gjensidig veto på viktige saker, iii) proporsjonalitet i fordelingen av politiske verv og samfunnets ressurser og iv) segmentert gruppeautonomi. Disse prinsippene vil kunne bidra til å skape politisk stabilitet ved å forhindre maktmisbruk og garantere for at de ulike gruppenes interesser ivaretas. Lijphart anser at en slik konsosiert tilnærming er den eneste oppskriften på demokrati som kan fungere i dypt splittede samfunn: «For many of the plural societies of the non-western world, therefore the realistic choice will not be between the British normative model of democracy and the consociational model, but between the consociational democracy and no democracy at all» (Lijphart, 1977: 238).

4.2 Kritikk

Lijpharts modell om det konsosierte demokratiet ble utviklet på slutten av 1960-tallet, og har blitt utsatt for massiv kritikk, spesielt på 1970- og 80-tallet. Modellens utgangspunkt var å forklare politisk stabilitet i Nederland, Belgia, Sveits og Østerriket, men endringer i flere europeiske systemer førte til at det ble stilt spørsmålsteget ved modellens måte å typologisere stater på. I tillegg dukket det opp påstander om modellens manglende forklaringskraft. Den største kritikeren av den konsosierte modellen har vært Donald Horowitz, som står bak den sentripetale modellen (Sisk, 1996: 34). Horowitz' (1985) modell tilbyr en alternativ tilnærming til studiet av demokratisk stabilitet hvor han legger vekt på inklusjon av etniske minoriteter.

Horowitz' (1985; 597-600) modell består av fem mekanismer for å redusere etnisk konflikt: (i) fordeling av makt (ofte territoriell maktfordeling), (ii) vektlegging av konflikter innen den enkelte gruppe, snarere enn mellom gruppene, (iii) vektlegging av samarbeid på tvers

av etniske skillelinjer, (iv) vektlegge ikke-etniske lojaliteter ved å sette politisk vekt på tverrgående skillelinjer, og (v) reduksjon av ulikheter mellom grupper via forvaltet fordeling av ressurser. Vi kan se at Horowitz' konfliktregulerende modell overlapper med Lijpharts på en del områder. Begge modellene argumenterer for føderalisme (Sisk, 1996: 40). I tillegg til dette bygger begge modellene på konseptet om at makt burde deles mellom de stridende gruppene. Likevel er Horowitz kritiker av den konsosierte modellen av to viktige grunner (1985: 568-576, 1991: 137-145). Horowitz hevder, for det første, at den konsosierte modellen ikke tar hensyn til problemet med «elite-initiert konflikt». Horowitz skriver at «det er ingen grunn til å automatisk tro at eliten vil bruke sin lederposisjon til å redusere konflikten, snarere enn å forfølge konflikten» (1991: 141). George Tsebelis (1990) støtter opp denne kritikken, og antyder at konsosierte institusjoner kan gi insentiver for politikere til å støtte elite-initierte konflikter. Sisk peker på at konsosierte institusjoner basert på forhandlinger mellom eliter også kan gi opphav til elite-initierte konflikter for å styrke egen forhandlingsposisjon i stedet for å skape samarbeid (1996: 38-40). For det andre, hevder Horowitz at de konsosierte institusjonene er avhengige av begrensninger mot umoderat politikk. Han mener at Lijpharts modell overvurderer elitenes betydning og undervurderer betydningen av folkelig opposisjon mot kompromisspolitikken (Ibid. 1991: 154-160). Sisk (1996) er enig med Horowitz og mener at elitens mulighet til å skape fred er kraftig overvurdert. Selve systemet kan sees som et uttrykk for elitenes manipulering og kontroll, og dermed kanskje som en del av problemet snarere enn av løsningen (Ibid.: 39). Dessuten hevder Horowitz (1991) at de politiske institusjonene burde fremme integrasjon mellom de ulike segmentene i samfunnet. Systemet burde oppmuntre til moderasjon og motarbeide splittelse. Lijphart (1977) er av den oppfatning om at maktdeling burde være «a group building approach» mens Horowitz på den andre siden mener at det burde være «an integrative approach». Hovedforskjellen mellom disse teoriene ligger i oppfatningen av hvordan det burde gjøres. Lijphart (1977) mener at de etniske skillelinjene burde konstitusjonaliseres og være byggesteinen for hele det politiske systemet, mens Horowitz på den andre siden mener at forskjellene mellom gruppene burde overses og at det politiske system burde bygges på et alternativ til det etniske skillet (Dziewulska, 2002).

I følge Horowitz (1985) vil konflikter i samfunn preget av dype skillelinjer basert på rase, region, kaste eller språk, kunne resultere i at politiske eliter mangler friheten til å inngå avtaler på elitenivå (Ibid.: 570-578). Horowitz (1985) ser derfor på det som fordelaktig å inkludere forholdet mellom de politiske elitene og velgermassen i studiet av etniske konflikter. Brian Barry (1975) kritiserer Lijpharts konfliktløsningsmodell for at den ikke tar opp hvilken

innvirkning skillet mellom ulike typer segment har på sjansene for vellykket konfliktløsning. Utgangspunktet er at modellen egner seg bedre for å løse religiøs-ideologiske konflikter enn etniske konflikter (Ibid. 1975: 502-503). Andre kritikere hevder også at konsosierte demokratier bidrar til å opprettholde, legitimere og forsterke etniske skillelinjer i staten, samtidig som det forsterker og forankrer etnisitet i det politiske systemet (Sisk, 1996: 39). Sisk (1996) mener problemet ved det konsosierte modellen er at den bidrar til å sementere gruppeinndelingen og dermed vedlikeholder potensialet for fremtidige konflikter på grunnlag av motsetninger som allerede finnes mellom disse gruppene. I følge Sisk (1996) retter kritikken av den konsosierte modellen seg mot modellens antakelser om etniske konflikters virkemåte og dynamikk.

4.3 Er Bosnia-Hercegovina et konsosiert demokarti?

Dayton-avtalen⁵, som danner grunnlaget for Bosnia-Hercegovinas Grunnlov, nevner ikke begrepet maktdeling, og det finnes ingen indikasjon på at avtalen blir ansett for å være basert på konsosiert demokrati teorien. Avtalen er med andre ord taus om dette (GFAP, 1995). Men med den blodige krigen på 1990-tallet i bakhodet, og vissheten om vanskelighetene fredsmeklerne stod ovenfor i forhandlingene i 1995 er det neppe overraskende at oppmerksomheten i hovedsak var viet til å få en slutt på konflikten og den pågående krigføringen, snarere enn det teoretiske rammeverk for fredsavtalen. Det er derfor ikke umulig å tenke seg at Dayton-konstitusjonen allikevel var basert på ideen om et konsosiert demokrati, uten at det implisitt står i selve avtalen. Dayton-avtalen var et forsøk på å opprette levedyktige institusjoner, og slik jeg skal gå nærmere inn på i de neste avsnittene, kan man se at nettopp disse institusjonene Dayton-avtalen foreskriver likner på de prinsippene som ligger til grunn for Lijpharts konsosierte demokrati-teori. Sumantra Bose (2002) og Weller (2008) hevder at Dayton-avtalen inneholder elementer av både føderalisme og konsosiert maktfordelingsteori, noe som støtter opp teorien dette studiet bygger på. Lijpharts (1977) teori består av en meget detaljert politisk strategi som gjelder for land med store interne splittelser, slik Bosnia-Hercegovina er. Nedenfor vil studiet ta for seg sentrale elementer ved Bosnia-Hercegovinas

⁵: «The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina» (GFAP) er dokumentets fulle navn, men i denne studien vil den bli omtalt som Dayton-avtalen eller Dayton-konstitusjonen.

Grunnlov og hvorvidt den passer med de fire kjennetegnene i Lijpharts konsosierte maktdelingsmodell.

4.3.1 Storkoalisjon

Storkoalisjonene, som er omtalt i modellens første punkt, skal sikre alle gruppene tilgang til makten ved at lederne for de ulike segmentene samarbeider på regjeringsnivå. På denne måten vil alle involverte grupper føle seg sikre på at deres interesser ikke blir konsekvent overkjørt til fordel for andre parters interesser mener Lijphart (1977). Dette forutsetter en partikonstellasjon med to store konkurrerende parti, to konkurrerende partiallianser eller et stort parti i konkurranse med to eller flere småparti (Lijphart, 1977: 30). Et parlamentarisk system er ifølge Lijphart (1977) best egent for å oppnå dette. Den klassiske formen for parlamentarisme er det Lijphart (ibid.) kaller den britiske modellen; Westminstermodellen eller majoritetsmodellen.

I et konsosiert demokrati er regjeringer ofte formet slik at de er akkurat store nok til å styre et flertall av plassene i parlamentet. En storkoalisjons regjering, på en annen side, er bestående av alle partiene eller alle store partier (Lijphart, 1977). I følge Bosnia-Hercegovinas Grunnlov, er ikke regjeringer omtalt som storkoalisjonsregjeringer, men det er imidlertid to punkter som indikerer på storkoalisjon stavet ut i Grunnloven; i) hver gruppe må ha en representant i Presidentskapet, og ii) Folkekammeret krever de facto konsensus i beslutningstakingen (GFAP, 1995: annex 4, art. V).

Bosnia-Hercegovina etter Dayton-avtalen har vært preget av «ethno-politics». Dette har bidratt til å minske muligheten for samarbeid og dannelsen av storkoalisjoner mellom bošnjakiske, kroatisk og serbiske politikere i saker som omhandler nasjonale spørsmål. Dette bunner ut i at den bosniske politiske elite står til ansvar for sine respektive etniske grupper, og ikke til det bosniske samfunn som helhet (Bahtić-Kunrath, 2011). Viljen på det politiske plan for å samarbeide på tvers av de etniske linjene har vært ikke-eksisterende. Dannelsen av koalisjoner på tvers av disse gruppene har dermed vært vanskelig ettersom etnisitet er hovedfokuset. Men dette er ikke det samme som å si at det i BiH ikke finnes politiske partier som appellerer til flere etniske grupper, problematikken går ut på at den politiske eliten er lite samarbeidsvillige, men dette omtales nærmere i kapittel 6.

4.3.2 Gjensidig veto

Gjensidig veto, skal kunne forhindre at et vedtak fattet av flertallet går på bekostning av en gruppes interesser. Lijphart (1977) anser at deltakelse i en storcoalisjon ikke er tilstrekkelig sikkerhet da minoritetene representert vil kunne bli nedstemt av et flertall i koalisjonen. Han ser derimot også problematikken knyttet til en slik ordning, da den lett kan føre til minoritetstyranni. Lijphart (ibid.) hevder likevel at vilkåret for at vetoretten ikke skal utvikle seg til et mindretallstyranni, som hindrer samarbeid i koalisjonen, er det faktum at den er gjensidig. Misbruk av vetoretten vil slå tilbake på minoritetene selv, i tillegg vil selve eksistensen av vetoretten være selvtillitsøkende og det i seg selv vil være nok til at partene vil besinne seg (Lijphart, 1977: 36-37). Denne regelen setter dermed klare grenser for flertallets rett til å styre.

Dayton-avtalen anerkjenner tre folkegrupper: bošnjaker, serbere og kroater (GFAP, 1995: annex 4, Preamble). Disse har ifølge Grunnloven rett til å nedlegge veto i beslutninger og forslag som de mener strider imot deres gruppes interesser. Dette kan gjøres på to måter. For det første kan delegatene fra Folkekammeret erklære vedtaksforslaget fremstilt av Parlamentet for å være ødeleggende for en gruppes vitale interesser, men for at veto skal være gyldig må de ha støtte av et flertall i Folkekammeret (GFAP, 1995; annex 4, art. IV; 3e). Det er også skrevet i Bosnia-Hercegovinas Grunnlov at et tilsvarende flertall fra de motsiende gruppene kan legge inn en protest mot bruken av veto. Saken vil da bli lagt frem for en felleskommisjon bestående av en representant for hver av folkegruppene. Dersom man ikke kommer til enighet innen 5 dager, vil saken bli lagt frem for Grunnlovsdomstolen som vil ha det avgjørende ord (GFAP, 1995; annex 4: art. IV; 3f).

Den andre bestemmelsen om gjensidig veto blir omtalt som «entity voting». Dette er et krav som gjelder begge kamre i Bosnia-Hercegovinas Parlament: både Representantenes hus og Folkekammeret. Beslutninger blir vedtatt dersom flertallet av de som er til stede stemmer for vedtaket, med mindre to tredjedeler av delegatene stemmer imot (Nystuen, 2005: 76). Entity voting gjør det mulig for aktørene å «kapre» parlamentet for sine ekskluderende etniske interesser, og forhindrer samarbeid og kompromiss mellom de ulike aktørene (Bahtić-Kunrath, 2011). Det kan også sies at entity voting er en viktig årsak til hvorfor landets politikk ofte ender opp i «status quo». Den politiske stagnasjonen omtales nærmere i kapittel 6.

Bestemmelser om minoritetsveto er også omtalt jf. Dayton-avtalens anneks 4, artikkel V, som omhandler presidentskapet. Presidentskapet i BiH skal i førsteomgang bestrebe seg på å oppnå konsensus i alle beslutninger, men dersom dette ikke lar seg gjennomføre kan de likevel fatte beslutninger med kun 2 av 3 stemmer hvis alle forsøk på å oppnå konsensus har feilet (GFAP, 1995: annex 4, art. V; 2c). Medlemmene av Presidentskapet kan også ta i bruk «the Vital National Interest-rule» (GFAP, 1995: annex 4, art. V; 2d) dersom de mener at deres etniske gruppes vitale interesser er truet.

4.3.3 Proporsjonalitet

Proporsjonalitet, som er modellens tredje punkt, tyder på at de ulike segmentene i samfunnet er representert etter størrelse, men dette kan også innebefatte proporsjonal fordeling av administrative stillinger og knappe økonomiske ressurser. I hvilken grad et segment kan påvirke de politiske avgjørelsene er avhengig av størrelsen på segmentet, derfor har man her muligheten til å garantere rettighetene til minoritetsgruppen gjennom overrepresentasjon (Lijphart, 1977: 39). Elitesamarbeid der alle relevante grupper i samfunnet er representert etter et proporsjonalt prinsipp blir sentralt for å sikre demokratisk stabilitet og konflikthåndtering (Lijphart, 1977: 25-52).

Lijphart (1977) mener proporsjonal representasjon, av alle involverte parter, er et redskap for å sikre at demokratiet i splittende samfunn er funksjonelt. En begrepsavklaring på hvilke grupper som skal representeres må ligge til grunn, i tillegg må alle institusjoner som på noen måte kan forme beslutninger i det politiske systemet følge proporsjonalitet-systemet (Lijphart, 1977: 40). Bosnia-Hercegovinas Grunnloven definerer serbere, kroater og bošnjaker som «Constituent Peoples of Bosnia and Herzegovina» (GFAP, 1995: annex 4, Preamble) og danner det juridiske grunnlaget for proporsjonal representasjon i begge kamre av Bosnia-Hercegovinas Parlament, det vil si både Folkekammeret og Representantenes hus (GFAP, 1995; annex 4. art. IV).

De konstituerte gruppene er på en annen side ikke garantert etnisk proporsjonal representasjon i Representantenes hus, ettersom sammensetningen bygger på entitet og ikke etnisitet. Likevel skal to-tredjedeler av medlemmene være valgt fra Føderasjonen BiH og en-tredjedel være valgt fra RS (GFAP, 1995: annex 4, art. IV: 2). Folkekammeret skal på en annen

side bestå av 15 delegater; to-tredjedeler fra Føderasjonen (dette inkluderer fem kroater og fem bošnjaker) og en-tredjedel fra RS (fem serbere) (GFAP, 1995: annex 4, art. IV: 1). Ut i fra dette kan vi se at det i Bosnia-Hercegovina er en form for trippel-delings system mellom de tre konstituerte gruppene. Dette kommer særlig til uttrykk i sammensetningen av den øverste utøvende makten i landet som er lagt til et kollektivt presidentskap. Dayton-konstitusjonen danner grunnlaget for proporsjonal fordeling av embetene i oppbygningen av presidentskapet, som består av én representant fra hver av de tre konstituerte etniske gruppene i Bosnia-Hercegovina (GFAP, 1995, annex 4, art. V).

4.3.4 Segmentert gruppeautonomi

Segmentert gruppeautonomi, som er modellens siste punkt, er knyttet til ideen om at hvert segment har en stor grad av administrativt selvstyre. I følge Lijphart (1977) betyr dette at de ulike samfunnsgruppene, som enten er definert ut ifra religiøs, kulturell, etnisk eller annet grunnlag, får en grad av ikke-etnisk autonomi. De ulike gruppene skal i prinsippet få full kontroll over saker som angår dem alene, men saker som omhandler flere gruppers interesser blir underordnet konsensusprinsippet (Lijphart, 1977). Ordningens negative side er at den vil kunne styrke skillelinjene mellom de ulike segmentene i samfunnet. På den måten ser vi at konfliktregulering, i et konsosiert demokrati, ikke tar form av nasjonal integrasjon, men i form av aksept og videreutvikling av de skillelinjene som allerede er etablert. Lijphart (1977) mener at et slikt system vil være anvendbart i en stat hvor de forskjellige etniske grupperingene lever spredd omkring innenfor det samme området.

Bosnia-Hercegovina er i praksis delt i tre enheter ifølge Dayton-avtalen. Landet består av en bosnisk-kroatisk føderasjon; FBiH og en serbisk republikk; RS (GFAP, 1995, annex 4, art I; 3), i tillegg til «Brčko distrikt» som er en egen separat enhet, uavhengig fra både FBiH og RS. Det kommer også frem i konstitusjonen at de to entitetene skal skilles med en inter-entitets grenselinje (GFAP, 1995, annex 2, art. 1). Denne bestemmelsen gir både FBiH og RS administrativt selvstyre. I tillegg er den politiske myndigheten, ifølge konstitusjonen, satt til entitetsnivå. Dette betyr at myndighetene i FBiH og RS har ansvaret for regulering, generasjon og fordeling av økonomi og tjenester innen deres entitets territorier.

Den bosnisk-kroatiske føderasjonen har en ytterligere grad av gruppeautonomi ettersom den består av 10 kantoner, hvor hver kanton har en folkevalgt forsamling, en egen regjering og domstol (Parlament Federacije Bosne i Hercegovina, 1994 og Ademović, Marko & Marković, 2012; 335-337). Kanton-systemet i FBiH ble opprettet i en egen fredsavtale i 1994 mellom bošnjakene og kroatene forut for Dayton-avtalen i 1995.

Grunnloven slår fast at myndighet og alle statlige oppgaver som ikke uttrykkelig er definert som den sentrale regjeringens ansvar, skal betraktes som entitetenes ansvar (GFAP, 1995; annex 4, art. III; 3a). Dette inkluderer blant annet utdanning, men også den militære styrken var entitetenes ansvar frem til 2004, før Parlamentet innførte en lov som flyttet kontrollen av de væpnede styrkene til den sentrale regjeringen (Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine, 2005). Entitetene er i midlertid forpliktet til å handle i overensstemmelse med Dayton-avtalens bestemmelser og i samsvar med BiH sine folkerettslige forpliktelser.

Kort oppsummert kan vi si at den konsosierte demokrati-teorien kan betraktes som et verktøy for opprettholdelsen av et stabilt og funksjonelt demokrati, samtidig som det over tid skal redusere spenninger mellom samfunnets ulike segmenter. Riktignok har den konsosierte maktfordelingsmodellen blitt utsatt for en del kritikk, men til Lijpharts forsvar må det sies at han forutsetter at de involverte partene faktisk er interessert i et samarbeid. Modellen forutsetter samarbeid med andre ord. Bosnia-Hercegovinas Grunnlov, slik den er i dag, inneholder flere elementer av de konsosierte maktfordelingsmekanismene. Bosnia-Hercegovina har i realiteten 14 instanser med lovgivende makt (Ademović, Marko & Marković, 2012; 335-337). Delstatene, FBiH og RS, har rett til å opprette egne forbindelser med nabolandene og internasjonale organisasjoner, med forbehold om at disse forbindelsene ikke truer statens territoriale integritet. RS, FBiH og Brčko-distrikt har stor grad av indre selvstyre. De tre konstituerte gruppene har rett til å nedlegge veto i beslutninger som de mener strider imot deres gruppes interesser, og det politiske systemet har en proporsjonal representasjon av de tre etniske folkegruppene. Det kan sies at institusjonene Dayton-avtalen foreskriver for BiH er i overensstemmelse med prinsippene i Arend Lijpharts modell, men til tross for dette har det hverken vært politisk stabilitet eller forsoning mellom de tre konstituerte gruppene de siste 22 årene etter krigens slutt.

5 DAYTONSTATEN

Det er ikke lett å forstå den komplekse situasjonen i Bosnia-Hercegovina. Dayton-avtalen skapte en stat det ikke finnes maken til i hele verden. I Dayton-avtalen ble det bestemt at landet skulle bli delt mellom to delstater i en føderal stat. Bosnia-Hercegovina skulle altså stå som en suveren demokratisk stat, samtidig som den ble delt inn i en bosnisk-kroatisk føderasjon «Federacija Bosna i Hercegovina» og en bosnisk-serbisk republikk «Republika Srpska», i tillegg til Brčko distrikt som utgjør en egen administrativ enhet. Bosnia-Hercegovina har en komplisert politisk-administrativ struktur fastlagt i Dayton-avtalen og det kompliserte styresettet skal først og fremst sikre den etniske sammensetningen i landet jf. Fortalen i Dayton-avtalen (GFAP, 1995: annex 4, Preamble).

Bosnia-Hercegovina er det mest etnisk sammensatte landet av alle landene på Balkan og for å sikre fred i landet har Bosnia-Hercegovinas Grunnlov blitt opprettet så demokratisk som overhodet mulig for å tilfredsstille de tre etniske gruppene. Man kan i hovedsak ikke snakke om én dominerende folkegruppe i BiH. Folketellingen fra 2013 viser at det i Bosnia-Hercegovina bor ca. 3,5 millioner mennesker hvor av 50,11 % er bošnjaker, 30,78% serbere, 15,43% kroater og 3,68% andre⁶ (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016a). Videre kan vi se at 62,85 % av befolkningen bor i FBiH, 34,79% i RS og 2,37% i Brčko distrikt (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016a). Republika Srpska er inndelt i 63 kommuner og fungerer innad som en enhetsstat. I virkeligheten har RS blitt svært selvstendig med eget lovverk og egne diplomatiske stasjoner i utlandet. Man kan si at RS lever sitt eget liv under Dayton-konstitusjonen. Samholdet innad i Føderasjonen BiH, er på en annen side, mer problematisk. FBiH er svært desentralisert i forhold til RS. Føderasjonen BiH består av ti kantoner inndelt etter etnisk tilhørighet; hvorav noen er definert som bošnjakiske, noen som kroatiske og andre som delt. Videre er disse ti kantonene delt inn i 79 kommuner (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016b). I tillegg har kroatenes politiske ledere aldri gitt opp ønsket om en egen kroatisk delstat innen Bosnia-Hercegovina, og har fra tid til annen truet med å bryte fullstendig ut av BiH. Liknende trusler har kommet fra de serbiske politiske lederne i RS om løsrivelse fra Bosnia-Hercegovina, i mye hyppigere grad enn hva som er tilfellet i FBiH.

⁶ Andre = medlemmer av 17 andre nasjonale minoriteter og etniske grupper.

Veien til Dayton har ikke vært lett. De ulike fredsinitiativene i det tidligere Jugoslavia var mange og sammensatte. Europeiske diplomater klarte ikke å få de krigførende partene på Balkan til å enes. De mislyktes med flere fredsforhandlingsforsøk⁷ og den ene våpenhvilen etter den andre ble brutt. Men de dramatiske hendelsene i Srebrenica sommeren 1995 var et vendepunkt for de internasjonale aktørenes holdninger overfor konflikten i Bosnia-Hercegovina. Nå kom USA for alvor inn på banen og etter tre uker med intense forhandlinger ble det oppnådd enighet om en fredsavtale. Den viktigste forskjellen fra de tidligere fredsplanene var at denne gangen stod amerikanerne bak og var villige til å bruke makt som pressmiddel. Fredsforhandlingene var i aller høyeste grad et resultat av ytre press, og ytterligere press var nødvendig for å få partene i konflikten til å inngå en avtale. Dayton-avtalen var både en fredsavtale og en ny Grunnlov for BiH etter krigen. Som fredsavtale var den vellykket, krigen stoppet. Som Grunnlov er den mer diskutabel. For å få en bedre forståelse for hvordan det bosniske samfunnet fungerer vil oppgaven i det følgende ta for seg den politiske oppbygningen, den administrative strukturen og konstitusjonene på både stats- og entitetsnivå. Og til slutt hvilke forsoningsutfordringer dette medfører.

5.1 Bosnia-Hercegovina

Dayton-avtalen ble inngått i Dayton, Ohio, 21. november 1995 og ble formelt undertegnet i Paris den 14. desember 1995 av presidenten i Bosnia-Hercegovina; Alija Izetbegović, Kroatia; Franjo Tuđman og Serbia; Slobodan Milošević. I tillegg var representanter for EU, Frankrike, Tyskland, Russland, Storbritannia og USA også til stedet og skrev under som vitner (Office of the High Representative, 2015a). Dayton-avtalen, også omtalt som «the General Framework Agreement for Peace» (GFAP), består av to hovedelementer; i) General Framework Agreement (GFA), som er bygget på ulike avtaler oppnådd under fredsforhandlingene og ii) et sett av artikler og annekser. For å være nøyaktig består avtalen av 11 artikler, 11 annekser, tallrikt antall tilleggsdokument, brev og deklarasjoner (Moore, 1996: 27). Anneksene tar for seg de militære aspektene (1A), regional stabilitet (1B), inter-entitets grenselinje (2), valgordning (3), Bosnia-Hercegovinas Grunnlov (4), voldgift og meglings (5), menneskerettigheter (6),

⁷ (1) Carrington-Cutilero planen fra 1992; «the confederation of Swiss-style cantons», (2) Vance-Owen planen fra våren 1993, (3) «The Invisibile plan» fra september 1993 og (4) «Contact Group plan» fra 1994

flyktninger og internt fordrevne (7), bevaring av nasjonale monumenter (8), offentlige selskaper (9), Høyrepresentanten (10) og internasjonal politistyrke (11) (United Nations, 1995: 148).

Den bosniske Grunnloven er inkorporert i Dayton-avtalen som anneks 4. Ved å gjøre Grunnloven til en del av en folkerettslig traktat blir den hevet opp på et annet nivå enn vanlige Grunnlover. Den bosniske Grunnloven blir dermed gjort til noe mer enn en bosnisk affære og det kan virke som om det internasjonale samfunnet stiller seg som garantist bak det nye politiske systemet i BiH. Virkningen av dette vil være at BiH ikke ensidig kan endre avtalen uten at samtlige land som er part i avtalen er enige, eller ved den nærmere angitte prosedyren som er nedfelt i avtalen⁸. Bosnia-Hercegovinas formelle institusjoner har siden 1995 fungert under overoppsyn av FN's Høyrepresentant⁹ (Office of the High Representative, 2015b). Høyrepresentanten er det internasjonale samfunnets øverste maktorgan i BiH, styrt av «Peace Implementation Council» (PIC). PIC er det høyeste politiske organet for spørsmål vedrørende gjennomføringen av Dayton-avtalen, mens Høyrepresentanten er landets øverste autoritet i implementeringen av sivile saker (GFAP, 1995: annex 10, art.V). Høyrepresentanten er omtalt i Dayton-avtalens anneks 10 (GFAP, 1995: annex 10). Tilknyttet den internasjonale representanten er Kontoret for Høyrepresentanten for Bosnia Hercegovina¹⁰ og består av «utlånte» diplomater fra PIC medlemsland, en internasjonal stab ansatt av Høyrepresentanten og nasjonalt ansatte fra Bosnia-Hercegovina (Office of the High Representative, 2015b).

En god stund etter at krigen i BiH endte var det Høyrepresentanten og hans stab som fungerte som det eneste reelle nasjonale organ for hele Bosnia-Hercegovina. Verdenssamfunnet gjorde utstrakt bruk av økonomisk press for å sørge for at Høyrepresentantens politikk ble gjennomført og det kan sies at denne strategien var svært effektiv i en tid da de stridende partene skulle begynne å lære seg samarbeid igjen etter den opprivende konflikten. Mot slutten av 1997 var Høyrepresentantens makt blitt så stor at han ensidig kunne tvinge igjennom bestemmelser, dette innebefattet landets nye flagg, valuta, samt en ny lov om statsborgerlige rettigheter (Chandler, 1999: 63-64). Frem til 2005 brukte Høyrepresentanten sin makt nokså ofte, men hans engasjement har avtatt de senere årene. Høyrepresentanten har fortsatt makt til å avsette enhver politiker og byråkrat dersom de bryter med Dayton-avtalen, i tillegg har han også makt til å vedta eller sette ut av kraft en lov (GFAP, 1995: annex 10). Fra 2002 til 2011 fungerte

⁸ Se Vienna-konvensjonen om traktatretten, art. 54

⁹ «The High Representative in Bosnia and Hercegovina»

¹⁰ «The Office of the High Representative in Bosnia and Hercegovina» (OHR)

Høyrepresentanten også som EUs spesialrepresentant i BiH. Høyrepresentantens mål har fra starten vært å sikre Bosnia-Hercegovinas utvikling mot et fredelig og levedyktig demokrati med integrering av euro-atlantiske institusjoner. Hans hovedfokus i dag er å arbeide for et levedyktig BiH som er i stand til å ta fullt ansvar for sine egne anliggender (Office of the High Representative, 2015b).

Bosnia-Hercegovina har tre konstituerte folkegrupper; bošnjaker, kroater og serbere. De folkegrupper som ikke er konstituerende kalles i Dayton-avtalen for «andre». Som nevnt tidligere er det politiske systemet i BiH basert på etnisk- og religiøs separasjon ifølge Dayton-avtalen. Den øverste utøvende makt i Bosnia-Hercegovina er dermed lagt til et kollektivt presidentskap og en parlamentarisk regjering. Presidentskapet er bestående av tre medlemmer – en fra hver av de tre konstituerte etniske gruppene. Presidentskapet fungerer på mange måter som en form for mindretallsbeskyttelse ettersom de tre folkegruppene er likt representert. Problematikken med presidentskapets oppbygning er at de tre medlemmer representerer de tre folkegruppene i BiH snarere enn landet som helhet. Samarbeid innad i presidiet har dermed aldri vært spesielt hjertelig. Avgjørelser i presidentskapet er dessuten basert på konsensusprinsippet, men dersom dette ikke er mulig å få til kan et flertall fatte beslutningen, med mindre vetoretten blir benyttet. De sittende medlemmene av presidentskapet er i dag Dragan Čović (BiH kroatisk president), Bakir Izetbegović (bošnjakisk president) og Milorad Dodik (BiH serbisk president) (Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, 2014). Presidentrepresentanten for bošnjakene og kroatene velges i FBiH, mens den serbiske presidentrepresentanten velges i RS. Presidentskapet velges for fire år av gangen, og formannskapet roterer mellom de tre medlemmene hver åttende måned.

Parlamentet i Bosnia-Hercegovina reguleres av landets Grunnlov og består av to kamre; i) Representantenes hus, bestående av 42 seter hvorav 14 er serbiske og 28 bošnjakiske og kroatisk og ii) Folkekammeret, bestående av 15 medlemmer – fem fra hver av de etniske gruppene. (GFAP, 1995; annex 4. art. IV). Representantenes hus er valgt fra partilister i både FBiH og RS, mens Folkenes hus er valgt av de to delstatenes egne parlamenter. Parlamentet i Bosnia-Hercegovina er landets lovgivende instans, og for at lover skal kunne bli vedtatt må lovforslagene ha tilslutning fra begge kamre (GFAP, 1995; annex 4. art. IV). Folkekammeret kan for øvrig blokkere enhver beslutning i Representantenes hus, dersom denne er i strid med vitale interesser til ett av de konstituerende folkegruppene (GFAP, 1995; annex 4, art. IV; 3e). Omstendelige regler for å ta hensyn til de etniske gruppenes rettigheter gjør det vanskelig og

tidkrevende å komme frem til lovlige vedtak, i tillegg er ankemulighetene mange og prosedyrene innfløkte.

Bosnia-Hercegovinas ministerråd er landets regjering og utøvende makt. Ministerrådet består av en statsminister og ti ministre. Frem til 2002 roterte statsministerstillingen på samme måte som presidentskapet, men etter lovendringen blir nå statsministeren utnevnt for fire år. (Gavric, Banovic & Krause, 2009). Formannen av ministerrådet utpekes av presidentskapet, men er avhengig av tilslutning fra Representantenes hus (GFAP, 1995; annex 4, art. V: 4). Statsministeren skal ifølge regelverket nominere blant annet Utenriksministeren, Handelsministeren, og øvrige Ministere, som tiltrår til stillingen etter godkjenning fra Representantenes hus. Videre står det oppført at ikke mer enn to tredjedeler av alle Ministre skal være fra FBiH. Det betyr at de resterende skal plukkes ut fra RS, dette tilsvarer ca. en tredjedel (GFAP; 1995, annex 4. art.V: 4a).

Grunnlovsdomstolen er pålagt å beskytte den bosniske Grunnloven (GFAP; 1995, annex 4, art. VI), og avgjør enhver sak knyttet til Grunnloven som oppstår mellom RS og FBiH, mellom delstatene og staten og mellom statens institusjoner. Domstolen har sete i Bosnia-Hercegovinas hovedstad; Sarajevo. Grunnlovsdomstolen består av ni dommere, hvorav fire velges av Representantenes hus i FBiH og to fra Delstatsforsamlingen i RS. De resterende tre medlemmene blir oppnevnt av presidenten i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i konsultasjon med Presidentskapet i BiH (GFAP; 1995, annex 4, art VI: 1). Disse tre skal hverken være bosniske statsborgere eller noen av landets nabostater og velges for fem år av gangen. I tillegg har Nasjonalforsamlingen i Bosnia-Hercegovina etablert en egen straffedomstol som behandler saker vedrørende krigen i BiH som ikke tas opp av ICTY. Domstolen har både nasjonale og internasjonale dommere.

Landets politiske system fungerer innenfor rammene av et parlamentarisk, representativt demokrati. Sentralmakten i Bosnia-Hercegovina er fordelt mellom Presidentskapet, Parlamentet, Regjeringen og Grunnlovsdomstolen. Beslutninger gjort av Bosnia-Hercegovinas statsorganer binder delstatene. Det følger av Grunnloven at den sentrale regjeringen har ansvaret for utenrikspolitikk, utenrikshandel, toll, innvandring, pengepolitikk og luftkontroll i tillegg til telekommunikasjon, offentlige tjenester, elektrisitet, militærstyrken og grensekontroll (Ademović, Marko & Marković, 2012; 100-107). Den myndighet som ikke uttrykkelig er lagt til forbundsstaten, ligger ifølge Grunnloven hos entitetene (GFAP, 1995; annex 4, art. III; 3a).

5.2 Føderasjonen Bosnia-Hercegovina

Bosnia-Hercegovinas Grunnlov anerkjenner at hver entitet har rett til sin egen grunnlov¹¹. Dette kommer klart frem jf. bestemmelsene i artikkel III, punkt 3b og artikkel XII, punkt 2 (GFAP, 1995; annex 4). Entitetene har dermed høy grad av konstitusjonell autonomi (Ademović, Marko & Marković, 2012; 106). Føderasjonen Bosnia-Hercegovina har en komplisert politisk-administrativ struktur fastsatt i grunnloven. Den tungroddede administrative strukturen i FBiH er et kompromiss mellom de konstituerte folkegruppene. Føderasjonsgrunnloven var og fortsatt er en blanding av territorial føderalisme og prinsippet om etnisk representasjon på etno-nasjonal basis (Ademović, Marko & Marković, 2012; 331). Strukturen består av fem offentlige forvaltningsnivåer; stat – entitet – kanton – by – kommune. Studiet vil i det følgende ta for seg hvert nivå og forsøke å beskrive denne kompleksiteten i korte ordelag, uten å gå alt for detaljert inn på hver enkelt.

Som nevnt har hver av entitetene i BiH sin grunnlov og det er opp til hver enkel entitet å regulere innholdet i den (Ademović, Marko & Marković, 2012; 106). Grunnloven for Føderasjonen BiH er datert 1994 og er dermed eldre enn Dayton-avtalen og den nasjonale Grunnloven. Sentralmakten i FBiH består av et «presidentskap», delstatsparlament og delstatsregjering. Sarajevo blir også omtalt som entitetens hovedstad ifølge entitetens grunnlov. Presidenten og visepresidenten velges av delstatsparlamentet for en periode på 4 år og kan ikke tilhøre samme etniske gruppe (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, 1994). Entitetspresidenten og visepresidenten skifter stilling hvert år, slik at den ene først er president ett år og så visepresident det neste. Selv om presidenten og visepresidenten formelt ikke blir omtalt som et presidentskap, kan vi i realiteten se at de fungerer som et. Delstatsregjeringen blir nominert av presidenten og består av en statsminister og femten ministre. Presidenten og regjeringen utgjør den utøvende makt i delstaten FBiH. Delstatsparlamentet har to kamre, det øvre kammeret; Representantenes hus, med 98 medlemmer og det lavere kammer; Folkenes hus, med 58 medlemmer (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, 1994). Hver av de konstituerende folkegruppene skal være representert i begge kamre og embetene skal være proporsjonalt fordelt mellom dem. Til sammen utgjør de to kamrene delstatens lovgivende

¹¹ Grunnlovene i entitetene vil bli skrevet med liten forbokstav, for å skille mellom disse og statens Grunnlov.

makt. I tillegg har Føderasjonen sitt eget domstolvesen som utgjør den dømmende makt i delstaten. Domstolsystemet i FBiH er delt i tre instanser: i) høyesterett, ii) kantondomstolene og iii) kommunaldomstolene (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, 1994).

Føderasjonen Bosnia-Hercegovina utgjøres av ti kantoner, som hver har sin egen konstitusjon, president, parlament og regjering med ministre (Ademović, Marko & Marković, 2012; 335-337). Disse rettsinstansene får makt gjennom entitetsgrunnloven. Føderasjonen BiH har ansvaret for den økonomiske politikken, banksystemet, inter-kantonal justis, borgerrettigheter, privatisering, energi og fiskal politikk i tillegg til internasjonalt samarbeid og økonomiske forbindelser med utlandet (Ademović, Marko & Marković, 2012; 348). Føderasjonen og kantonene deler imidlertid ansvaret for menneskerettigheter, helse, miljø og naturressurser, infrastruktur, turisme, velferdspolitik og asylpolitikk (Ademović, Marko & Marković, 2012; 349-374). Kantonenes ansvar er politistyrker, skattelegging, utdanning, boligpolitikk, kultur og sosiale velferdstjenester (Ademović, Marko & Marković, 2012; 371-374). Kantonene tillegges ellers all makt som ikke spesifikt blir tillagt Føderasjonens organer (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, 1994).

Videre er disse ti kantonene delt inn i 79 kommuner. Storbyene kan ofte være inndelt i flere kommuner. Eksempelvis er Sarajevo delt i fire slike kommuner; i) Stari Grad, ii) Centar, iii) Novi Grad og iv) Novo Sarajevo. Disse kommunene som utgjør en by samler seg til bystyre og dermed ser vi at man opererer med to styringsnivåer på lokalplan; byer og kommuner.

Fra undertegnelsen i 1994 og frem til 2013 har det blitt vedtatt 103 endringer i føderasjonsgrunnloven og flere nye tillegg har blitt innlemmet i dokumentet (Ademović, Marko & Marković, 2012; 333). Mange av endringene har gått ut på å få føderasjonsgrunnloven til å samsvare med den nasjonale Grunnloven. Eksempelvis stod det tidligere i føderasjonsgrunnlovens artikkel 1 at «bošnjaker og kroater er de konstituerende folkeslagene i Føderasjonen BiH», men i senere tid er også serbere inkludert i listen av konstituerende folkeslag i FBiH (Ademović, Marko & Marković, 2012; 334). Det samme gjelder det offisielle språket i Føderasjonen, hvor man i utgangspunktet kun hadde bosnisk og kroatisk til å inkludere serbisk og kyrillisk.

Mange av Lijpharts konfliktregulerings mekanismer er gjenkjennelige også i føderasjonsgrunnloven. De mest synlige elementene i føderasjonsgrunnloven som er i overenstemmelse med Lijpharts modell er prinsippene om proporsjonalitet, mindretallsveto,

men også segmentert gruppeautonomi. Proporsjonal fordeling av de administrative stillingene kommer best i uttrykk i sammensetningen av den utøvende makten i delstaten, hvor presidenten og visepresidenten må tilhøre forskjellige etniske grupper (Ademović, Marko & Marković, 2012; 338). De konstituerte gruppene i FBiH har rett til å nedlegge veto i beslutninger og forslag fra delstatsparlamentet dersom de strider imot deres gruppes vitale interesser (Parlament Federacije Bosne i Hercegovine, 1994). I henhold til den opprinnelige føderasjonsgrunnloven fra 1994 var den segmenterte gruppeautonomien begrenset til de to konstituerende folkegruppene, bošnjaker og kroater. Gruppeautonomien ble bestemt i henhold til den generelle fremstillingen av disse gruppene, og indirekte valg av delegater til andre parlamentariske kammer basert på proporsjonal deltakelse av de to folkegruppene i en gitt befolkning i enkelte kantoner (Ademović, Marko & Marković, 2012; 338). Etersom føderasjonsgrunnloven på den tiden kun anerkjente to av de konstituerte folkegruppene var det lettere å påpeke den segmenterte gruppeautonomien slik den stod oppført i den opprinnelige grunnloven i FBiH, men endringene som har funnet sted i føderasjonsgrunnloven har ikke påvirket dette i noen betydelig grad da kantonene fortsatt er delt etter etno-religiøst mønster.

5.3 Republika Srpska

Grunnloven i Republika Srpska har sitt opphav fra konstitusjonen til den daværende ikke-ankjente «Republikk av det serbiske folk i BIH» fra 1992. Det serbiske nasjonalistpartiet erklærte 9. januar 1992 Republikken som selvstendig fra Bosnia-Hercegovina, men den var ikke anerkjent av det internasjonale samfunn før underskrivingen av Dayton-avtalen i 1995 (Mønnesland, 1992: 286). Republika Srpskas konstitusjonelle karakter endret seg i betydelig grad med ikrafttredelsen av Bosnia-Hercegovinas Grunnlov i 1995. RS ble nå definert som en av to entiteter i Bosnia-Hercegovina, og grunnloven måtte tilpasses det nye systemet. Som en følge av dette har grunnloven i RS ved flere anledninger blitt endret for å bringes i overensstemmelse med Dayton-avtalen og statsforfatningen. Grunnloven fra 1992 definerer RS som en «selvstendig stat for det serbiske folk», men etter en revisjon av teksten står det nå at «Republika Srpska skal være en stat for det serbiske folk og alle sine borgere» (Ademović, Marko & Marković, 2012; 385). Som nevnt tidligere bor ca. 34,79% av Bosnia-Hercegovinas befolkning i RS. Dette utgjør ca. 1,2 millioner mennesker hvorav 81,51% er serbere, 13,99% bošnjaker, 2,41% kroater og 2,08 % andre. (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016a).

Delstatsgrunnloven i RS har i motsetning til Grunnloven og grunnloven i FBiH ikke vært nødt til å forholde seg til etniske splittelser internt, ettersom RS har et overveldende flertall av serbiske innbyggere.

Grunnloven i BiH gir entitetene rett til selvorganisering av den administrative strukturen så lenge de respekterer de generelle prinsippene for statlig organisasjon som Dayton-konstitusjonen proklamerer (Ademović, Marko & Marković, 2012; 387). Organisering av statsmakten i RS er dermed regulert annerledes enn hva som er tilfellet i Føderasjonen BiH. Som et resultat av dette har Republika Srpska en langt enklere politisk styringsstruktur enn FBiH. I motsetning til FBiH som opererer med fem nivåer, er den politisk-administrative strukturen i RS bestående av kun tre nivåer; stat – entitet – kommune. Sett ut ifra dette har ikke RS noe forvaltningsnivå mellom republikken og de 63 kommunene som utgjør delstaten.

Sentralmakten i RS er basert på prinsippet om maktfordeling og danner grunnlaget for det politiske systemet hvor den lovgivende myndighet er lagt hos Nasjonalforsamlingen (delstatsparlamentet) og Folkerådet, den utøvende makt ligger hos Delstatsregjeringen og den dømmende makt utøves av domstolene. Det er verdt å merke seg at presidenten i RS ikke er definert som et organ for utøvende makt, men heller som en institusjon som representerer delstaten (Ademović, Marko & Marković, 2012; 415). I følge delstatsgrunnloven er det formelt Sarajevo som er hovedstaden i RS, men det er de facto Banja Luka som fungerer som hovedstad i delstaten ettersom alle sentrale institusjoner er plassert her. Presidenten i RS har to visepresidenter, som velges ved direkte valg for en periode på 4 år og kan kun sitte i to perioder sammenhengende jf. delstatsgrunnlovens artikkel 83 (Narodna skupština republike Srpske, 1992). Presidenten og visepresidentene må tilhøre hver sin konstituerte etniske folkegruppe. I motsetning til staten BiH og delstaten FBiH, har presidenten i RS reell makt, mens visepresidentenes oppgave er kun å assistere presidenten (Ademović, Marko & Marković, 2012; 415). Presidenten i RS har ansvaret for å oppnevne et senat, bestående av 55 medlemmer. Senatet er et rent rådgivende organ som skal representere det offentlige liv, vitenskapen og kulturen (Ademović, Marko & Marković, 2012; 416). Republika Srpska's parlament har ett kammer, kalt Nasjonalforsamlingen og er som nevnt delstatens lovgivende organ. Nasjonalforsamlingen er satt sammen av 83 medlemmer, som velges av befolkningen for fire år av gangen (Ademović, Marko & Marković, 2012; 405-407). Delstatsregjeringen består av en statsminister og 16 ministre, som hver leder et departement (Narodna skupština republike Srpske, 1992). Av disse 16 ministere er 8 serbere, 5 bošnjaker og 3 kroater (Ademović, Marko

& Marković, 2012; 416). Presidenten foreslår kandidater til statsministerstillingen. Den nominerte statsministerkandidaten må deretter sette sammen en regjering som må godkjennes av delstatsparlamentet. Dersom denne regjeringen får et mistillitsvotum mot seg eller statsministerkandidaten ikke klarer å få et parlamentarisk flertall bak regjeringen, må de gå av (Ademović, Marko & Marković, 2012; 418). Presidenten får da i oppgave å nominere en ny statsministerkandidat. I tillegg til Nasjonalforsamlingen og Delstatsregjeringen ble det vedtatt i 2002 å etablere Folkerådet, en institusjon som fra nå skulle delta i utøvelsen av den konstitusjonelle og lovgivende makt for å sikre at de vitale interessene for de konstituerte folkegruppene ble ivaretatt (Ademović, Marko & Marković, 2012; 411). Folkerådet består av 28 medlemmer, også kalt delegater, hvorav åtte delegater tilhører hver av de konstituerte folkegruppene og fire av delegatene tilhører gruppen «andre» (Ademović, Marko & Marković, 2012; 412). Rettssystemet i RS er bestående av i) høyesterett, ii) regiondomstoler og iii) underrettene. I tillegg har Republika Srpska en egen grunnlovsdomstol (Ustavni sud).

Ansvarsområdet for RS er ganske bredt og entiteten regulerer flere ulike områder av samfunnslivet og delstatens offentlige organer. Dette inkluderer blant annet Republikkens finansiering av rettigheter og plikter, økonomisk politikk (inkludert mål og retninger av økonomisk utvikling, marked og planlegging), offentlige tjenester, banksystem, borgerrettigheter, arbeidsrett, menneskerettigheter, utdanning, helse, kultur, miljø, jordbruk og internasjonalt samarbeid og visse økonomiske forbindelser med utlandet (Ademović, Marko & Marković, 2012; 403). Med dette er det tydelig at entiteten har en høy grad av selvstyre, noe som klart tyder på at Bosnia-Hercegovina som enhetsstat er svært desentralisert.

Myndigheten på kommunenivå er en form for beslutningstaking og ledelse i lokalsamfunnene. Dette bygger på ideen om at det er innbyggerne i lokalsamfunnene som er best egnet til å ta vare på de lokale interessene og oppfylle behovene som måtte oppstå på de ulike stedene. Ansvarsområdet til kommunene er bestemt i en lov om lokale myndigheter, men ved særlov kan også andre jurisdiksjoner bli overført fra entitetsnivå til den enkelte kommune (Ademović, Marko & Marković, 2012; 437). Kommunenes ansvarsområde omfatter blant annet offentlige lokale tjenester, slik som helsevesen, idrett, grunnskole, videregående og høyere utdanning, kultur, kommunal infrastruktur, vern av naturressurser og miljø (Ademović, Marko & Marković, 2012; 437).

Noen av prinsippene for den konsosierte-demokrati modellen er også gjenkjennelige både i delstatsgrunnloven og det politiske systemet i RS. Eksempelvis gir delstatsgrunnloven

borgerne direkte deltakelse i utøvelsen av den lovgivende myndighet. Videre er de konstituerte folkegruppene garantert representasjon i sentralmaktens organer (Ademović, Marko & Marković, 2012; 391). De konstituerte folkegruppe er proporsjonalt representert i delstatsregjeringen, i de rettslige- og dømmende institusjonene på entitetsnivå og i de lokale myndighetene på kommunenivå, mens de i visse institusjoner slik som Folkerådet representeres ut i fra paritetsprinsippet (Ademović, Marko & Marković, 2012; 391). De konstituerte folkegruppene har også like rettigheter i de ulike beslutningsprosessene. Prinsippet om konsensus er gjeldende i den lovgivende prosessen i RS for å beskytte de ulike etniske gruppernes vitale interesser.

5.3.1 Republikk bygget på folkemord?

Republika Srpska ble grunnlagt i 1992, en tid preget av politiske endringer og ustabilitet i det tidligere Jugoslavia. Ved oppløsningen av Jugoslavia var man internt uenige om Bosnia-Hercegovinas fremtid. Den serbiske befolkningen ville at BiH skulle forbli i unionen med Serbia og Montenegro, mens bošnjakene og kroatene støttet uavhengighet. 1.mars 1992 ble det holdt folkeavstemning om hvilken vei BiH nå skulle gå. Serberne gikk sterkt imot og boikottet avstemningen. Ved folkeavstemningen stemte 84% for uavhengighet (Mønnesland, 1992: 287) og serberne gikk raskt i gang med å arrangere en «kontra» folkeavstemning hvor den serbiske befolkningen i BiH skulle erklære at de ville forbli i en union med Serbia og Montenegro. Samtidig meldte de serbiske politiske lederne i Bosnia-Hercegovina seg ut av Nasjonalforsamlingen i BiH og opprettet en «Forsamling for det serbiske folk». Kampene i Bosnia-Hercegovina hadde på dette tidspunktet spredt seg til store deler av landet. Serbiske styrker hadde erobret den østlige delen av BiH som grenser til Serbia, hvor det ble begått massakrer mot den muslimske befolkningen (Mønnesland, 1992: 288). Serberne angrep også områder i Vest-Hercegovina for å få en korridor mot kysten (ibid.). Forsamlingen for det serbiske folk erklærte 9. januar 1992 disse områdene for «Republikk av det serbiske folk i BiH» og 28. februar samme år vedtok de grunnloven for republikken.

Republika Srpska blir ansett for å være mer enn bare en politisk enhet blant serberne i BiH. En vanlig oppfatning blant serbere er at RS er en belønning for alt den serbiske nasjonen har måttet ofre. Serbiske ledere appellerer ofte til den «sårende nasjonalismen» som de knyttet til følelsen av å ha blitt undertrykt under Jugoslavia, det internasjonale samfunns urettferdige

behandling av deres befolkning og alle liv som gikk tapt i den siste krigen. RS gjør stadig alt den kan for å bekrefte sin egen stats-posisjon innenfor BiH. Slik oppgaven tidligere har vært inne på har RS i virkeligheten blitt svært selvstendig med eget lovverk og diplomatiske forbindelser med ulike land og internasjonale organisasjoner. Man kan hevde at Republika Srpska lever sitt eget liv under Dayton-konstitusjonen, og svært uheldig for de andre etniske folkegruppene som bor i delstaten at den nåværende regjeringen i RS offentlig har fordømt hendelsene i Srebrenica. Presidenten i RS; Milorad Dodik og andre serbiske ledere har i bestefall bagatelliserer massakren som fant sted på dette territoriet. Milorad Dodik har gått så langt at han har kalt Srebrenica for «det 20. århundrets største løgn» (Strøm, 2015). Negasjonisme innebærer benektelse av historiske forbrytelser mot menneskeheten. Dodik har prøvd å omskrive historien ved å bagatellisere, minimalisere, benekte eller ganske enkelt overse kjente fakta for å underbygge alvorligheten av hva som skjedde under krigen. Det kan dermed påstås at han har forsøkt seg på negasjonisme.

Jf. Artikkel II i «The Convention on the Punishment and Prevention of the Crime of Genocide» fra 1948, står det følgende om folkemord:

«In the present Convention, genocide means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such: (a) Killing members of the group; (b) Causing serious bodily or mental harm to members of the group; (c) Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part; (d) Imposing measures intended to prevent births within the group; (e) Forcibly transferring children of the group to another group» (United Nations Treaty Collection, 1948)

Ut i fra denne definisjonen og med viten om hva som skjedde i Bosnia-Hercegovina på 1990-tallet, er det ingen tvil om at det var folkemord og etnisk rensing som fant sted på det bosniske territoriet og spesielt på territoriet som i dag faller under Republika Srpska. Folkemordet i Srebrenica har blitt betegnet som det største masse mordet i europeisk etterkrigshistorie og befinner seg på territoriet til RS. Om lang 8000 bošnjaker (ingen kjenner med sikkerhet det nøyaktige antallet) ble myrdet i Srebrenica og områdene rundt. Dette til tross for at FN hadde erklært Srebrenica for en «sikker sone» i 1995.

Allerede i 1993 erklærte den Internasjonale Domstolen i Haag (The International Court of Justice, ICJ) at det hadde blitt begått brudd på folkemordskonvensjonen i form av:

«(...)murder; summary; executions; torture; rape; mayhem; so-called "ethnic cleansing"; the wanton devastation of villages, towns districts and cities: the siege of villages, towns, districts and cities; the starvation of the civilian populations; the interruption of, interference with, or harassment of humanitarian relief supplies to the civilian population by the international community; the bombardment of civilian population centers; and the detention of civilians in concentration camps or otherwise» (United Nations, 1993).

Den internasjonale krigstribunalet for et tidligere Jugoslavia (ICTY) har tiltalt både staten Serbia, de bosnisk-serbiske lederne og flere andre bosnisk-serbiske offiserer for krigsforbrytelser og folkemord. 26. Februar 2007 avsa imidlertid den internasjonale domstolen i Haag (ICJ) en dom om at staten Serbia var uskyldig i anklagene om å ha begått folkemord i Bosnia-Hercegovina i perioden 1992-1995:

«ICJ finds that Serbia has not committed genocide, through its organs or persons whose acts engage its responsibility under customary international law, in violation of its obligations under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide; ... Finds that Serbia has violated the obligation to prevent genocide, under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, in respect of the genocide that occurred in Srebrenica in July 1995; ... Finds that Serbia has violated its obligations under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide by having failed to transfer Ratko Mladic, indicted for genocide and complicity in genocide, for trial by the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, and thus having failed fully to cooperate with that Tribunal; (February 26, 2007) » (International Court of Justice, 2007).

Det ble fastslått at hendelsene var folkemord, men at staten Serbia ikke kunne holdes ansvarlig for de handlingene bosnia-serberne gjennomførte, imidlertid blir det ikke navngitt av retten hvem som står bak folkemordet. Samtidig gjør FN-domstolen oppmerksom på at Serbia ikke gjorde nok for å stanse massakren, de brøt folkeretten og unnlot å bruke sin innflytelse på å hindre utfallet. I februar 2017 ba BiH den internasjonale domstolen i Haag om å revurdere folkemord frifinnelsen fra 2007, bare ett par dager før fristen gikk ut. ICJ godtok ikke initiativet til revisjon av dommen da det ikke forekom konsensus blant BiH Presidentskapets medlemmer om en slik revurdering (Sito-Sucic og Katana, 2017).

Bare dager før 20års markeringen av Srebrenica-massakeren i 2015 la Russland ned veto i FNs Sikkerhetsråd mot en FN-resolusjon som karakteriserer drapene som et folkemord.

I utkastet av denne FN-resolusjonen stod det blant annet at enhver avvisning av betegnelsen «folkemord» fordømmes, og at «å akseptere de tragiske hendelsene i Srebrenica som et folkemord, er en forutsetning for forsoning» (Høvring, 2015). Russland har stilt seg svært kritisk til resolusjonsforslaget og beskrev den som «ukonstruktiv, konfrontatorisk og politisk motivert» (ibid.). Formuleringene var for krasse og «folkemord» burde byttes ut med «de mest alvorlige forbrytelser». Resolusjonsforslaget ble også møtt med sterk motstand i Serbia hvor Serbias statsminister har nektet å omtale massakren som folkemord. Dette til tross for at både FNs krigsforbryterdomstol for det tidligere Jugoslavia og Haag-domstolen har fastslått at det var folkemord.

Som nevnt tidligere er nasjonalisme en tvetydig ideologi som er avhengig av effektiv spredning av nasjonal ideologi for å opplyse innbyggerne om at de tilhører en nasjon (Eriksen, 2002). Selv før krigen brøt ut i 1992 har ett av målene for serbisk nasjonalisme vært å sørge for trygghet og sikkerhet for deres med-serbere i nabolandene. Brubaker (1996) definerer dette som «homeland nationalism», hvor en etno-kulturell dominant gruppe i ett land har som mål å sørge for at tryggheten og interessene til sin gruppe, som er en marginalisert minoritet i et annet land, blir ivaretatt. Vanligvis er dette et naboland slik tilfellet er for Serbia og bosniske-serbere. Brubaker (1996) opererer også med et annet begrep innen nasjonalisme, nemlig «minority nationalism», hvor marginaliserte grupper krever statlig anerkjennelse og bestemte kulturelle og politiske rettigheter på grunnlag av deres «nationhood». Den nasjonalistiske politikken ført av RS kan defineres som «minority nationalism» ettersom den var rettet mot selve eksistensen av andre nasjonaliteter i Bosnia-Hercegovina og som til slutt resulterte i folkemord. Disse to undergruppene av nasjonalisme henger trolig sammen. «Minority nationalism» ført av RS ville for eksempel ikke vært like voldelig hadde den ikke vært støttet av Beograds «homeland nationalism» som bidro med militær støtte for sin etniske gruppe. Bošnjakene ble offer for den nasjonalistiske propagandaen og definert som den «muslimske fienden» ut i fra rasebiologiske og religiøse kriterier i Bosnia-krigen. Den rådende serbiske nasjonalistiske politikken definerte bošnjakene som en mindreverdige etnisk rase, de var en ondartet sykdom og det fundamentalistiske islam truet med å infisere Serbia og resten av Europa. Den etniske rensingen av muslimene var dermed ikke bare et biprodukt av krig, men et mål i seg selv (Bennet, 1995:238 og Cigar, 1995:3).

Ikke overraskende er det dermed at bošnjakene ser på Republika Srpska som en republikk bygget på deres blod. Dayton-avtalen blir ofte kritisert blant både bošnjaker og

kroater for å ha legalisert folkemord og etniske rensing. Srebrenica er fortsatt et åpent sår for mange bošnjaker, tall fra 2016 viser at det fortsatt er rundt 8000 personer savnet (International Commission on Missing Persons-BiH, 2016) og pårørende leter den dag i dag etter sine kjære.

6 DE MANGE UTFORDRINGER

«If you want to make peace with your enemy, you have to work with your enemy. Then he becomes your partner»

- Nelson Mandela

6.1 Bosnia-Hercegovina i dag

Etnisk og politisk splittelse samt utstrakt diskriminering fortsetter å prege hverdagen i Bosnia-Hercegovina. Det bosniske samfunnet er dypt delt og er betegnet som et «deeply divided society» (Guelke, 2013). Befolkningen er oppsplittet i ulike identitetsbaserte grupper, i tillegg er det liten kontakt og tillit mellom gruppene. Å leve side om side atskilt, later til å være mer populært enn å skulle leve sammen. Det blir brukt mer tid og krefter på å dyrke særegenheter ved de etniske gruppene enn ved det som er felles-bosnisk.

Bosnia-Hercegovina har siden 1995 vært preget av ulmende politiske spenninger og manglende økonomisk utvikling. Ustabilitet er et av karakteristikkene ved det bosniske politiske liv, og dette har på mange måter påvirket både den økonomiske utviklingen i landet i tillegg til forsoningsprosessen innad i befolkningen. Den svake utviklingen har trolig sammenheng med selve utformingen av staten, relasjonen mellom stat og entitetsnivå og relasjonen mellom de to entitetene. Miall et al. (1999) er av den oppfatning at konflikter ikke ender med våpenhvile eller fredsavtaler. Konflikten endrer struktur og fortsetter med andre midler, ofte ved hjelp av statsstrukturer.

Det todelte styresettet som ble etablert i 1995 har fått mye av skylden for at landet ikke har utviklet seg i nødvendig retning, det gjelder økonomisk, politisk og rettslig i henhold til europeiske standarder, og at integrering mellom de etniske folkegruppene fortsatt er fraværende. Dayton-avtalen la rammene for et fredelig BiH i 1995, og freden har holdt siden den tid. De ulike etniske gruppene i BiH er ikke i direkte konflikt med hverandre lenger. Volden mellom dem stoppet med fredsavtalen, men til tross for dette er det fortsatt snakk om en pågående konflikt i Bosnia-Hercegovina. En pågående konflikt som ikke er håndtert på riktig måte har fare for å eksplodere på nytt og det kommer stadig nye faresignaler fra Bosnia-

Hercegovina som gir inntrykk av at konflikten kan blusse opp igjen. I det følgende belyses det hvilke faresignaler det her er snakk om.

6.2 Negativ fred

Det er flere grunner til at utviklingen i Bosnia-Hercegovina har gått sakte, og at veien til fred, forsoning og samarbeid på tvers av de etniske gruppene har virket lang. I Bosnia-Hercegovina står krigen på 1990-tallet fortsatt friskt i minne, og det er mange sår som må leges før landet kan reise seg og stå samlet igjen. Fredsbegrepet er vidt, det er vanskelig å begrepsfeste i tillegg til at vi mangler en overensstemmende definisjon. Fred kan både defineres som fravær av noe negativt og som tilstedeværelse av en positiv tilstand. Det er vanlig å definere fred som fravær av fiendtlighet, konflikt og som motsetning til krig, men også som en tilstand av sikkerhet fra fare og væpnede angrep. FN-pakten fra 1945 definerer fred som fravær av krig og uenighet, men inkluderer også tilstedeværelsen av grunnleggende menneskerettigheter og miljøaspekter (FN-Sambandet, 2017).

Innen fredsforskning finnes det flere teorier og definisjoner på begrepet fred. Den norske fredsforskeren, Johan Galtung, har utviklet flere teorier med stor innflytelse i samfunnsforskningen, slik som distinksjonen mellom «negativ» og «positiv» fred (Galtung, 1964: 2). Disse to typene fred oppfattes som to separate dimensjoner, der den ene er mulig uten den andre. Galtung (1967) definerer negativ fred som fravær av krig og direkte vold mot mennesker. For eksempel når en våpenhvile er inngått vil en negativ fred følge. Freden blir negativ når opphøret av voldshandlinger ikke fører til videre enighet. Positiv fred beskriver Galtung (1967) som gjenopprettelse av relasjoner, etablering av sosiale systemer som tjener behovene for hele befolkningen og konstruktiv konfliktløsning. Fred er ikke bare totalfraværet av en eventuell konflikt, men også fravær av vold i alle former og utfoldelsen av konflikten på en konstruktiv måte. Fred foreligger der folk samhandler på en ikke-voldelig måte, og forvalter konflikten med et respektfullt hensyn til de legitime behov og interesser for alle berørte parter. I det meste av Galtungs arbeid har han fremstilt positiv fred som et høyere ideal enn negativ fred. Galtung (1996) kommer til den konklusjonen at vold og fred kultiverer seg selv, og at positiv fred er den beste beskyttelsen mot vold på lang sikt ettersom positiv fred innebærer samarbeid, konfliktløsning, frihet og en fredskultur.

Det råder en tilstand av negativ fred i Bosnia-Hercegovina i dag dersom en tar utgangspunkt i disse to definisjonene. Dette betyr at det kun er fred i den forstand at det er fravær av krig. Den fysiske krigføringen i BiH stoppet med Dayton-avtalen i 1995, men det faktum at fred kun er fravær av krig er ikke nok når en ser at konflikten videreføres med andre midler. Fred burde bygges på menneskerettigheter, frihet og velstand dersom den skal vedvare, for hvis etterfølgende av en konflikt fremdeles har en stor innvirkning på ens hverdagsliv, lever man da egentlig i fred?

6.3 Nasjonalistisk politikk

Etnisitet og nasjonalisme er nært beslektede konsepter, og majoriteten av nasjonalister er etniske i sin karakter (Eriksen, 2002: 119). Slik studiet har vist er nasjon og nasjonalitet viktige begreper for folk flest i Bosnia-Hercegovina, og dette er deres suverent dominerende måte å klassifisere hverandre på. Dette bunner ut i at befolkningen i BiH siden 1800-tallet har blitt influert av nasjonalistisk konkurranse mellom Serbia og Kroatia (Mønnesland, 1992: 123-126), noe som har bidratt til at den ortodokse og katolske befolkningen i Bosnia-Hercegovina ser på seg selv som kroater og serbere snarere enn bosniere. Deres følelse av tilhørighet er dermed ikke knyttet til territoriet de lever på. Ettersom de i mange år har vært i samme land som Serbia og Kroatia identifiserer de seg med disse to «fedrelandene» (Malcolm, 1996: 254). Dette gjenspeiles også i det bosniske politiske landskap.

En viktig årsak til mangelen på fremgang i forsoningsprosessen er at landets politiske landskap i stor grad står fastlåst i samme posisjon som ved fredsslutningen i 1995. Bosnia-Hercegovina holder Europas rekord når det gjelder antall politiske partier i forhold til folketallet (Maglajlija, 2016), og flere av dem er grunnlagt av menn som har vært prøvd, men også dømt, for krigsforbrytelser. De viktigste politiske partiene i Bosnia-Hercegovina i dag er de som utgjør den utøvende makten på både stat- og entitetsnivå. Sittende partier i regjeringen i FBiH er i dag: SDA (Partiet for demokratisk aksjon) som er det største bošnjakiske partiet, HDZ (Det kroatiske demokratiske forbund i BiH) som er et konservativt kroatisk parti og SBB (Unionen for en bedre fremtid) som er et liberalt bošnjakisk parti. Mens SNSD (Alliansen av uavhengige sosialdemokrater) som hovedsakelig er et politisk talerør for serbiske separatistiske og nasjonalistiske interesser, utgjør regjeringen i RS, sammen med DNS (Den demokratiske

folkealliansen) og SP (Republika Srpskas sosialistparti). Både DNS og SP er nasjonalistiske serbiske partier (Šurlan og Domazet, 2014 & Aljazeera Balkans, 2014). Den utøvende myndighet på det statlige nivå utgjør: SDA, HDZ, SBB og koalisjonen kalt «Alliansen for forandring» satt sammen av SDS (Serbias demokratiske parti) som er det største serbiske konservative nasjonalistisk partiet, PDP (Partiet for demokratisk fremgang) som er et serbisk nasjonalistisk parti og NDP (Partiet for nasjonal demokratisk bevegelse) som er et serbisk konservativt parti.

I grove trekk er det bosniske politiske landskap delt mellom de som ønsker å bygge en multi-etnisk stat og nasjonalistiske partier som vil sikre makt til sine egne etniske grupper. Bosniske politikere er i hovedsak interesserte i å styrke sine gruppers etniske identitet for å nå sine nasjonalistiske mål. De viktigste politiske partiene i landet forblir definert av nasjonalisme og drevet av smale egeninteresser. Problemet er at identitet og religion er politikk i Bosnia-Hercegovina og staten sliter med å gi befolkningen en felles identitet. I begynnelsen av oktober 2016 ble det holdt lokalvalg i BiH, hvor velgerne skulle velge ordførere og kommunestyrer i både Republika Srpska og Føderasjonen BiH. I Føderasjonen vant de nasjonalistiske partiene nærmest en fullstendig seier over de ikke-nasjonalistiske, mens det serbiske separatist partiet vant en overlegen seier i Republika Srpska (Huseinović, 2016 og Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, 2016). Den politiske striden og ordbruken er fortsatt sterkt preget av harde utfall mot «de andre» og ble flittig brukt under valgkampen. I all hovedsak er det tydelig at velgerne fremdeles stemmer ut ifra etnisitet; bosnjakene gir i hovedsak sin stemme til partier som går inn for et forent BiH, serberne i landet støtter opp om nasjonalistene som vil ha løsrivelse og mange kroater stemmer for partier som ønsker indre selvstyre og en egen kroatisk del (Huseinović, 2016 og Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine, 2016). Riktignok er dette en forenkling av det faktiske bildet, i realiteten finnes det også flere politiske partier som har en multi-etnisk appell. Disse har gradvis økt i oppslutning de siste årene. Eksempelvis kan SDP (Det sosialdemokratiske partiet) nevnes. Partiet har tidligere sittet i regjering på statsnivå og regnes som landets største multietniske sosialdemokratiske parti. Partiet er i tillegg kjent for å være sterk motstander av kroatisk og serbisk separatisme, men også bošnjakisk nasjonalisme.

Ettersom nasjonalismen står så sterkt kan det virke som om forsoningsprosessen har stagnert, men flere faktorer spiller inn på den svake utviklingen landet har gjennomgått. Vilje til å samarbeide mellom de øverste politiske lederne i landet er svak. Den politiske eliten i

landet har aktivt brukt nasjonalismen for å få oppslutning, styrke deres innflytelse og skape avstand mellom deres etniske gruppe og de andre gruppene. Det kan virke som om politikerne ønsker et segregert samfunn ettersom svært lite blir gjort for å bedre situasjonen. Muligens tjener den politiske eliten på denne segregeringen, enten ved sinking av politiske stemmer, personlige fordeler eller opprettholdelsen av deres politiske posisjoner. Flere av landene i det tidligere Jugoslavia har hatt regjerings- og parlamentsmedlemmer som aktivt har deltatt i krigen under oppløsningen av Jugoslavia på 1990-tallet, og Bosnia-Hercegovina er intet unntak. I forsøket på å gjenopprette en multi-etnisk stat er det svært uheldig at flere av landets øverste politikere har en slik bakgrunn. Den ene parts «krigshelt» er den andre parts «krigsforbryter». Politikernes bruk av sterk nasjonalistisk retorikk bidrar til at de etniske gruppene har svært forskjellige syn på historiske hendelser og parallelle forståelser av konflikten. Parallelle forståelser viser til at i dypt delte samfunn vil ofte befolkningsgrupper som har vært eller er i krig med hverandre hevde fullstendig forskjellige versjoner av hva konflikten handler om, hvordan historien skal forstås, hvem som er ansvarlig for ugjerninger som er begått og hvordan fremtiden bør se ut (Kalnes, Austvik & Røhr, 2010). Dialog er spesielt nyttig i tilfeller som BiH, hvor de ulike etniske gruppene har forskjellige opplevelser av virkeligheten eller tolker den samme virkeligheten på ulike måter. Ved å kommunisere og samhandle vil man trolig oppdage at «de andre» også har lidd, kanskje mer enn man selv var klar over. Alle er i større grad ofre for konflikten og man har dermed en felles interesse av å finne en felles løsning. Gjennom dialog kan man oppdage at det kan være grunnleggende fellesinteresser til tross for de forskjellige posisjoner man befinner seg i. I tillegg blir man mindre påvirket av nasjonalistisk propaganda når man kjenner til begge sidene av «sannheten». Dialogen mellom enkeltmennesker gjør at de igjen begynner å tenke mindre som gruppe og mer som individer. Jeg bli «jeg» igjen, og du blir «du» (Djuliman, 2016: 124). I multikulturelle samfunn som er preget av ulikhet er det viktig å ha stor forståelse for hverandre, dette gjelder på alle plan; både det politiske og det sosiale. Ønsket om å ville samarbeide er dermed et viktig incentiv for å få fart på forsoningsprosessen.

6.4 RS trusler; referendum om løsrivelse?

Noen steder medfører nasjonalisme samling, og andre steder splittelse. Nasjonalismen er en tvetydig ideologi sett i forhold til menneskerettigheter, demokratiske prinsipper og

rettferdighet. Den kan gå inn for like rettigheter så vel som diskriminering og forskjellsbehandling. Slik studiet så vidt har vært inne på har de kreftene som motarbeider forsoning i Bosnia-Hercegovina i større grad fått politisk innflytelse, dette er spesielt gjeldene for Republika Srpska. Det politiske livet i Republika Srpska er preget av et ønske om å distansere seg fra Bosnia-Hercegovina. Trusselen fra RS om å løsrive seg fra Bosnia-Hercegovina har vært tilstede lenge, og er blitt flittig brukt av delstatspresidenten, Milorad Dodik, i forhandlinger med de andre etniske gruppene og det internasjonale samfunnet.

Det har vært store spenninger innad i Bosnia-Hercegovina siden undertegnelsen av fredsavtalen i 1995. Situasjonen i landet har riktignok vært skiftende hvor man noen år er vitne til fremgang og andre år har vært vitne til stagnasjon, men spenningen mellom landets to delstater har vokst raskere og raskere de seneste årene, og det kan stilles spørsmål om destabilisering av Bosnia-Hercegovina er blitt et faktum. Høsten 2016 ble landet på nytt utsatt for turbulens, og mange fryktet at en ny konflikt ville blusse opp. Spørsmålet om Republika Srpska som uavhengig av BiH ble på nytt tatt opp i mediebildet som en reell trussel. Det er ingen hemmelighet at RS i flere år har hatt løsrivelse fra landet som øverste politiske mål, og delstatspresidenten, Milorad Dodik, har aktivt jobbet for å utfordre Bosnia-Hercegovinas eksistens som stat. Milorad Dodik har blitt betraktet som en ideologisk overbevist nasjonalist. Han er beryktet for å bruke sterk nasjonalistisk retorikk når han avviser Srebrenica-massakren som folkemord, ser mot Serbia fremfor sentralmyndighetene i Sarajevo, og truer med å bryte ut av BiH.

Republika Srpska vedtok i 2010 en lov som tillater folkeavstemninger om nasjonale spørsmål (Narodna Skupština RS, 2010 og BBC News, 2010). Lovvedtaket ble allerede i 2010 sett på som et mulig skritt på veien mot uavhengighet (Marcinkowski, 2016 og Blic, 2010), og det har blitt holdt flere folkeavstemninger siden innføringen av loven. Selv om disse ikke direkte har handlet om løsrivelse, har de bidratt til å skape uroligheter, både innad i entiteten og på landsbasis. 25. September 2016 trosset serberne Bosnia-Hercegovinas øverste myndigheter og avholdt en folkeavstemning om markeringen av 9. januar som egen nasjonaldag i RS (Večernji list, 2016). Slik studiet har vært inne på tidligere markerer 9.januar etableringen av «Republikken for det serbiske folk» i BiH. Denne datoen er svært omstridt i Bosnia-Hercegovina da de ulike etniske gruppene forbinder den med ulike krigshendelser. Bosnia-Hercegovinas grunnlovsdomstol har fastslått at folkeavstemningen i september 2016 er ulovlig fordi en eventuell serbisk nasjonaldag bare vil gjelde for serbere, og er dermed diskriminerende.

I tillegg har både USA, EU og Serbia tatt avstand fra den. «Dette er et åpenbart brudd på Dayton-avtalen, i strid med avgjørelsen i grunnlovsdomstolen og et brudd på straffeloven» uttalte presidentrepresentanten for bošnjakene; Bakir Izetbegovic (Hambo, 2016). De serbiske lederne i RS undergraver den bosniske statens integritet og legitimitet. Organisering av en slik avstemning, selv om den ikke direkte handler om løsrivelse er i seg selv en alvorlig utfordring for Bosnia-Hercegovinas eksistens som stat. Folkeavstemningen for nasjonaldag i RS ble i resten av BiH tolket for å være en første markering av uavhengigheten fra resten av landet, noe som har skap store uroligheter blant befolkningen. Folkeavstemningen beskyldes for å løfte gamle konflikter opp til overflaten, og for å hemme forsoningsprosessen.

Bošnjakene og kroatene i RS valgte å boikotte avstemningen, og resultatet skal ha vist et overveldende flertall for den omstridte nasjonaldagen. I denne forbindelse er det viktig å påpeke det faktum at resultatene av folkeavstemningen ikke ble kunngjort i RS sine offentlige kanaler, slik det er grunnlovspålagt ved folkeavstemninger. Likevel trosset serberne i RS grunnlovsdomstolens avgjørelse og feiret «nasjonaldagen» 9.januar i år (Dnevni avaz, 2017) hvor blant annet presidenten i nabolandet Serbia; Tomislav Nikolić deltok i feiringen (Večernje novosti, 2017 og Oslobođenje, 2017).

Dommen i FNs Internasjonale Domstol i Haag (ICJ) om at Kosovos ensidige selvstendighetserklæring ikke strider mot folkeretten (International Court of Justice, 2010) har ført til spekulasjoner om at selvstendighet også er sannsynlig for RS. Til tross for at FN-domstolens «advisory opinion» er en ikke-bindende beslutning gir den likevel uttrykk for gjeldende folkerett. Anmodningen handler primært om dannelsen av stater og spørsmålet om hvorvidt folkeretten regulerer denne prosessen. Siden folkeretten i første rekke gjelder mellom stater, blir det viktig å ha klart for seg hva som skal anses som en stat (Ruud & Ulfstein, 2014: 113). Definisjon på hva en stat er, har vært mye omtalt i både samfunnsvitenskapelig og folkerettslig litteratur og teori. Spørsmålet om når kriteriene for statsdannelse er oppfylt, og det foreligger en stat, er et rettslig spørsmål. Studiet vil derfor i det følgende gå kort inn i folkerettslig teori for å se om RS oppfyller kriteriene for å bli ansett som en stat, og dermed om delstatens trussel om selvstendighet er reell.

Det finnes ingen klart formulerte, allmenngyldige kriterier for statsdannelse (Ruud & Ulfstein, 2014: 113). Spørsmålet er riktignok omhandlet i folkerettslig teori¹², og det synes å

¹² En grundig drøftelse av statskriteriene er gitt i *James Crawford: The Creation of States in International Law*, Claredon Press, Oxford 1979

være enighet om at det er fire kriterier som må være oppfylt for statsdannelse, selv om det er en del uklarheter når det gjelder utformingen av de to siste kriteriene (Ruud & Ulfstein, 2014: 114). For at en politisk enhet skal kunne betegnes som en stat i folkerettslig forstand må det foreligge:

- 1) Et bestemt, avgrenset territorium
- 2) En fast befolkning
- 3) Et styre eller en regjering som opprettholder en viss rettsorden, og er øverste myndighet i forhold til befolkningen på territoriet (indre selvstyre)
- 4) Uavhengighet i forhold til andre stater (ytre selvstyre)

Montevideo-konvensjonen om staters rettigheter og plikter fra 1933, inngått mellom USA og 15 latinamerikanske stater, har i artikkel 1 formulert kriteriene slik: «*The State as a person of international law should possess the following qualifications: (a) a permanent population; (b) a defined territory; (c) government; and (d) capacity to enter into relations with other States*». Det er dermed disse som vil danne grunnlaget for om RS oppfyller kravene for statsdannelse.

Disse fire kravene er kumulative. Men innenfor alle fire, og særlig de to siste, kreves det ikke spesielt mye før de anses oppfylt (Ruud & Ulfstein, 2014: 114). Når det dessuten gjelder de to siste kravene, er det en nær sammenheng mellom dem, slik at de lett glir over i hverandre (ibid.). Det er imidlertid viktig å huske på at forutsetningene er ansett som uttrykk for kjennetegn på en suveren stat. Det kan i lys av det ovennevnte antas at formuleringen danner en illustrativ beskrivelse av de grunnleggende folkerettslige standarder som er fastsatt for en funksjonsdyktig stat. Av denne grunn brukes Montevideo-konvensjonens artikkel 1, som et illustrativt rammevært for den folkerettslige definisjonen av en funksjonsdyktig stat, ettersom konvensjonen som sådan ikke fastlegger kriteriene for hva en stat faktisk er (Ruud & Ulfstein, 2014; 114). Når det gjelder Kosovo-dommen er det viktig å ta i betraktning det faktum at dommen i FN-domstolen kun besvarte spørsmålet om Kosovos uavhengighetserklæring var i strid med folkeretten, og dermed ikke hvorvidt Kosovo er en stat. Domstolens uttalelse er likevel viktig i forbindelse med den folkerettslige reguleringen av statsdannelsesprosessen. Både i forbindelse med det FN-domstolen uttaler seg om, men også det FN-domstolen ikke uttaler seg om.

6.4.1 RS sett i lys av de fire kriterier

1. Kravet om territorium

Alle stater må ha et landterritorium, og det må være avgrenset til andre staters territorium. Normalt er grensen satt ved traktat, og avmerket i terrenget, men det er ingen betingelse (Ruud & Ulfstein, 2014: 114). Grensene kan være «fastsatt» ved sedvane, eller de kan bero på faktisk maktutøvelse (ibid.). Kravet til territorium er ikke problematisk i Republika Srpska sitt tilfelle, jf. Annex 2 i Daytonavtalen som omhandler inter-entitets grenselinje, hvor partene er blitt enige om grenseforholdene mellom de to entitetene. Grensene kan imidlertid endres dersom det foreligger konsensus blant alle partene (GFAP, 1995; annex 2. art. II). Det er imidlertid viktig å huske på at disse grensene er innenfor rammene av Bosnia-Hercegovinas territorielle integritet og suverenitet.

Folkerettens hovedregel er territoriell integritet. Det kan likevel hevdes med bakgrunn i Quebec-avgjørelsen i Canadisk Høyesterett og Kosovo-avgjørelsen i Den internasjonale domstol, at folkenes rett til selvbestemmelse, jf. Prinsippet slik det er nedfelt i blant annet FN-paktens artikkel 1, punkt 2 og artikkel 55, fellesartikkel 1 i FNs menneskerettighetskonvensjoner, og som også kan sies å utgjøre en *jus cogens* regel.

2. Kravet til befolkning

Et ubefolket territorium vil ikke kunne utgjøre en stat. I dag er ethvert landområde på jordkloden underlagt en stats overhøyhet, og normalt vil enhver stat ha faste kriterier for statsborgerskap, men dette er ingen betingelse (Ruud & Ulfstein, 2014: 115). Befolkningen i RS er formelt statsborgere av Bosnia-Hercegovina. I praksis vil sjelden utbryterstater, slik som RS, ha noen statsborgerskapslov eller folkerettslig avtale på plass før etter at spørsmålet om statsdannelse mer eller mindre er fastlagt. Spørsmålet om statsborgerskap er som nevnt neppe av betydning for spørsmålet om det foreligger en stat, ettersom dette i det vesentlige er av konstitusjonell art. Det stilles heller ingen krav til befolkningens sammensetning, for eksempel med hensyn til etnisitet (ibid.). Slik studiet tidligere har vært inne på ser flesteparten av befolkningen i RS på seg selv som serbiske, mens 28,48% av befolkningen utgjør andre etniske grupper inkludert bošnjaker og kroater (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016a). Man kan si at RS er nok så homogent i forhold til resten av BiH. Når det gjelder befolkningen stilles det i tillegg svært beskjedne krav til dens størrelse. FNs generalsekretær har i sin rapport om FNs arbeid for 1966-67 uttalt at selv de minste territorier har rett til uavhengighet (Ruud & Ulfstein, 2014:

116). I folkerettslig teori finnes en nedre grense, men denne er forholdsvis lav. Praktiske behov tilsier at statene må ha et befolkningsgrunnlag på en viss størrelse for å kunne møte de forpliktelser av så vel praktisk som økonomisk art, som verdenssamfunnet legger på statene (ibid.), men i europeisk sammenheng er det ingen tvil om at for eksempel Monaco med ca. 31.000 innbyggere eller Liechtenstein med ca. 37.000 innbyggere, er stater. Dermed kan vi se at Republika Srpska med sine 1.228.423 innbyggere oppfyller kravene til befolkning (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016a).

3. Kravet til statsstyret (indre selvstyre)

Dette kravet er i Montevideo-konvensjonen utelukkende formulert som et krav til «*government*». Statsstyret må være øverste myndighet på territoriet, så vel lovgivningsmessig som administrativt. Det at vi i Norge har et system med kommunalt og fylkeskommunalt selvstyre, medfører ikke at kommuner og fylker blir stater i folkerettslig forstand. De er underlagt de sentrale statsorganer og er ikke selvstendige utad (Ruud & Ulfstein, 2014: 117). Det samme gjelder delstater i forbundsstater, slik som RS i Bosnia-Hercegovina. Slik vi har vært inne på tidligere er Bosnia-Hercegovinas to entiteter svært autonome. Hver entitet har sin president, parlament, regjering, domstol i tillegg til politistyrke. Man kan påstå at RS lever innad som en enhetsstat, og at delstaten i realiteten har blitt svært selvstendig med eget lovverk og grunnlov. Til tross for at RS er gitt en viss grad av indre selvstyre med Dayton-konstitusjonen, er delstaten likevel underlagt landets sentrale statsorganer. Kvalitetskrav til styret vil kunne komme i konflikt med retten til selvbestemmelse, som er en av de grunnleggende rettigheter i moderne folkerett (Ruud & Ulfstein, 2014: 116). Det kan vises til flere eksempler på at stater er blitt akseptert på et tidlig tidspunkt, og uten at de formelle organer for statsstyret har vært organisert og fast etablert. Dette gjelder blant annet Bosnia-Hercegovina i 1993. Kravet til øverste myndighet har derimot en klar side til det fjerde kriterium for statsdannelse, nemlig uavhengighetskravet.

4. Kravet til uavhengighet (ytre selvstyre)

I første rekke tenkes det her på uavhengighet i forhold til andre stater. Det er imidlertid verdt å merke seg at Montevideo-konvensjonen ikke vektlegger uavhengighet, men snarere «*capacity to enter into relations with other States*», nemlig evnen til å tre i forbindelse med andre stater. Denne formuleringen henger antakelig sammen med sontringen føderalstat/delstat, jf. Konvensjonens artikkel 2. Denne fjerde betingelse for statsdannelse er kanskje den viktigste, men også det vanskeligste kriterium å anvende i praksis (Ruud & Ulfstein, 2014: 117). Det er

dette som skiller staten fra andre ikke-selvstyrte territoriale enheter, dermed er det grunn til å understreke at det er en formell uavhengighet det er tale om. Betydningen av anerkjennelse fra andre stater er også et viktig faktum i denne forbindelse. Montevideo-konvensjonen har nedfelt et krav om effektivitet som forutsetning for internasjonal anerkjennelse som stat. Andre staters diplomatiske anerkjennelse kommer som uttrykk for at statsdannelsen allerede eksisterer og er i stand til å samhandle med andre stater. Mange vil kunne peke på RS sine tette bånd med både Serbia og Russland (Sputnik, 2017 og Pantović, Kovačević & Latal, 2016), og hevde at disse landene vil være først ute med å anerkjenne RS som uavhengig fra BiH. I denne forbindelse er det viktig å huske på at anerkjennelse av stater er et faktisk, og ikke et rettslig spørsmål (Ruud & Ulfstein, 2014: 113). Det er hverken en forutsetning for eller i seg selv et bevis for statsdanning. Jeg mener dessuten at sannsynligheten for anerkjennelse av RS som en selvstendig stat, i første omgang ikke vil komme fra hverken Serbia eller Russland da disse landene selv har etniske spenninger, separatistbevegelser og potensielle utbryterstater innenfor sine egne landegrenser. Dersom Serbia skulle anerkjent RS vil man først måtte erkjenne at Kosovos uavhengighet er en realitet. Dessuten har Serbia anerkjent Bosnia-Hercegovina som en suveren selvstendig stat. Serbia under Milošević anerkjente i 1995 høytidelig Bosnia-Hercegovina som en uavhengig stat innenfor landets daværende grenser. Den serbiske regjering i Beograd vil neppe endre dette om Dodik skulle utrope uavhengighet, ettersom dette strider med Dayton-avtalen. Om situasjonen for all formodning skulle endres og landene faktisk anerkjente RS som en selvstendig stat er det viktig å huske på at anerkjennelse er ingen betingelse for statsdanning (Ruud & Ulfstein, 2014: 120). Kosovo er trolig det beste eksempelet på nettopp dette.

Montevideo-konvensjonen peker på evnen til å tre i forbindelse med andre stater, ikke på uavhengigheten mer generelt. Dette er utvilsomt et viktig kriterium, men neppe ubetinget avgjørende (Ruud & Ulfstein, 2014: 118). En delstat i en forbundsstat kan i visse tilfeller være overlatt kompetanse til å inngå avtaler med andre stater, men dette gjør ikke delstaten til en stat i folkerettslig forstand (ibid.). Bosnia-Hercegovina er et særpreget eksempel på en forbundsstat. Forbundsstaten er en inter-rettslig form for organisering av en enkelt stat. Forbundsstaten særpreges ved at de enkelte delstater er gitt en større eller mindre grad av indre selvstyre, men de er fortsatt bundet av en felles forfatning, og forbundsstatens føderale organer har direkte myndighet ikke bare over delstatene, men også over delstatenes innbyggere. I forhold til andre stater er det forbundsstaten som representerer landet (Ruud & Ulfstein, 2014: 120). Det siste er imidlertid ikke noen absolutt regel. I hvilken grad delstater i en forbundsstat kan opptre

selvstendig på det folkerettslige plan, vil i utgangspunktet avhenge av forbundsstatens egen konstitusjon (Ibid: 121). Det følger av Bosnia-Hercegovinas Grunnlov at den sentrale regjeringen har ansvaret for utenrikspolitikk og utenrikshandel, mens den myndighet som ikke uttrykkelig er lagt til forbundsstaten ligger hos entitetene (GFAP, 1995; annex 4, art. III; 3a). Statsforfatningen i BiH nevner ikke eksplisitt hvilke politiske ansvarsområder entitetene har, imidlertid slår statsforfatningen fast at entitetene har rett til begrenset internasjonal aktivitet, eksempelvis kan dette være inngåelser av avtaler med stater eller internasjonale organisasjoner forutsatt at de har samtykke av Bosnia-Hercegovinas parlament og at disse avtalene tar hensyn til Bosnia-Hercegovinas suverenitet og territoriale integritet (Ademović, Marko & Marković, 2012; 106: 387). Her kan «The Agreement on Special Parallel Relations» mellom RS og Serbia nevnes som et eksempel på en internasjonal avtale mellom delstaten og en annen stat. RS kan benytte seg av paradiplomatiske aktiviteter så lenge de eksplisitt ikke er angitt som utenrikspolitikk. RS har med andre ord ingen internasjonal juridisk subjektivitet. Entiteten kan ikke uavhengig fra staten BiH inngå relasjoner og forhold til andre land og internasjonale organisasjoner ettersom de er avhengige av samtykke fra Bosnia-Hercegovinas parlament. Republika Srpska har dermed på ingen måte «ekstern suverenitet».

Når det gjelder detaljene og ikke minst spørsmålet om i hvilken grad og med hvilken styrke kriteriene må være oppfylt, kan det finnes atskillelige nyanseforskjeller. Selv om disse grunnvilkår skulle vært oppfylt, kan det neppe sies å ligge noen automatikk i at en politisk enhet som har både territorium, befolkning, indre- og ytre selvstyre, dermed utgjør en stat. Folkeretten er et konservativt system, hvor rettsreglene vektlegger stabilitet og endringsaversjon¹³.

Bosnia-Hercegovina er et splittet samfunn der mistroen mellom folkegruppene fremdeles er sterk. Sosiale identiteter er viktigst å forsvare for sine bærere når den synes å være truet utenfra (Eriksen, 1991). Minoriteter som går inn for full løsrivelse, gjør trolig dette fordi deres ledere ikke finner seg til rette innenfor en nasjonalstat de ikke identifiserer seg med (ibid.). Dersom forsøket på løsrivelse er vellykket, vil nye minoritetsproblemer imidlertid kunne oppstå på et nytt nivå. Dette er svært iøynefallende ved oppløsningen av Jugoslavia hvor Bosnia-Hercegovina, Kroatia, Serbia, Makedonia, Montenegro og Slovenia gikk inn for full uavhengighet og ønsket å bygge egne stater på etnisk grunnlag. Problematikken ligger i det faktum at deres territorier, på lik linje som det tidligere Jugoslavia, er bebodd av mennesker

¹³ Her må man se statsdannelse i sammenheng med FN-paktens art. 1 (1) om å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet.

som ikke passer inn fordi de ikke er medlemmer av nasjonene, altså det etniske «innbilte felleskap» (Eriksen, 1991).

Befolkningssammensetningen i Bosnia-Hercegovina er bestående av 50,11 % bošnjaker, 30,78% serbere, 15,43% kroater og 3,68% andre (Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2016a), det vil si at ca. 49.89 % ikke identifiserer seg som bosniere. Det at statsgrenser ofte ikke gjenspeiler den faktiske territorielle inndeling mellom ulike befolkninger, har i alle tider vært kilde til konflikter. Innenfor en stat får man ofte nasjonal og etniske minoriteter. Dette kan føre til nasjonal uro (Ruud & Ulfstein, 2014: 105). Følgelig blir ikke minoritetsproblemene nødvendigvis løst gjennom etableringen av en ny stat (RS). I verstefall flyttes de bare til et nytt nivå. Skjønt serbere kunne føle seg undertrykket i et land dominert av bosniere, skal det ikke utelukkes at en lignende undertrykkelse vil kunne erfares av bosniere som skal leve i et land dominert av serbere dersom denne statens eksistens skal legitimeres gjennom nasjonalistisk ideologi.

Bosnia-Hercegovina kan fortsatt, til en viss grad, ligne et etnisk lappeteppe. Til tross for folkemordet som fant sted på 1990-tallet, den etniske rensingen og de administrative inndelingene av landet, bor det fortsatt folk av alle etnisiteter i stort sett alle deler av BiH. I mange tilfeller er nabolandsbyer dominert av de forskjellige religionene, og det er ikke uvanlig å finne bosetninger dominert av ulike grupper på små geografiske områder. Hovedforskjellen er at de nå ikke bor like blandet innad i byene og kommunene. Bakke (1989) påpeker at det ikke ville være mulig å lage etnisk homogene enheter på grunn av den kompliserte befolkningsstrukturen i området. Den uoversiktlige etniske fordelingen gjorde en oppdeling av området i nasjonale enheter lite praktisk under krigen, og den er fortsatt svært blandet til tross for ønsket om å endre bosettingsstrukturen. I de større bosetningene vil det som oftest finnes folk tilhørende flere, om ikke alle, etnisiteter. Dette gjelder særlig i de største byene, slik som Sarajevo, Banja Luka og Mostar. Denne utspreidheten og sammenblandingen av gruppene kan virke som et positivt fenomen i forbindelse med fred- og forsoningsprosessen ved at den geografiske nærheten tvinger dem til samarbeid. Dette har dessverre ikke vært tilfellet for Bosnia-Hercegovina, studiet skal i det følgende se på hvordan man til tross for geografisk- og kulturell nærhet, har klart å skape skiller mellom befolkningen og hvordan den gir utspill i hverdagen. Flere av byene i Bosnia-Hercegovina er splittet langs etniske linjer, 26 år etter at krigen startet og 22 år siden den sluttet.

6.5 Problematisk retur og internt fordrevne

Mange håpet at Bosnia-Hercegovina skulle vokse sammen igjen etter Dayton-avtalen, men så har ikke skjedd. Slik studiet har vært inne på er Bosnia-Hercegovina et land som sliter med dyp etnisk splittelse. Det råder en tilstand av negativ fred som bygger på politisk og sosial urettferdighet ettersom den viktigste faktoren er etnisitet. Over halvparten av Bosnia-Hercegovinas befolkning på ca. 4,4 millioner ble drevet på flukt fra sine hjem, mer enn 1 million ble internt fordrevet og ca. 1 million ble flyktninger som følge av krigen på 1990-tallet (Walicki, 2014). Anneks 7 (VII) i Dayton-avtalen fastslår at «*all refugees and displaced persons have the right freely to return to their homes of origin*» (GFAP, 1995, annex 7, art. I; 1). Hvis dette ikke er mulig har de rett til å få sin før-krigs eiendom gjenoppbygget, eller motta kompensasjon fra «*Commission for the Real Property Claims of Refugees and Displaced Persons*».

Selv om befolkningen i Bosnia-Hercegovina fikk retten til å flytte tilbake til de områdene hvor de hadde bodd før krigen, er ikke antallet av tilbakevendte flyktninger stort. På denne måten ser vi at den etniske rensingen ikke har vært reversert i særlig grad. Frem til inngangen av 2014 hadde mer enn 580.000, som var blitt internt fordrevet etter krigen på 1990-tallet, returnert til sine opprinnelige hjem. Dette tilsvarer rundt 60 % av det totale antallet internt fordrevne (Flyktninghjelpen, 2016), men det er fortsatt et høyt antall internt fordrevne i Bosnia-Hercegovina. Internt fordrevne er personer eller grupper som har blitt tvunget til å forlate sitt hjemsted på grunn av væpnet konflikt, vold, brudd på menneskerettigheter eller naturkatastrofer. Internt fordrevne blir ikke definert som flyktninger fordi de ikke har krysset en landegrense, men er på flukt i sitt eget land (FN-Sambandet, 2016). Tall fra 2015 viser at det fremdeles var ca. 98.000 mennesker registrert som internt fordrevne i landet (Internal Displacement Monitoring Centre, 2016). Selve tallet på internt fordrevne kan være høyere, ettersom dette anslaget ikke inkluderer romabefolkningen i BiH. Internt fordrevne romfolk, mangler ofte identifikasjonspapirer for å registrere seg som internt fordrevne, i tillegg til at dette er en gruppe som jevnlig flytter fra sted til sted, uten noe permanent bosted. For å bli anerkjent som internt fordreven i BiH må man uttrykke ønske om å vende tilbake ved å søke om dette, eller søke om økonomisk bistand til å gjenoppbygge deres gamle ødelagte eiendom. Internt fordrevne som ikke uttrykker noen form for ønske om å flytte tilbake til sine opprinnelige hjem, blir ikke anerkjent som internt fordreven av staten (Walicki, 2014). De internt fordrevne er ofte usynlige i samfunnet, og overlever som regel på inntekter opptjent gjennom svart arbeid, i

tillegg finnes det få opplysninger om boforholdene deres (Walicki, 2014), men en liten prosentandel bor fortsatt i kollektivsentre og kommunale boliger.

Enkelte byer og kommuner i BiH har nesten ingen tilbakevendte flyktninger, mens andre byer og kommuner har mottatt opp mot halvparten av førkrigsbefolkningen (Walicki, 2014). Arbeidsledighet, etnisk diskriminering og vold forhindrer mange fra å vende hjem. I tillegg er det en stor andel av de internt fordrevne som sliter med å få tilbake sin opprinnelige eiendom, mens andre ikke kan eller ønsker å få tilbake eiendommen. Et ukjent antall internt fordrevne søker ikke om å få tilbake deres opprinnelige hjem og eiendommer på grunn av overgrep og mishandling påført under krigen, eller av frykt for hevnaksjoner og gjengjeldelser for voldelige handlinger begått av deres etniske gruppe. Av sikkerhetsmessige årsaker er det dermed å foretrekke å bo på områder hvor deres egen etniske folkegruppe utgjør majoriteten. Selv om fysiske angrep på tilbakevendte flyktninger har avtatt de siste årene, og det i Dayton-avtalen spesifikt står at staten og entitetene har ansvar for at flyktninger og internt fordrevne har rett til å returnere «*in safety, without risk of harassment, intimidation, persecution, or discrimination, particularly on account of their ethnic origin, religious belief, or political opinion*» (GFAP, 1995, annex 7, art. I; 2) finnes det fortsatt tilfeller hvor dette finner sted. Det er dermed en rådende tanke i BiH om at det er tryggest å bo med «sine egne». Bosnia-krigen medførte store overgrep mot sivilbefolkningen og tilbakeflyttingen av de internt fordrevne i Bosnia-Hercegovina er dermed også påvirket av en psykologisk barriere, mange synes det er vanskelig å flytte tilbake til et nabolag hvor dine nærmeste naboer, og gamle venner, er den samme grunnen til at du måtte flykte i første omgang.

De som har returnert til deres opprinnelige hjem etter krigen, steder hvor deres etniske gruppe nå er en minoritet i samfunnet, har stått ovenfor en del problemer og utfordringer. Vanlige tilfeller er at deres opprinnelige hjem nå er bosatt av andre, og man er blitt pålagt å betale en høy kompensasjon for investeringer i eiendommen gjort av de nåværende beboerne. Andre har hatt problemer med å dokumentere at eiendommen faktisk er deres ettersom mange dokumenter gikk tapt i krigen (Walicki, 2014). Deres negative erfaringer har påvirket andre, og denne tankegangen fortsetter å påvirke bosettingsmønsteret i BiH den dag i dag. Flomkatastrofen som traff Vest-Balkan i 2014 påvirket arbeider med internt fordrevne i Bosnia-Hercegovina ytterligere. Det kom en ny strøm av interne flyktninger, antallet mennesker som trengte hjelp økte. Mange internt fordrevne og tilbakevendte flyktninger måtte på nytt flykte fra deres hjem.

Bosnia-Hercegovina er ikke lenger det ideelle etniske lappeteppet det en gang var, tvert imot finnes det store sammenhengende områder som enten er serbiske, kroatisk eller bošnjakiske. Det kan sies at krigspolitikken, med etnisk rensing som formål, radikalt endret den multi-etniske befolkningsmønsteret i Bosnia-Hercegovina, i tillegg har den politiske ordningen med etnisk deling av territoriet bare tjent til å forsterke forskjeller mellom de etniske gruppene og på den måten bidratt til å bremse for mulige løsninger for de internt fordrevne. Vellykket fredsbygging må dermed ha et lokalt fokus, og forankres i lokalsamfunnene og gruppene som er rammet. FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) samarbeider tett med lokale myndigheter og internasjonale hjelpeorganisasjoner for å finne en felles løsning for de internt fordrevne i BiH, men lokale politikere gjør lite for å oppmuntre til en følelse av felles tilhørighet. Opprettholdelsen av det etniske skillet i politiske diskurser fører til at gruppen av internt fordrevne forblir internt fordrevne og at tilbakevending stort sett kun skjer i områder hvor ens gruppe utgjør majoriteten. Dette er et stort underliggende problem i dagens BiH som lett kan medbringe etniske og religiøse spenninger, dersom det ikke blir løst på en ordentlig og inkluderende måte.

6.6 Diskriminering

Diskriminering er krenkelse av menneskeverdet og direkte brudd på menneskerettighetene. FN-pakten forbyr rasediskriminering og stiller krav til likebehandling jf. Fortalen og art. 1 nr. 3, 13 nr. 1 (b) og 55 (c), disse har siden blitt fulgt opp i verdenserklæringen art. 2 og 7. Dersom det foregår systematisk forskjellsbehandling av grupper i samfunnet kan dette bli en kilde til uro. Dayton-avtalen avsluttet krigen og sikret lik representasjon for bošnjaker, serbere og kroater på alle nivåer i statsforvaltningen, men den sementerte dermed også de etniske skillelinjene mellom de konstituerende folkegruppene samtidig som den stengte ute andre etniske folkegrupper med begrunnelsen om at etnisk-basert politikk var nødvendig for å opprettholde fred i landet. Man kan dermed påstå at Dayton-avtalen og den nye bosniske Grunnloven skapte nye former for diskriminering.

Alle minoriteter i Bosnia-Hercegovina, til tross for at de er anerkjent i landets Grunnlov, rammes av de særegne grunnlovsbestemmelsene som ble vedtatt i etterkant av krigen. Slik studiet har vært inne på tidligere er den bosniske statsforfatningen stiftet på rigide etniske

prinsipper, som gir de tre konstituerte folkegruppene prioritet. Det finnes ikke individuelle rettigheter, befolkningen i BiH har rettigheter i form av grupper og de konstituerte folkegruppene har klare fordeler. I nært sagt alle institusjoner og styringsapparater er det sørget for at disse tre folkegruppene er likt representert og det gis i mer begrenset grad anledning for deltagelse fra minoritetsbefolkningen. Dette fenomenet blir omtalt som «konstitusjonell diskriminering» (HRW, 2012: 3-14).

I 2009 ble Bosnia-Hercegovina dømt av den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD) i Strasbourg for etnisk diskriminering ettersom den bosniske statsforfatningen tilsier at folk som ikke erklærte seg tilhørende til en av de tre konstituerende etniske folkegruppene, ikke kan inneha ledende politiske stillinger. Den bosniske Grunnloven er dermed i strid med den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen (EMK) og EMD konkluderte med at Bosnia-Hercegovinas Grunnlov er i strid med menneskerettighetene, men lite har skjedd for å følge opp dommen. Saken mot BiH er kjent som «*Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina*» og ble ført på vegne av to bosniske borgere; romeren Dervo Sejdić og jødiske Jakob Finci (HRW, 2012: 16 og European Court of Human Rights, 2009). Begge var i 2006 nektet av den bosniske valgkommisjonen å stille som kandidater til presidentvalget og den lovgivende forsamlingen. Begrunnelsen var at ingen av de var hverken bošnjak, serber eller kroat, noe Grunnloven krever. Grunnloven og valgloven gjør at andre folkegrupper ikke kan velges til landets presidentskap på grunn av etnisk tilhørighet. Andre folkegrupper har ingen plass i bosnisk politikk; hverken symbolsk eller reelt. Saken er kontroversiell av to grunner; i) den bosniske statsforfatningen danner grunnlag for politisk etnisk diskriminering, samtidig som det er ii) grunnlovsfestet at Bosnia-Hercegovina skal innrettes mot europeiske menneskerettighetsstandarder, hvor det spesifikt står at: «*The rights and freedoms set forth in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its Protocols shall apply directly in Bosnia and Herzegovina. These shall have priority over all other law*» (GFAP, 1995: annex 4, art.II: 2). Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonens tilleggsprotokoll nr. 12 sier imidlertid at: «*nytelse av alle lovbestemte rettigheter skal sikres uten diskriminering på noe grunnlag som kjønn, etnisitet, hudfarge, spark, religion, politisk eller annen overbevisning, nasjonal eller sosial opprinnelse, forbindelse med en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status*» (EMK, tilleggsprotokoll 12, art.1). Bosnia-Hercegovina ratifiserte protokollen i 2003 og den trådte i kraft i 2005, noe som betyr at landet juridisk er bundet til å følge protokollen.

Til tross for at EU og Europarådet krever grunnlovsendringer i BiH og EMD sitt påbud om reform av valgsystemet, er saken per dags dato ikke løst. Bosniske politiske ledere har vist liten vilje til å etterkomme kravene fra EMK og EU, de nekter å gi fra seg de etniske kravene som styrer hele landets politikk og statsadministrasjon. Spørsmålet burde vært stilt for Grunnlovsdomstolen i BiH som kunne tolke Dayton-avtalen slik at den åpner for at også andre minoriteter (siden de er anerkjent) kunne deltatt i landets styre, og dermed tolkes bort motstrid med EMK. Endring av Dayton-avtalen er vanskelig gitt dens folkerettslige karakter. Striden om den diskriminerende statskonstitusjonen har på mange måter vært et stort hinder for Bosnia-Hercegovinas tilnærming til EU. Saken er nå skjøvet i bakgrunnen, men EMK's kjennelse om at statskonstitusjonen er diskriminerende står imidlertid fast. Diskriminering av og en fiendtlig innstilling til etniske minoriteter bidrar til å dra landet i negativ retning. Fysiske angrep på personer tilhørende etniske minoriteter har i midlertid avtatt i BiH de siste årene (HRW, 2012: 22-26). Dette henger trolig sammen med at det de seneste årene er blitt vedtatt relevante lovverk, slik som antidiskrimineringsloven fra 2009, og loven om minoriteter av 2003 (Ombudsmann, 2013: 15). BiH har i tillegg ratifisert sentrale internasjonale og europeiske konvensjoner, herunder den europeiske konvensjonen for beskyttelse av nasjonale minoriteter. Ombudsmannen (2013: 19) påpeker at bosniske myndigheter i utgangspunktet har gjort en vesentlig innsats for å bedre minoritetenes situasjon i landet tatt i betraktning det vanskelige bosniske politiske klimaet.

6.7 Politikere som forsoningsbærere

Forsoningsbærere er mennesker som har en rolle i en forsoningsprosess. Det bør være mennesker som nyter respekt og anerkjennelse i flere samfunnslag, som har tilgang på informasjon, og som har kontakt med ulike deler av samfunnets besluttede organer (Djuliman, 2016; 107).

Selv om fredsbygging og forsoningsarbeid har blitt en viktig del av utenrikspolitikken til verdenssamfunnet de siste årene og store internasjonale organisasjonene gjør en betydelig innsats i forsoningsprosessene i konfliktområder, er det historisk sett alltid vært opp til de nasjonale politikerne å skape fred, rettferdighet og forsoning. Slik studiet har vært inne på tidligere, ligger problemet som oftest (både i BiH og andre postkonfliktsamfunn) på det faktum

at de som har forårsaket og styrt en konflikt, fremdeles sitter i maktposisjoner og påvirker forsoningsprosessen. Slike prosesser bør dermed helst iverksettes av nye regimer.

Djuilman (2016) skriver at politikere i en postkonfliktsituasjon bør ta ansvar for:

- 1) Å velge de modellene og mekanismene for forsoning som passer best til konflikten, skape arenaer for forsoning og sikre politiske og økonomiske ressurser slik at disse modellene og mekanismene kan implementeres.
- 2) Å samarbeide med internasjonale og nasjonale domstoler i oppgjør med krigsforbrytelser og være oppriktige i sine forsøk på å arrestere krigsforbrytere og beskytte vitner.
- 3) Å legge til rette for reell repatriering av flyktninger. Det vil si at det må gis muligheter for en politisk, økonomisk, sosial og kulturell integrering av flyktningene i deres lokale samfunn.
- 4) Å vedta og iverksette antidiskrimineringslover, sikre likestilling og lik tilgang til goder og sikre at alle, spesielt minoriteter, får delta i beslutningsprosessen i samfunnet.
- 5) Å iverksette krav og reformer fra de internasjonale organisasjonene som deres land er medlem av.

Den politiske eliten i BiH har ikke tatt ansvar for mange av disse punktene, noen er delvis gjennomført, slik som antidiskrimineringslover for eksempel. Det er et stort forbedringspotensial og veien er fortsatt lang for forsoning mellom de ulike etniske folkegruppene.

På vandring gjennom Sarajevo kan man fortsatt se mange synlige arr etter krigen og mange graffitier på veggene, men en skiller seg ut, her står det: «*det skal tre parter til for forsoning; vi, de andre og de som bestemmer over oss*». Enkeltmennesker kan gjøre mange gode gjerninger og utrette mye, men ingenting får varig virkning uten at de ulike partene i en forsoningsprosess har en formell forankring. Alle vedtak, prosesser og beslutninger må nedtegnes i forskrifter, lover og regler må følges opp av ansvarlige institusjoner (Djuilman, 2016: 109). Befolkningen må lære å bygge en fredskultur, lære å leve sammen og ikke videreføre deres hat og mistillit til de kommende generasjoner.

6.8 Det bosniske skolesystemet

«Education is the most powerful weapon which you can use to change the world»

– Nelson Mandela

Utdanning er ikke behandlet i Dayton-avtalen, og er dermed overlatt til de nasjonale myndighetene, men utdanning er ikke et statsanliggende. Dayton-konstitusjonen har lagt til rette for et komplekst utdanningssystem hvor skoler, universiteter og høyskoler er like delt som statsforfatningen. Offentlige skoler er kontrollert av de lokale myndighetene, kantoner og kommuner. Med andre ord er utdanningssystemet i BiH i stor grad desentralisert, på samme måte som statsmakten. Ansvar for utdanningssystemet i FBiH ligger i hovedsak på kanton-nivå og i noen tilfeller på kommune-nivå, mens det i RS er lagt på entitets nivå. Distriktet Brčko har i tillegg full juridisk myndighet til å bestemme eget valg av utdanningssystem (Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, 2015). Det er stor variasjon mellom kantonene i FBiH, mellom FBiH og RS og mellom entitetene og Brčko distrikt. Til tross for dette er utdanningssystemet i Bosnia-Hercegovina likt på tre punkter; i) måten de jobber på, ii) oppbygningen av læreplaner og iii) utdanningsprogrammer. Hver av disse punktene består av et innhold som lærerne overfører til elevene, istedenfor å veilede elevene til prestasjoner på slutten av skoleåret (Ibrahimović, 2015). Felles for den bosniske skolen er at den ofte blir kritisert for å være en «pugge skole» og ikke en plass hvor elevene stimulerer evnen til selvstendig læring og utvikling. Det er svært bekymringsverdig at det nesten ikke vært noe utvikling i den pedagogiske praksisen på snart 30 år (Ibrahimović, 2015). «Children must be taught how to think. Not what to think» (Horn, 2004).

Dersom en ser på disse tre punktene under ett kan en si at det i Bosnia-Hercegovina eksisterer et felles system for utdanning. Men om man tar en nærmer kikk på hvert enkelt punkt, ser en klart og tydelig at dette ikke er tilfellet. Det finnes i realiteten tre ulike oppbygninger av læreplan og utdanningsprogrammer i BiH – ett for skolene i RS, ett for skolene i FBiH i tillegg til en egen læreplan på kroatisk for de kroatisk kantonene i FBiH (Ibrahimović, 2015). Disse tre har ulikt innhold, de er farget av hver etniske gruppes historieforståelse og vi snakker dermed om tre forskjellige utdanningssystemer i BiH. Hver enkelt kanton i FBiH har full konstitusjonell og juridisk myndighet når det gjelder utdanningssektoren (Ibrahimović, 2015), resultatet er dermed at utdanningssystemet og læringsplanen i hver enkelt kanton er svært fragmentert. RS

på en annen side er mer samlet. Utdanningssystemet forvaltes av et eget pedagogisk institutt underlagt kulturdepartementet og skolene i RS følger dermed en felles mønsterplan (Republički pedagoški zavod Republike Srpske, 2012). Landet mangler en felles læreplan. De fleste fagene inngår i det som kalles «nasjonal faggruppe» (Ibrahimović, 2015). Språk, religion, historie, geografi og litteratur er eksempler på fag som faller inn under den nasjonale faggruppen. Dette betyr at pensumet i de overnevnte fagene er ulikt utfra hvilken etnisk gruppe som er dominerende på det geografiske området hvor skolen ligger. Eksempelvis kan Brčko distrikt nevnes. Byen Brčko var den første som innførte «felles skoler», uavhengig av etnisitet. Elevene hadde mange fellesfag slik som matematikk, fremmedspråk og naturfag men de ble allikevel delt etter etnisitet i språk og religionsfagene grunnet den nasjonale faggruppen. Som et resultat av at elevene følger ulike utdanningsplaner er dermed også fridagene deres ulike. Mest synlig er dette ved helligdagene. Eksempelvis har bošnjakene skolefri på Eid mens resten av elevene går på skolen disse dagene. Samme gjelder ved de kristne høytidene. Den kroatisk og serbiske læreplanen følger henholdsvis den katolske og ortodokse kalenderen og gir sine elever skolefri på de kristne helligdagene.

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter fra 1948 fastslår at enhver har rett til utdanning¹⁴. Jf. Verdenserklæringens artikkel 26, punkt 2 står det at skolen skal «*fremme forståelse, toleranse og vennskap mellom alle nasjoner og rasegrupper eller religiøse grupper og skal støtte De Forente Nasjoners arbeid for å opprettholde fred*» (FNs verdenserklæring om menneskerettigheter, 1948). I tillegg sier FN's barnekonvensjon, artikkel 29, punkt 1 (d) at «*utdanningen bør ta sikte på å forberede barnet til et ansvarlig liv i et fritt samfunn i en ånd av forståelse, fred, toleranse, likestilling mellom kjønnene og vennskap mellom alle folkeslag, etniske, nasjonal og religiøse grupper og personer som tilhører urbefolkningen*» (Barnefamiliedepartementet, 2003). Bosnia-Hercegovina har undertegnet både verdenserklæringen og konvensjonen om barns rettigheter, men problematikken ligger ved det faktum at verdenserklæringen ikke er en juridisk bindende tekst. Den er vagt utformet og forplikter statene til å «keep in mind» og «strive» til å «promote respect for these rights» jf. fortalen. Til tross for utallige initiativer knyttet til fred og forsoning på politisk- og sivilsamfunnsnivå har skolen bidratt til å utdanne til etniske forskjeller gjennom organisering og innholdet i utdanningen (Skjelsbæk, 2015). Vennskap og toleranse på tvers av de etniske gruppene er ikke verdier som blir fremmet. Mange steder i Bosnia-Hercegovina blir skoleelever delt inn i klasser etter

¹⁴ Jf. FN's verdenserklæring om menneskerettigheter, artikkel 26, punkt 1.

religiøs- og etnisk tilhørighet. I 2002 ble modellen «to skoler under samme tak» innført (Ibrahimović, 2015). Dette innebærer at barn av ulik etnisk bakgrunn går på samme skole, men at de ikke har undervisning sammen eller noen form for samhandling. De har egne lærere, administrasjon og pensum. Flere steder i BiH går elevene på skolen til forskjellige tider, og skolen sørger for at det er nok tid mellom «skiftene» slik at elevene tilhørende de forskjellige etniske gruppene ikke møter hverandre. Eksempelvis går bošnjakiske barn på skolen fra klokken 08.00 til 13.00 og følger den «bosniske» læreplanen, mens serbiske barn går på skolen fra klokken 14.00 til 19.00 og følger den «serbiske» læreplan. Andre steder er det slik at skolebygningen fysisk er delt i to. Eksempelvis har de kroatisk barna undervisning i første etasje, og følger den «kroatisk» læreplanen, mens de bošnjakiske barna har undervisning i andre etasje hvor de følger den «bosniske» læreplanen. På skolen har de bygget ulike innganger slik at elevene ikke skal møte hverandre og friminuttene er lagt til forskjellige tidspunkt. Resultater er at elevene hverken leker sammen eller omgås i skolehverdagen. Det blir skapt kunstige skiller og fiendebilder. Utfallet har blitt at fiendebilder og etno-nasjonalistisk ideologi nå står sterkere blant ungdom enn i foreldregenerasjonen. Utdanning blir med andre ord brukt som våpen. Mangelen på en felles nasjonal utdanningspolitikk er et godt eksempel på splittelsen i landet, og fører til at hatet mellom de etniske gruppene blir videreført til neste generasjon.

Høyesterett i FBiH avsa i 2014 en dom om at den langvarige praksisen med «to skoler under samme tak» var diskriminerende ettersom den segregerte studenter ut ifra etnisk tilhørighet (Ibrahimović, 2015). Til tross for dette eksisterer fortsatt praksisen med delte skoler. Den rådende politikken som har interesse for at diskriminering skal være en del av utdanningen og utdanningssystemet i BiH er sterkere enn rettsavgjørelser (Ibrahimović, 2015). Det er i tillegg bekymringsverdig at utdanning ikke står på hverken partiprogrammet eller dagsordenen til noen av de regjerende politiske partiene i BiH. Segregering i skolen fører til at skolen som institusjon ikke lenger fungerer som en naturlig sosialiseringsarena, men heller som en arena der fiendebildene lever videre og potensielt kan gi konflikten nytt liv.

Segregering i skolen ble en naturlig konsekvens da den interetniske kontakten opphørte. Skolen er derfor en viktig arena, ikke bare for å bygge fred men også for å opprettholde fred. «Peace begins in the minds of the children» (Wedge, 2008: 5), og skolene burde ha som mål å lære elevene om de forskjellige nasjonalitetene og etniske gruppene som finnes i landet og regionen, istedenfor å skape kunstige skiller mellom barna. Det kan se ut som at det blir dannet et «falskt» bilde av virkeligheten, hvor forskjeller som i utgangspunktet ikke er så store blir

forstørret. En ny hukommelse som begynte etter krigen bygges samtidig som man prøver å viske ut minnet om det hundreårige felleskapet blant gruppene. Kunnskap, møter og samhandling mellom barn fra forskjellige etniske grupper vil kunne gi dem en bedre forutsetning for å forstå den gjensidige avhengigheten som eksisterer mellom gruppene og bedre kommunikasjonen mellom dem. Multikulturell utdanning er relevant for dypt delte samfunn og samfunn som er preget av mangfold, da det handler om hvordan vi skal forholde oss til hverandre. Ved å gi barna mer kjennskap til hverandre vil man kunne skape toleranse, forståelse og respekt for ulikheter. I stedet for å dyrke segregering gir man de nye generasjonene et bedre grunnlag for sameksistens i fremtiden. I tillegg vil skillet mellom «oss» og «de andre» gradvis opphøre. Arven til den nye generasjonen kan ikke være hat, men felleskap dersom man ønsker å skape et samfunn bygget på fredskultur.

Kunnskaper om menneskerettigheter, flerkulturell forståelse og gjensidig respekt kan vise seg å bli de viktigste drivkreftene til et gjenforent BiH. Nasjonalisme og rasisme er ikke noe som er medfødt, dette er tillært. Det handler om hva vi ønsker å lære de kommende generasjonene da fremtiden ligger i de unges hender – for ikke å se hoder.

6.9 Lærere som forsoningsbærere

«Vi er alle født med evnen til å lære språk,

Men hvilket språk vi lærer er svært avhengig av hvilken familie vi blir født inn i.

Vi er alle født med evnen til å forstå verden gjennom kategorier, fortellinger og rammer som vi tolker våre opplevelser «gjennom»,

Men hvilke kategorier og rammer vi utvikler er sterkt påvirket av vårt miljø, og hvilke fortellinger vi hører avhengig av hvilken familie og hvilket samfunn vi vokser opp i.»
(Nansenskolen, 2015)

Staten dikterer hvordan historien om både nåtiden og fortiden skal formidles. For politikere i BiH er historien alt for viktig til at de vil overlate den til historikere alene. Utdanning blir brukt som et verktøy for å tjene staten og dens behov for å skape et nyttig enkeltindivid (Djuliman, 2016: 179). Som nevnt tidligere er forsoningsbærere mennesker som har en rolle i landets forsoningsprosess. Eksempelvis kan dette være rettsvesen, men også mennesker innen

utdanningssystemet spiller en nøkkelrolle ettersom disse påvirker den unge befolkningens hverdag.

Djuliman (2016) skriver at opplæring i historie i stor grad er utdanning i fredens tjeneste. Til tross for dette vil mange være enige om at kriger begynner i historiebøkene, i skoler og på universiteter. Følelsene er store og tolkningene mange, spesielt om det er tale om hendelser i nær fortid. Når en krig er over, er ikke fortiden forbi – den står der for oss og krever at vi belyser den, forstår den, forklarer den og lagrer den i historien (Djuliman, 2016: 179). Europarådet har fremhevet betydningen av utdanning for å bedre forholdet mellom etniske grupper og oppfordret skoler og universiteter i BiH og regionen om å basere sin undervisning på «dokumentert forskning» (Simonsen, 2009). Historien nå fortelles fra flere vinkler og lærerne har dermed en viktig oppgave foran seg. Multiperspektivitet burde være et sentralt prinsipp i skolen (Simonsen, 2009), men de fleste lærere er ikke vant med å skulle presentere flere alternative historieverasjoner. Det er ikke uvanlig i Bosnia-Hercegovina at den ene gruppes «nasjonshelt» blir sett på som «krigsforbryter» av den andre gruppen. Samfunn preget av sterk nasjonalisme, slik tilfellet er i BiH, har som oftest sitt eget «sannhetsregime» med et sett av myter som påvirker befolkningens virkelighetsoppfatning. Kontroll over «sannheten» gir kontroll over fordommer, hat, tilgivelse og forsoning. Det er viktig at de stridende gruppene blir enige om en felles forståelse med hensyn til hva som faktisk har skjedd og at denne forståelsen blir en del av den offisielle historien dersom en ønsker en reell forsoning. Inngåelse av en varig positiv fred står imidlertid i fare dersom forskjellige og motstående «sannheter» om hva som hendte under krigen, blir stående. Ideelt ville vært om man ved undertegningen av Dayton-avtalen hadde klart å komme frem til en erklæring som anerkjenner krigens faktiske hendelser som anneks til avtalen, slik Australia har anerkjent de grove overgrep som de utsatte sitt urfolk for. Dette måtte selvfølgelig vært et kompromiss mellom partene i konflikten. Eventuelt bedre samarbeid mellom Kroatia, Serbia og BiH med opprettelse av sannhetskommisjoner, da disse ikke har vært noe suksess. Når historiske hendelser ikke blir utforsket, når de overlates til glemselen eller benektes, skaper man en form for tomrom – et vakuum som gir plass for forskjellige oppfatninger av hendelsene (Djuliman, 2001: 58). Det blir som om befolkningen etter krigen utsettes for bombeangrep, bare at denne gangen er angrepene mentale. Myndighetene skyter ut «granater» gjennom å bygge opp forskjellig sannheter. Dette bidrar til å forsterke splittelsen mellom gruppene og fører til at krigen blir videreført med andre midler, enten det er via den politiske strukturen, nasjonalistiske retorikken eller skolesystemet.

«Utdanning er et mektig våpen og kan være dødelig – både før, under og etter krigen» (Simonsen, 2009). Rekken av kontroverser er endeløs når historien om krigene på Balkan skal fortelles. Statlige utdanningssystemer skaper og representerer et regimes offisielle holdning til historien. Den politiske eliten klarer ikke å enes om historiefortolkningen; dette ser vi tydelig når Dodik for eksempel benekter Srebrenica massakren, viljen til å danne sannhetskommisjoner i BiH er liten og flere forsøk har mislykkes. Håpet ligger dermed på de nye generasjonene. Gjennom uavhengig tenkning om fortiden vil de unge kunne tilegne seg ferdigheter og begreper i stedet for å få tildelt ferdiglagde rammer som de skal leve sine liv innenfor (Djuliman, 2016: 182). Ved å vinkle historien fra ulike sider vil elevene i tillegg kunne utvikle en kritisk holdning til kilder.

Eidsvåg (2016) påpeker at dialog er den mest siviliserte og effektive måten å skape forsoning og fred på, både nasjonalt og internasjonalt. Skolene må være plattform for dialog mellom de unge fra alle etniske grupper, inkludert minoritetene. Lærernes oppgave er dermed å oppfordre til dialog. Nansenskolen på Lillehammer har drevet et aktivt arbeid for å skape forståelse og forsoning på Balkan i en årrekke og har i samarbeid med Nansen Fredssenter lagt frem 13 tips for en god dialog (Bryn, Eidsvåg & Skurdal, 2013: 41):

- 1) Inviter deltakerne til planlegging. Dette inkluderer målsetting, tema, arbeidsmåter og tidsplaner.
- 2) Bruk god tid til å bli kjent med hverandre. Begynn med de små fortellingene, ansiktene, måltidsfelleskapet, livshistoriene og ikke standpunktene og argumentene.
- 3) Skap likeverd.
- 4) Begynn med de enkleste temaene.
- 5) Lytt aktivt. Enhver dialog forutsetter vilje og evne til å lytte. Hvis ingen lytter, er alt som blir sagt til ingen nytte.
- 6) Still gode spørsmål. Gode spørsmål setter oss på sporet av noe vi ikke vet, men som vi vil og bør vite, samtidig som uklarheter oppklares.
- 7) Tving ingen til å tenke som deg selv.
- 8) Tillegg ingen synspunkter de ikke har. Ingen skal være nødt til å forsvare synspunkter en ikke har, men som andre i ens politiske, religiøse eller etniske organisasjon kanskje har hevdet.
- 9) Sammenlign egne idealer med samtalepartnerens og egen praksis med andres.
- 10) Godta ikke ukritisk andres argumenter.

- 11) Vær åpen og ærlig, men sett også grenser for hva du vil snakke om.
- 12) Aksepter og gi rom for følelser. Selv om dialogrommet ikke er et terapirom, må det være rom for å vise både glede, frustrasjon, latter, sinne og gråt. Å vise følelser er også en måte å kommunisere på.
- 13) Dialogen kan alltid fortsette. Fordi dialogen handler om gjensidig forståelse, er det sjelden vi kan si til hverandre at vi har skjønt nok. Selv etter den beste dialog vil det alltid være en restfaktor av ubegripelighet igjen.

Betydningen av dialog blir ofte minimalisert og betegnet som en litt overfladisk akademisk øvelse. Kritikken går ut på at den kun når deltakerne, og at rekkevidden ikke er stor nok. Den har liten eller ingen betydning for etnisk og religiøst delte samfunn. Dialog er trolig det beste redskapet vi har for forsoning. «Der propagandaen søker å overtale, prøver vi gjennom dialogen å forstå. Der vi i debatten håper å vinne over den andre, gir dialogen en mulighet til å overvinne egne fordommer. Der vi gjennom forhandlinger forsøker å oppnå enighet, prøver vi gjennom dialogen å forstå uenighetenes forutsetninger» (Eidsvåg, 2016). Lytte – lære – forandres, det er dialogens kjennetegn. «Dialogen kjenner ingen annen tvang enn den som ligger i dialogens vesen. Den består i å lytte, lære og selv kanskje forandres» (Bryn, Eidsvåg & Skurdal, 2013: 42). Det er ikke lett å få til dialog etter en så blodig krig som Bosnia-krigen, men det er nødvendig, og skolene er en viktig arena for forsoningsarbeid.

6.10 Mediene

Medienes rolle i samfunnet er særdeles viktige ettersom de er med på å forme våre holdninger og eventuelt bryte ned fordommer. Som kulturpraksis er derfor mediebruk ofte koblet til identitetsarbeid. Mediene er «limet» som binder mennesker med ulik bakgrunn sammen og sørger for at et felleskap oppstår, noe som er svært viktig i samfunn preget av mangfold. Med andre ord er inkluderings- og ekskluderingsprosessen i samfunnet nært knyttet til mediene.

I følge Hall (1992) har nasjoner evnen til å produsere meninger om seg selv, og om det nasjonale «vi». Det er dette «vi» man finner i historiene som blir fortalt, minner som knytter oss til vår fortid og bilder som er konstruert om vår nasjon. I denne sammenheng er mediene viktige for å spre budskapet (Hall, 1992: 293). Dessuten er en viktig forutsetning for å delta i et demokrati at man har informasjon og kunnskap om samfunnet og her spiller mediene en sentral

rolle. Media overvåker dem som har makt i samfunnet, og våre styresmakter. Derfor blir de ofte kalt den «den fjerde statsmakt». I Bosnia-Hercegovina virker det som om media er politikernes utstrakte arm ettersom landet har et fragmentert medielandskap delt etter etniske linjer. De fleste ledende medier, både TV, radio og aviser i BiH har en klar etnisk profil. Dette har bidratt til at det nasjonale «vi» ikke eksisterer i BiH ettersom befolkningen er delt etter etniske skillelinjer og det etniske kollektive «vi» står i kontrast til «de andre» etniske gruppene. Mediene i BiH er dermed ikke et kontrollorgan, men kun et talerør. Benedict Anderson (1991) beskriver nasjoner som «forestilte felleskap» med medlemmer som ikke kjenner hverandre, men som fortsatt har et bilde av felleskap med hverandre. Anderson (1991) ser på trykte medier som viktige i denne prosessen. Alasuutari (1999) understreker at rollen til mediene er særdeles viktige. Fra det forrige år hundre og til i dag har mediene blitt sett på som midler for å overføre «verdier, vaner og smak som var riktig og ønskelig hos den opplyste eliten» (ibid. 1999: 106).

Mediene spiller en stor rolle for hvordan vi forstår en situasjon, hvordan vi definerer hvem som er «gode» og «onde» parter og ikke minst bestemmer de hvilke saker vi faktisk får høre om. Dette gir mediene makt ettersom de er med på å forme våre syn når det gjelder det meste i verden. Ulike parter i en pågående konflikt kan forsøke å manipulere befolkningen gjennom media for å fremme sin sak. Dette skjedde i stor grad under krigen i BiH, men det forekommer også i dag. En journalist skal i henhold til idealet være en nøytral part og sette alle involverte parter i konflikten under lupen, men dette er lettere sagt enn gjort. Under krigen i BiH var befolkningen blitt nasjonalistisk orientert, dette inkluderte også journalistene. Propaganda om de ulike etniske folkegruppene ble spredd gjennom ulike aviser, radio- og TV-kanaler. Fraværet av en nøytral og objektiv nyhetsformidling fikk tragiske konsekvenser i den blodige konflikten.

Mediebildet i dagens Bosnia-Hercegovina er fremdeles preget av endringene som fant sted under krigen på 1990-tallet, og det er mange elementer som negativt påvirker objektiviteten til de bosniske mediene. Kringkastingssystemet i BiH er delt i tre enheter, ut ifra etnisk tilhørighet og de ulike politiske partiene kontrollerer i stor grad flyten av informasjon. Det er dermed ikke uvanlig at bošnjakiske, kroatisk og serbiske medier serverer befolkningen svært motstridende deknings av ulike hendelser. Jeg vil belyse dette med et eksempel:

27. April 2015 ble en politimann skutt og drept i Bosnia-Hercegovina. Offeret hadde en serbisk etnisk bakgrunn og gjerningsmannen var en bošnjakisk mann. Mediedekningen av tragedien var svært motstridende i Republika Srpska og Federacija BiH. Ettersom tragedien

hadde funnet sted på RS territorium var de serbiske mediene først ute med nyheten. Nyhetsoverskrifter som «Terrorist angrep» «Politibetjent drept av muslimsk terrorist» «Mujahedin (hellig kriger) har drept en politimann, fare for nye angrep» og «ISIS har angrepet RS» florerte på mange mediekanaler i RS (Bogetić, 2015; RTRS, 2015 & Kurir, 2015). RS medier var ikke sene om å understreke at gjerningsmannen skulle ha ropt «Allahu Akbar» før han åpnet ild mot politimannen. Medieoppslagene ga tydelig inntrykk av at angrepet var et utslag av at islamistiske ekstremisters giftige ideologi nå også hadde festet seg i bošnjakene. Budskapet om at den ortodoks kristne befolkningen i RS lever i fare for muslimske terrorister og fremmedkrigere minner mye og retorikken som ble brukt under krigen på 1990-tallet.

Dnevni Avaz, som er den største avisen i BiH men også kjent for å være et talerør for nasjonalistiske bošnjaker, kom raskt med et motsvar til de serbiske mediene. I sin dekning av tragedien var ikke avisen sen om å minne leserne om at byen Zvornik, hvor denne tragedien hadde skjedd, var åsted for serbisk aggresjon og massakre i 1992. Det ble skrevet at gjerningsmannen handlet ut ifra hevnmotiv ettersom faren til gjerningsmannen hadde blitt drept av serbiske styrker i massakren og at det var faren til politimannen som hadde vært gjerningsmannen den gangen (Dnevni Avaz, 2015a & Dnevni Avaz, 2015b). Allerede dagen etter slo serbiske medier tilbake med opplysninger om at den omkomne politimannen også hadde mistet faren under Bosnia-krigen. Hans far hadde blitt drept av bošnjakiske styrker i 1992 (Press RS, 2015). Men hva betyr det egentlig at den muslimske gjerningsmannen drepte den serbiske politimannen? Det virker som om avisene spiller ball og kaster «skylden» på den ene og så på den andre gruppen. Det er her snakk om en «kollektiv skyld» som vekselvis legges på både den bošnjakiske og serbiske folkegruppen, i stedet for å omtale hendelsen som den tragedien det faktisk er. Ettersom landets ulike medier vinkler en sak i ulik retning er dette med på å splitte samfunnet i stedet for å forene det. Muligens betyr det at mangelen på forsoning etter krigen kan føre til eskalerende voldshandlinger. Befolkningen blir fortsatt matet med nasjonalistisk propaganda, noe historien har vist at kan ha svært uheldige konsekvenser.

7 KONKUSJON

«En kan ikke løse et problem med den samme tankegangen som skape det»

- *Albert Einstein*

7.1 Oppsummering

Studiet har gjort rede for den kompliserte politisk-administrative strukturen fastlagt i Dayton-avtalen og viktige historiske hendelser forut for avtalen. Jeg har dykket inn på både stat- og entitetsnivå og tittet på de ulike grunnlovene som Bosnia-Hercegovina er bygget på. Studiet har også drøftet problematikken rundt de nasjonalistiske drivkreftene som ønsker å bryte opp landet, nærmere bestemt Republika Srpskas ønske om løsrivelse og om dette er en reell trussel.

Videre ønsket jeg å se på hvordan etniske forskjeller og nasjonalisme kommer til uttrykk i hverdagen til befolkningen i Bosnia-Hercegovina, for å gi en indikasjon på hvor langt forsoningsprosessen har kommet. Studiet har derfor tatt for seg dagsaktuelle temaer. Gjennom studiet har vi sett at nasjonalismen fremdeles står sterkt i det politiske landskap, og at vilje til samarbeid mellom den politiske eliten er svak, noe som fører til at Bosnia-Hercegovina sliter med dyp etnisk splittelse. Dette gjør seg også synlig på andre felt, særlig i skolene hvor elevene blir delt inn i klasser etter religiøs- og etnisk tilhørighet. Opprettholdelsen av det etniske skillet i politiske diskurser har også medført problemer for de internt fordrevne flyktingene i landet, samt utstrakt etnisk diskriminering på ulike plan. Dette er store underliggende problemer i dagens BiH som lett kan blusse opp etniske og religiøse spenninger dersom de ikke blir løst på en ordentlig måte.

Det har også blitt diskutert hvem som burde være bærerene av forsoningsprosessen. Forsoning og initiativ til forsoning bør, etter min mening, være initiert av mennesker i sentrale, eventuelt offentlige, posisjoner som har et særskilt og tydelig ansvar. Det bør være mennesker som nyter respekt og anerkjennelse i flere grupper. Mennesker som har tilgang på informasjon og som har et godt kontaktnett. I dette studiet har jeg foreslått politikere og lærere som forsoningsbærere, et annet eksempel kan også være journalister.

7.2 Teori møter empiri

I teoridelen i kapittel 4 ble Arend Lijpharts konsosierte demokrati-teori presentert. Lijphart (1977) hevder at institusjoner kan bidra til stabilitet i pluralistiske samfunn så fremt disse bygger på de fire konsosierte prinsipper, nemlig; storkoalisjoner, gjensidig veto på viktige saker, proporsjonalitet og segmentert gruppeautonomi. Disse prinsippene skal ifølge Lijphart (1977) forhindre maktmisbruk og garantere for at de ulike gruppenes interesser ivaretas. Studiet vil i dette avsluttende kapittel forsøke å forklare hvordan de empiriske funnene kan forstås i lys av det teoretiske perspektiv, og ikke minst hvordan funnene forholder seg til denne maktdelingsmodellen. Forhåpentligvis vil dette bidra til å øke forståelsen av de empiriske funnene og den aktuelle problemstillingen.

Dayton-avtalen endte krigen og det er viktig å holde fast ved, men slik studiet har vist er en altomfattende forsoning og en velfungerende stat har ikke blitt en realitet. Hvorfor det nesten ikke har vært noe fremgang i forsoningsprosessen i Bosnia-Hercegovina skyldes trolig flere faktorer. Dette studiet har lagt mye av skylden på Dayton-konstitusjonen som setter rammene for et segregert samfunn ved at det er etablert entiteter basert på nasjonalitet, men også den politiske elitens mangel på endring- og kompromissvilje. Studiet har tatt utgangspunkt i Arend Lijpharts (1977) konsosierte demoktarti-teori. Formålet med den konsosierte demokrati-teori er å redusere spenninger mellom ulike folkegrupper over tid ved å lage verktøy for maktdeling. Maktdelingsmekanismene som Dayton-avtalen foreskriver og som er i overenstemmelse med Lijpharts teori, skal i prinsippet få de tre konstituerte folkegruppene til å føle seg trygge på at de er representert i beslutningsprosesser ved alle nivåer i statsforvaltningen. I tillegg har hver av de konstituerte folkegruppene i BiH utstrakt vetorett for vern av hver enkelt gruppes vitale interesser samt en stor grad av administrativt selvstyre. Studiet har i kapittel 4 og kapittel 5 gått dypere inn på de konsosierte prinsippene og knyttet dem opp mot den bosniske Grunnloven, samt grunnlovene i begge entitetene, den politiske oppbygningen og den administrative strukturen i landet. Slik studiet har vist er mange av Lijpharts (1977) prinsipper gjenkjennelige på både stat- og entitetsnivå. De mest synlige elementene som er i overenstemmelse med Lijpharts modell er prinsippene om proporsjonal representasjon i parlament, regjeringer og dømmende institusjoner på både stat- og entitetsnivå, samt presidentkabinettet på statsnivå. I tillegg har de konstituerte folkegruppene rett til å

nedlegge veto i beslutninger og forslag på alle nivå og kan på den måten beskytte de ulike etniske gruppenes vitale interesser. Studiet har også vist at entitetene har en høy grad av konstitusjonell autonomi, og oppfyller dermed tre av fire konsosierte prinsipper. Maktodelingsmekanismene skal i henhold til Lijphart sikre nødvendig stabilitet i fragmenterte samfunn. I realiteten har denne formen for konfliktregulering bidratt til at Bosnia-Hercegovinas politikk ofte ender opp i «status quo». De iboende kontrollmekanismene mellom de to entitetene og mellom de tre konstituerende folkegruppene gjør at lovvedtak og viktige reformer blir vanskelige å drive igjennom. Lijphart (1977) hevder at institusjoner kan bidra til å skape stabilitet i pluralistiske samfunn, og at disse mekanismene kan eliminere fiendtligheter i fragmenterte samfunn. Dette har ikke vært tilfellet for BiH. Ordningens negative side er at den har styrket skillelinjene mellom de ulike gruppene i samfunnet. Problemet slik jeg ser det i dagens Bosnia-Hercegovina er at denne strukturen for konfliktregulering ikke har fungert samlende og forsonende men heller splittende, man har sementert forskjellene mellom de etniske gruppene og legitimert det via det politiske systemet. Mange av landets problemer skyldes den administrative strukturen. Hvordan dette har utspilt seg i dagens samfunn på det sosiale- og politiske plan har studiet vist.

Nasjonalistisk politikk fortsetter å prege Bosnia-Hercegovina. Det er grunnleggende uenighet om selve statsdannelsen og dette gjennomstyrer all politikk i landet. Problematikken ligger på det faktum at alle parter tolker konstitusjonen ulikt, noe som er godt synlig i de to helt forskjellige styringsmåtene i RS og FBiH. I BiH fokuserer hver etniske elite på de delene av konstitusjonen som passer best for deres egne målsetninger og særdeles problematisk er det at Dayton-konstitusjonen i praksis aldri er blitt fullt ut implementert. Hensynet til hver enkelt gruppe går igjen i de tre grunnlovene studiet har tatt for seg. Problemet slik jeg ser det er segregeringen av befolkningen i grupper i stedet for å se på dem som en helhet. Enkeltpersoner har kun verdi som medlem av en etnisk (konstituerende) folkegruppe, og ikke i kraft av seg selv, for ikke å nevne diskrimineringen av minoriteter i statsforvaltningen. Den konsosierte demokrati-teorien har en innebygd anti-demokratisk tendens og en tendens til ineffektivitet. Dette er Lijphart (2004) selv klar over, men han mener at dette er en pris man må betale for å få et system som alle grupper i samfunnet kan stille seg bak. Slik situasjonen er i Bosnia-Hercegovina med inndelingen av individer i grupper ut i fra etnisk tilhørighet kan man påstå at Dayton-konstitusjonen motvirker det demokratiske kjerneprinsippet ved at det gir privilegier til kollektivet i stedet for individet. Når man deler opp samfunnet på denne måten dukker det naturligvis opp problemer knyttet til forsoning og samhandling. Det blir ikke like naturlig for

gruppene å ha kontakt med hverandre når det politiske systemet og den administrative strukturen bevisst skiller dem. Uten samhandling oppstår det mistillit og med dette hører det flere problemer til. Overgangen fra konflikt til forsoning kan være vanskelig, og jeg tror at arbeidet rettet mot neste generasjon er en nøkkelfaktor for gjenoppbygningen av et samfunn etter en konflikt. Det er derfor svært uheldig at de yngste i Bosnia-Hercegovina allerede på barneskolene blir delt etter etniske linjer og i ung alder lærer at man ikke skal stole på «de andre» gruppene. Det faktum at mediene er like fragmentert som resten av samfunnet er heller ingen bidragsyter til forsoningsprosessen. Mange av Bosnia-Hercegovinas borgere klarer ikke å finne seg til rette i landet, serbiske og kroatisk etniske grupper ser heller mot nabolandene Serbia og Kroatia og identifiserer seg med disse fremfor landet de bor i. Mennesker som har overlevd borgerkrig blir på ett punkt i livet klare over at krigen har forandret dem. Deres erfaringer har kanskje gjort at de ikke vil leve sammen med de andre igjen. Relasjoner har blitt ødelagt, og det eneste som er igjen er en uoverkommelig mistillit.

Jeg vil dermed si meg enig med Sisik (1996) som hevder at konsosierte demokratier bidrar til å opprettholde, legitimere og forsterke skillelinjer i staten, samtidig som det forsterker og forankrer etnisitet i det politiske systemet, da dette svært tydelig er tilfellet i Bosnia-Hercegovina. Den konsosierte modellen har bidratt til å sementere gruppeinndelingen og dermed vedlikeholdt potensialet for fremtidige konflikter på grunnlag av motsetninger som allerede finnes mellom disse gruppene. Etterfølgende av Bosnia-krigen på 1990-tallet har fremdeles en stor innvirkning på befolkningens hverdagsliv. Konflikten har på ingen måte endt med Dayton-avtalen, den har snarere endret struktur og er videreført med andre midler; i dette tilfellet ved hjelp av statsstrukturen. Konfliktnivået i BiH er oppadstigende og slik studiet har vist står landet fremfor flere ulike utfordringer som kan være potensielle årsaker for konfliktutbrudd. Derfor er en ordentlig forsoningspolitikk nødvendig. Muligens hadde Horowitz' (1985) maktfordelingsmodell passet bedre for Bosnia-Hercegovina ettersom den fordeler makt innen den enkelte gruppe, snarere enn mellom gruppene og vektlegger samarbeid på tvers av de etniske skillelinjene – for det er nettopp dette som mangler i BiH.

Konfliktregulering, i et konsosiert demokrati slik Bosnia-Hercegovina er, har ikke tatt form av nasjonal integrasjon, men i form av aksept og videreutvikling av de skillelinjene som allerede er etablert. Aksept i dette tilfellet gjelder aksept av et segregert samfunn, og gruppeinndeling. Så lenge det politiske landskap i BiH forblir splittet etter etniske skillelinjer, er det vanskelig å se hvordan man skal oppnå fremgang i forsoningsprosessen. Viljen til

forsoning er en viktig forutsetning i alle typer forsoning. Lijphart (2004) forutsetter at de involverte partene er interessert i samarbeid dersom det konsosierte demokratiet skal fungere på ønskelig måte. Hans modell er som tidligere nevnt bygget på ideen om samarbeid. Et hvert politisk system vil få alvorlige problemer dersom politiske grupperinger bestemmer seg for å sabotere det isteden for å gjøre et konstruktivt forsøk på å få det til å fungere. Det virker som om den politiske eliten i BiH er avhengige av delte samfunn, da dette er grunnlaget for de politiske programmene deres og incentivene for endring er minimale. Det kan også virke som om dette er en «avledningsfaktor», så lenge fokuset er rettet mot viktigheten av etnisitet og gruppefordeling, sliper de å snakke om de økonomiske problemene landet står ovenfor. Dagens statsstruktur er komplisert og kostbar (Statsministerens kontor, 2011) og utfordringene ligger ikke bare på statsnivå, det er betydelige styringsproblemer også på entitetsnivå. Fragmentering av makt nedover i systemet er en betydelig utfordring og skaper en skjev politisk balanse i landet (Statsministerens kontor, 2011). Svake institusjoner gjør det også vanskelig å stoppe korrupsjon, bestikkelser og skatteunndragelser. Dette hemmer den økonomiske veksten i landet og frarøver mennesker retten til grunnleggende velferdstjenester.

Den politiske handlingslammelsen, kombinert med svake statsinstitusjoner, intense etniske motsetningene, høy arbeidsledighet og en omfattende svart økonomi, gjør at konfliktnivået i Bosnia-Hercegovina stiger. Uten betydelige konstitusjonelle endringer og politisk vilje til å utforme felles mål for landet vil problemet vedvare og landet forbli delt etter etniske linjer. Men endringer er vanskelig å få til ettersom de krever enighet mellom representantene for de konstituerte folkegruppene. I tillegg er partene nøye med å granske eventuelle løsningsforslag for potensielle negative effekter for sin etniske folkegruppe, samt deres tilgang til ressurser og maktbalansen mellom dem. Det kan dermed hevdes at vetoretten har forsinket demokratiutviklingen i BiH ettersom gjennomføringsprosessene er tidkrevende og til tider nesten er helt umulige. Bosnia-Hercegovina oppleves som et splittet samfunn der mistroen mellom folkegruppene fremdeles er sterk. Landet kan vise til liten fremgang i reformarbeidet grunnet de svake fellesstatlige institusjonene og interne rivninger mellom de etniske folkegruppene og mellom de to entitetene. Delegering av beslutningsmyndighet fra sentralnivå til lokalnivå, det Lijphart (1977) kaller for segmentert gruppeautonomi, har ikke bidratt til politisk stabilitet. Slik studiet har vist sliter FBIH med et svært tungrodd politisk og administrativt system, mens RS på sin side er lite opptatt av deltakelse i de fellesstatlige institusjonene. Med dette grunnlag kan det dermed diskuteres om Dayton-avtalen har vært et

hinder for demokratiutviklingen i Bosnia-Hercegovina ettersom den skapte et politisk system som i praksis ikke fungerer slik de så for seg at den skulle da forhandlingene fant sted i 1995.

Dayton-avtalen var i alle høyeste grad et resultat av ytre press fra det internasjonale samfunn, og ytterligere press var nødvendig for å få de stridende partene til å inngå denne avtalen. Det kan dermed hevdes at de stridende partene i Bosnia-Hercegovina ble påtvunget en etnisk forståelse av selve krigen. På et vis innebærer dette at man aksepterer krigens nasjonalistiske logikk, legitimerer nasjonalistiske oligarkier og påvirker hvordan staten bør organiseres (Djuliman, 2016: 31). Det er derfor svært mulig at det internasjonale samfunnet har oversett det faktum at det har pågått en politisk statsbyggingskamp, en kamp om ressurser og en kamp for å berike seg selv, som nå Dayton-konstitusjonen har legitimert ved å fordele makten mellom staten og entitetene og mellom de etniske gruppene.

7.3 Veien videre

En kan spørre om gjenoppbygging av nedbrente bygninger, investeringer i helse og utdanning, minerydding og demokratiske reformer er viktigere enn dialog og forsoning – alt dette er viktig. Men uten forsoning mellom de etniske gruppene er sannsynligheten liten for at noe av dette vil skje, hverken økonomisk utvikling, økt sikkerhet eller mer demokrati. For hvem vil investere i et land der krigsretorikken fremdeles ulmer? Hvilke demokratiske reformer er mulig der de som skal samarbeide hater hverandre?

Dialog er ingen mirakelkur for å skape forsoning og fred i dypt splittede samfunn, men det er en av forutsetningene. Uten dialog, ingen forsoning. Uten forsoning, ingen varig fred. Så enkelt, men så vanskelig. Når man snakker om forsoning, innebærer det at man har som mål å få samfunnet til å fungere igjen. Det behøver ikke å ha noe med kjærlighet eller tilgivelse mellom partene å gjøre, heller ikke at hatet mellom partene er forsvunnet. Det betyr rett og slett at de stridende gruppene må samarbeide på en slik måte at de politiske institusjonene kan virke. Små forandringer og detaljer kan bidra til en begynnende form for forsoning (Djuliman, 2016: 27). Hvis partene klarer å skape et slikt samarbeid, har det potensiale for å utvikle seg etter hvert. De kan gjenoppbygge tilliten, og muligens også respekten (ibid.). Etter flere år, eller kanskje tiår kan man igjen snakke om fred – denne gang om positiv fred.

Tiden sies å lege alle sår, men i Bosnia-Hercegovina er disse sårene dype og de leges sakte. Vi kan si at forsoning består av en rekke enkeltstående handlinger, men det er også en langsiktig prosess som innebærer sosialpsykologiske aspekter, endringer i mentalitet og bevissthet om egne fordommer og stereotypier (Djuliman, 2016: 25). Forsoning krever en forandring hos både individer og hos kollektivet når det gjelder motiver, mål, det man tror på, visjoner og holdninger til konflikten som nå er forbi. I Bosnia-Hercegovina har etnisk identitet på samme tid en sterk emosjonell appell og et sterkt politisk mobiliseringspotensiale, det er dermed viktig at dette uviktigjøres ved at det tillegges mindre betydning i klassifiseringen av seg selv og andre mennesker, dersom forsoning skal bli en realitet. Målet burde være en overgang fra etniske rettigheter til menneskerettigheter.

Det virker for meg som om befolkningen i BiH ikke ser på stater og samfunn som kunstige innretninger skapt av oss mennesker, og at måten disse institusjonene skal fungere på er opp til oss. De fleste i BiH lever sine liv uten å tenke over at samfunnet de faktisk lever i, er avhengig av hvordan de lever sine liv. Trolig henger dette sammen med historien hvor de store herredømmene regjerte og kommunismens sterke hånd i Jugoslavia. Befolkningen er hverken lært opp eller vant med å ha makten i sine egne hender, og kaster den dermed videre til de tørste nasjonalistene som profiterer på segregerte samfunn. Når flere grupper i et samfunn lever atskilt fra hverandre over lenger tid, overføres deres traumer, stereotyper og hat til kommende generasjoner, og disse vil oppleve splittelsen som noe normalt. Slik sementeres den nye virkeligheten. En fremtidsrettet politikk for Bosnia-Hercegovina må ha som utgangspunkt at staten ikke fungerer tilfredsstillende i sin nåværende form. Forsoning kommer ikke av seg selv. Det å respektere menneskerettigheter og kreve at staten implementerer disse rettighetene, er noe av det meste enkeltmennesket kan bidra med ettersom menneskerettigheter i seg selv er fredsskapende. Det er som regel ikke generasjonen som selv deltok i konflikten som får til en forsoning. Dagens anstrengelser for å få til forsoning og en tilstand av positiv fred vil først gi resultater i fremtiden. Det er ingen tvil om at tiden er kommet for å etablere en stat som kan virke bedre for alle dens borgere. Mange setter sin lit på at den nye generasjonen skal vise vei, ettersom det er dagens barn som skal være fremtidens forsoningsbærere.

Litteraturliste

- Ademović, Nedim, Joseph Marko og Goran Marković (2012) *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Fondacija Konrad Adenauer e.v. Predstavništvo u Bosni i Hercegovini
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2016a) *Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013; Rezultati popisa*. URL: <http://www.popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvoIzdanje.pdf>
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2016b) *Informacija o BiH*. URL: http://www.bhas.ba/?option=com_content&view=article&id=52&itemid=80&lang=ba
- Alasuutari, P. (1999) *Rethinking the Media Audience: The New Agenda*. London: SAGE Publications
- Aljazeera Balkans (2014) *SNSD, DNS I SP u koaliciji za vlast u RS-u*. URL: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/snsd-dns-i-sp-u-koaliciji-za-vlast-u-rs-u>
- Andersen, Svein S. (1997) *Case-studier og generalisering. Forskningsstrategi og design*. Bergen: Fagbokforlaget
- Anderson, B. (1991) *Imagines communities: reflection on origin and spread of nationalism*. London/ New York: Verso
- Andrić, Ivo (2013) *Pismo iz 1920. godine*. Beoknjiga
- Bahtić-Kunrath, Birgit (2011) *Of veto players and entity-voting: Institutional gridlock in the Bosnian reform process*. URL: https://www.researchgate.net/publication/254321550_Of_veto_players_and_entity-voting_Institutional_gridlock_in_the_Bosnian_reform_process
- Bakke, Elisabeth (1989) *På Slakk Line*. Hovedoppgave ved Universitetet i Oslo
- Barry, Brian (1975) «*Political Accomodation and Consociational Democracy*» i *British Journal of Political Science*
- Barne- og familiedepartementet (2003) *FNs konvensjon om barnets rettigheter*. URL: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/bro/2004/0004/ddd/pdfv/178931-fns_barnekonvensjon.pdf
- Barth, Fredrik. (1969) «*Introduction*», i Fredrik Barth (red): *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Universitetsforlaget

- BBC News (2010) *Bosnian Serbs pass referendum law*. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8510383.stm>
- Bennett, Christopher (1995) *Yugoslavia's Bloody Collapse: Causes, Course and Consequences*. London: Hurst and Company
- Blic (2010) *Skupština Republike Srpske usvojila zakon o referendumu*. URL: <http://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/skupstina-republike-srpske-usvojila-zakon-o-referendumu/w8nznnf>
- Bogetić, Nada (2015) *Zvornik: vehabija ubio policajca, strah od novih napada*. URL: <http://www.vijesti.me/svijet/napad-na-policijsku-stanicu-u-zvorniku-ubijeni-policajac-i-napadac-831025>
- Bose, Sumantra (2002) *Bosnia After Dayton: Nationalist Partition and International Intervention*. New York: Oxford University Press
- Brubaker R. (1996) *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the new Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bryn, Steinar, Inge Eidsvåg og Ingunn Skurdal (2013) *Å forstå den andre. Dialog som redskap og livsholdning*. Publisert av Nansen fredssenter. URL: http://www.peace.no/wp-content/uploads/2013/10/Dialog_webversjon.pdf
- Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine (2016) *Lokalni izbori 2016 – potvrđeni rezultati*. URL: <https://www.izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=700&Lang=3>
- Chandler, David (1999) *Bosnia: Faking Democracy after Dayton*. Virginia: Pluto Press
- Cigar, Norman (1995) *Genocide in Bosnia: The Policy of "Ethnic Cleansing"*. Texas: A&M University Press
- Dahl, Ottar (1997) *Grunntrekk i historieforskningens metodelære*. Oslo: Universitetsforlaget
- Dnevni Avaz (2017) *U RS-u se obilježava dan entiteta kojie je proglašen neustavnim*. Hentet fra: <http://www.avaz.ba/clanak/271248/u-rs-u-se-obiljezava-dan-entiteta-koji-je-proglasen-neustavnim>
- Dnevni Avaz (2015a) *Teroristički napad u Zvorniku: U razmjeni vatre u policijskon stanici ubijen policajac i napadač*. URL: <http://www.avaz.ba/clanak/175268/pucnjava-u-policijskoj-stanici-zvornik-ubijen>

- [policijac-i- Napadac-u-razmjeni-vatre?url=clanak/175268/pucnjava-u-policijskoj-stanici-zvornik-ubijen-policijac-i- Napadac-u-razmjeni-vatre](http://www.avaz.ba/clanak/175268/pucnjava-u-policijskoj-stanici-zvornik-ubijen-policijac-i- Napadac-u-razmjeni-vatre)
- Dnevni Avaz (2015b) *Otkrivamo ko je 24-godišnji Nerdin Ibrić, napadač na policijsku stanicu u Zvorniku*. URL: <http://www.avaz.ba/clanak/175287/otkrivamo-ko-je-24-godisnji-nerdin-ibric-napadac-na-policijsku-stanicu-u-zvorniku?url=clanak/175287/otkrivamo-ko-je-24-godisnji-nerdin-ibric-napadac-na-policijsku-stanicu-u-zvorniku>
 - Djuliman, Enver (2001) *Den vanskelige forsoningen – gjenoppbyggingen av tillit og forsoning etter krig og konflikt*. Den Norske Helsingforskomite
 - Dziewulska, Agata (2002) *Theory Versus Practice: Peace Processes in Bosnia: Peace, Conflict & Development*. URL <http://www.bradford.ac.uk/social-sciences/peace-conflict-and-development/issue-2/BosniaTheory.pdf>
 - Eidsvåg, Inge (2016) *Den nødvendige dialogen*. URL: <http://www.verdidebatt.no/innlegg/11654109-den-nodvendige-dialogen>
 - EMK (Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen) (2000) *Tilleggsprotokoll nr. 12*. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_NOR.pdf
 - Eriksen, Thomas Hylland, (1991) *Etnisitet, nasjonalisme og minoriteter: Begrepsavklaring og noen kritiske refleksjoner*. URL: <http://hyllanderiksen.net/Minoriteter.pdf>
 - Eriksen, Thomas Hylland (2002) *Ethnicity & Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press
 - European Court of Human Rights (2009) *Case of Sejdić and Finci v. Bosnia-Herzegovina*. URL:
 - Fielding, Nigel G. og Jane L. Fielding (2000) *Resistance and Adaptation to Criminal Identity: Using Secondary Analysis to Evaluate Classic Studies of Crime and Deviance*. Lastet ned fra: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/S0038038500000419>
 - Flyktninghjelpen (2016) *Bosnia-Hercegovina: EU som redningsplanke*. URL: <https://www.flyktninghjelpen.no/global/landprofiler/europa/bosnia/>
 - Flyktninghjelpen (2016) *Bosnia-Hercegovina: EU som redningsplanke*. URL: <https://www.flyktninghjelpen.no/global/landprofiler/europa/bosnia/>

- FNs verdenserklæring om menneskerettigheter (1948) Lastet ned fra:
<http://www.fn.no/FN-informasjon/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>
- FN-Sambandet (2016) *Internt fordrevne*. URL:
<http://www.fn.no/Tema/Flyktninger/Internt-fordrevne>
- Galtung, Johan (1964) *An Editorial*. URL:
<http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/002234336400100101>
- Galtung, Johan (1967) *Theories of peace – A synthetic approach to peace thinking*. Oslo: International Peace Research Institute. URL:
https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_unpub_Theories_of_Peace_-_A_Synthetic_Approach_to_Peace_Thinking_1967.pdf
- Galtung, Johan (1996) *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilisation*. Oslo:PRIO
- Gavric, Sasa, Damir Banovic og Christine Krause (2009) *Uvod u politicki sistem Bosne i Hercegovina: izabrani aspekti*. Sarajevo: Srajevski otvoreni centar / Fondacija Konrad Adenauer
- George, Alexander L. og Andrew Bennett (2005) *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge: MIT Press
- GFAP (1995) *General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*. Dayton, Ohio. Annex 1 – 11:
<http://hrlibrary.umn.edu/icty/dayton/daytonannex2.html>
<http://hrlibrary.umn.edu/icty/dayton/daytonannex4.html>
<http://hrlibrary.umn.edu/icty/dayton/daytonannex7.html>
<http://hrlibrary.umn.edu/icty/dayton/daytonannex10.html>
- Guelke, Adrian (2013) *Politics in Deeply Divided Societies*. URL:
<https://books.google.no/books?id=AJseh1Y7AzAC&pg=PT32&lpg=PT32&dq=definition+deeply+divided+society&source=bl&ots=AGDZoSX6YR&sig=HZBBP-6-F8HWozeehDiyIeId6sY&hl=no&sa=X&ved=0ahUKEwjn5v7AqvLTAhWCXiwKHQZDDZsQ6AEIbjAI#v=onepage&q=definition%20deeply%20divided%20society&f=false>
- Hall, S. (1992) *The Question of Cultural Identity*. Cambridge: Polity Press and Open University Press
- Hambo, S. (2016) *Izetbegović za Klix.ba: Referendum će proći, a BIH će ostati, pozivam Bošnjake da budu strpljivi*. URL: <http://www.klix.ba/vijesti/bih/izetbegovic->

[za-klix-ba-referendum-ce-proci-a-bih-ce-ostati-pozivam-bosnjake-da-budu-strpljivi/160924088](http://za-klix.ba/referendum-ce-proci-a-bih-ce-ostati-pozivam-bosnjake-da-budu-strpljivi/160924088)

- Hellevik, Ottar (1999) *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hoare, Marko Attila. (2007) *The History of Bosnia – From the Middle Ages to the Present Day*. London: Saqi Books
- Holm-Hansen, Jørn (2014) *Bosnia-krigen*. URL: <https://snl.no/Bosnia-krigen>
- Holter, H. og Kalleberg, R. (1996) *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget
- Horn, Geoffrey M. (2004) *Margaret Mead*. Wilwaukee: World Almanac Library. URL: [https://books.google.no/books?id=4t6wPzwJ9DoC&pg=PA2&lpg=PA2&dq=-+Horn,+Geoffrey+M.+\(2004\)+Margaret+Mead.+Milwaukee:+World+Almanac+Library&source=bl&ots=DaZwrkO21t&sig=22aUAq7Yf3pDTLTUrGsrYThOsWQ&hl=no&sa=X&ved=0ahUKEwjQwO_f6OrTAhXM2ywKHVSqAcUQ6AEIKjAA#v=onepage&q=-%20Horn%2C%20Geoffrey%20M.%20\(2004\)%20Margaret%20Mead.%20Milwaukee%3A%20World%20Almanac%20Library&f=false](https://books.google.no/books?id=4t6wPzwJ9DoC&pg=PA2&lpg=PA2&dq=-+Horn,+Geoffrey+M.+(2004)+Margaret+Mead.+Milwaukee:+World+Almanac+Library&source=bl&ots=DaZwrkO21t&sig=22aUAq7Yf3pDTLTUrGsrYThOsWQ&hl=no&sa=X&ved=0ahUKEwjQwO_f6OrTAhXM2ywKHVSqAcUQ6AEIKjAA#v=onepage&q=-%20Horn%2C%20Geoffrey%20M.%20(2004)%20Margaret%20Mead.%20Milwaukee%3A%20World%20Almanac%20Library&f=false)
- Horowitz, Donald L. (1985) *Ethnic Groups in Conflict*. Berkeley: University of California Press
- Horowitz, Donald L. (1991) *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Multiethnic Society*. Berkeley: University of California Press
- Høvrving, Roald (2016) *Srebrenica-massakren*. Utgitt av Flyktningshjelpen. URL: <https://www.flyktningshjelpen.no/nyheter/2015/july/srebrenica-massakren/>
- HRW (Human Rights Watch) (2012) *Second Class Citizens: Discrimination Against Roma, Jews, and Other National Minorities in Bosnia and Herzegovina*. New York: HRW. URL: http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/bosnia0412ForUpload_0_0.pdf
- Huseinović, Samir (2016) *Na izborima u BiH pobjeda nacionalnih stranaka*. URL: <http://www.dw.com/bs/na-izborima-u-bih-pobjeda-nacionalnih-stranaka/a-35945352>
- Ibrahimović, Namir (2015) *Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne I Hercegovine: Osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje u BiH*. URL: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2015/06/Obrazovanje_Izvjestaj_Namir_Ibrahimovic.pdf

- International Commission on Missing Persons – BiH (2016) *Statistics of Missing Persons per Municipality of Disappearance*. URL: https://oic.icmp.int/index.php?w=per_municipality2&l=en&x=search&xw=perMunicipalityLoadMunicipalities2&x_region_id_sel=&x_municipality_id_sel=&country_id=33®ion_id=0
- International Court of Justice (2007) *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=667&code=bhy&p1=3&p2=3&case=91&k=f4&p3=5>
- International Court of Justice (2010) *Press release: Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo*. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16012.pdf>
- Internal Displacement Monitoring Centre (2016) *Bosnia and Herzegovina: Country Information 2015*. URL: <http://www.internal-displacement.org/database/country/?iso3=BIH>
- Kaldor, Mary (1999) *New and old wars: Organized violence in a global era*. Cambridge: Polity Press
- Kalnes, Øyvind, Ole Gunnar Austvik og Heidrun Sørli Røhr (2010) *Internasjonale relasjoner: nøkkelord*. Hentet fra <http://www.internasjonalerelasjoner.net/krig-konflikt-og-konfliktloesning/noekkelord>
- King, Gary, Robert O. Keohane og Sidney Verba (1994) *Designing social inquiry: scientific inference in qualitative research*. Princeton, N.J: Princeton University Press
- Kristoffersen, Line, Per Arne Tufte og Asbjørn Johannessen (2011) *Forskningsmetode for økonomisk- administrative fag*. Oslo: Abstrakt forlag
- Kurir (2015) *Uživo napad na Srpsku: Ubijen policajac, terorista likvidiran, opasnost od novih napada*. URL: <http://www.kurir.rs/crna-hronika/isis-napao-republiku-srpsku-ubijen-policajac-terorista-likvidiran-clanak-1760389>
- Lijphart, Arend (1977) *Democracy in Plural Societies – A Comparative Exploration*. New Haven: Yale University Press
- Lijphart, Arend (1981) *Consociational Theory. Problems and Prospects*. i *Comparative Politics*, 13
- Lijphart, Arend (2004) *Constitutional Design for Divided Societies*. *Journal Of Democracy*, 2, p. 96-107 Project MUSE, EBSCOhost.

- Maglajlija, Vedrana (2016) *BiH – evropski rekorder po broju političkih stranaka*. URL: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/bih-evropski-rekorder-po-broju-politickih-stranaka>
- Malcolm, Noel (1996) *Bosnia: A Short History*. NYU Press
- Marcinkowski, Bartosz (2016) *Bosnia is heading for the rocks*. URL: <http://www.neweasterneurope.eu/interviews/2140-bosnia-is-heading-for-the-rocks>
- Miall, Hugh, Oliver Ramsbotham og Tom Woodhouse (1999) *Contemporary Conflict Resolution: The Prevention, Management and Transformation of Deadly Conflicts*. Cambridge: Polity Press
- Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2015) *Osnovne informacije o obrazovanju u BiH*. URL: http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/osnovne_inf/?id=2021
- Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine (2005) *OSBIH: Jedna vojna sila za 21. Vijek. Komisija za reform odbrane. Izvještaj 2005*. URL: <http://mod.gov.ba/files/file/dokumenti/Izvjestaj-2005-bs.pdf>
- Molde, Eivind (2015) *Fra krig til fred – på Balkan*. URL: <https://www.nrk.no/urix/se-krigs--og-fredsbildene-fra-balkan-1.12449688>
- Moore, Patrick (1996) *Potential Shortfalls of the Dayton Agreement*. Transition Journal
- Mønnesland, Svein (1992) *Før Jugoslavia og etter; nye stater - gamle nasjoner*. Oslo: Sypress Forlag
- Nansenskolen (2015) *Dialog som verktøy for å gjenoppbygge og/eller styrke relasjoner og forståelse mellom mennesker i konfliktområder*. URL: <https://www.fylkesmannen.no/Documents/Dokument%20FMNO/Landbruk%20og%20omat%20dokumenter/Reindrift%20dokumenter/Reindriftsseminar%202015/Dialoger/aringer%20-%20dialog%20som%20verkt%C3%B8y%20i%20konfliktsituasjoner.pdf>
- Narodna skupština Republike Srpske (1992) *Ustav Republike Srpske*. URL: http://www.narodnaskupstinars.net/sites/default/files/upload/dokumenti/ustav/lat/ustav_republike_srpske.pdf
- Narodna Skupština Republike Srpske (2010) *Zakon o Referendumu i Građanskoj inicijativi*. Hentet fra <http://www.narodnaskupstinars.net/?q=ci/download/file/fid/920>

- Nystuen, Gro (2005) *Achieving Peace or Protecting Human Rights? Conflicts between Norms Regarding Ethnic Discrimination in the Dayton Peace Agreement*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Office of the High Representative (2015a) *The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*. URL: http://www.ohr.int/?page_id=1252
- Office of the High Representative (2015b) *General information*. URL: http://www.ohr.int/?page_id=1139
- Ombudsman (2013). *Special report on the status of Roma in Bosnia and Herzegovina*. Banja Luka: Ombudsman for Human Rights in Bosnia-Herzegovina. URL: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2013121010514131eng.pdf
- Organization of American States (1933) *Montevideo Convention on the Rights and Duties of States*. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/treaties/a-40.html>
- Pantović, Milivoje, Danijel Kovačević & Srećko Latal (2016) *Russia Lens Full Backing to Bosnian Serb Referendum*. URL: <http://www.balkaninsight.com/en/article/disputed-bosnian-serb-referendum-divides-russia-and-serbia-09-19-2016>
- Parlament Federacije Bosne i Hercegovine (1994) *Ustav federacije Bosne i Hercegovine*. Lastet ned fra: https://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj16cK5kuXTAhWpYpoKHVXIC-UQFggnMAA&url=http%3A%2F%2Fpredstavnickidom-pfbih.gov.ba%2Fbs%2Fpage.php%3Fid%3D934&usg=AFQjCNHoJozHA1neZQ_9HI7SoYa3ADhtyg&sig2=BHFafwTbG4_fY_apoDwyuw
- Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (2014) *Biografije članova predsjedništva BiH*. URL: <http://www.predsjednistvobih.ba/biogr/default.aspx?id=37007&langTag=bs-BA>
- Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (2016) *Hronologija Predsjedništva BiH*. Url: <http://www.predsjednistvobih.ba/hron/default.aspx?id=10074&langTag=bs-BA>
- Press RS (2015) *Dragan Đurić preživio rat, a ubijen u miru*. URL: <http://pressrs.ba/info/vesti/dragan-duric-preziveo-rat-ubijen-u-miru-28-04-2015>
- Republički pedagoški zavod Republike Srpske (2012) *Opšte informacije*. URL: <http://www.rpz-rs.org/252/rpz-rs/Opste/informacije>
- RTRS (2015) *Zvornik: Teroristički napad – islamski terorista ubio policajca*. URL: <http://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=147159>

- Ruud, Morten og Geir Ulfstein (2014) *Innføring I folkerett*. Oslo: Universitetsforlaget
- Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (2014) *Bosnia-Hercegovina*. URL: <http://www.folkemord.no/Bosnia>
- Smith, Anthony D. (1991) *National Identity*. Penguin Books
- Simonsen, Svein Gunnar (2009) *Forsoning gjennom felles historieskriving*. URL: http://cdrsee.org/pdf/09Innsikt10_balkans_historieskriving_5274.pdf
- Sisk, Timothy D. (1996) *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.
- Sito-Sucic, Daria og Gordana Katana (2017) *ICJ rejects request for revision of Bosnia genocide ruling*. URL: <http://www.reuters.com/article/us-bosnia-icj-revision-idUSKBN16G25X>
- Skjelsbæk, Inger (2015) *Bosnia 20 år etter*. URL: <https://www.nrk.no/ytring/bosnia-20-ar-etter-1.12697758>
- Sputnik (2017) *Russia, Republika Srpska to Continue Trade, Economic Cooperation*. URL: <https://sputniknews.com/politics/201703021051204466-russia-republika-srpska/>
- Statsministerens kontor (2011) *Meld. St. 17 (2010 – 2011)*. URL: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld-st-17-20102011/id638155/sec2>
- Strøm, Ole-Kristian (2015) *Verden så en annen vei da 8000 muslimer ble slaktet ned*. URL: <http://www.vg.no/nyheter/meninger/verden-saa-en-annen-vei-da-8000-muslimer-ble-slaktet-ned/a/23487159/>
- Šurlan, S og Ž. Domazet (2014) *SNSD, DNS I SP formiraju vlast u RS*. URL: http://www.glassrpske.com/novosti/vijesti_dana/SNSD-DNS-i-SP-formiraju-vlast-u-RS/lat/166707.html
- Thagaard, T. (1998) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tsebelis, George (1990) *Elite Interaction and Constitution Building om Consociational Democracies*. Lastet ned fra: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0951692890002001001>
- United Nations Security Council (1993) *Resolution 819*. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/221/90/IMG/N9322190.pdf?OpenElement>
- United Nations (1993) *Case concerning application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v.*

- Yugoslavia (Serbia and Montenegro)) (Provisional Measures)*. URL:
<http://www.un.org/law/icjsum/9328.htm>
- United Nations (1995) *General Assembly: The Situation in Bosnia and Herzegovina*. URL:
http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonAgreement.pdf
 - United Nations Treaty Collection (1948) *Convention on the Punishment and Prevention of the Crime of Genocide*. URL:
<https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%2078/volume-78-i-1021-english.pdf>
 - Ustavni sud Bosne i Hercegovine (1995) *Constitution of Bosnia and Herzegovina*. URL:
http://www.ccbh.ba/public/down/USTAV_BOSNE_I_HERCEGOVINE_engl.pdf
 - Večernji list (2016) *BiH: Referendum u RS ocinjjen nelegalnim, no još nema zabrane*. URL: <http://www.vecernji.hr/svijet/bih-referendum-u-rs-ocijjenjen-nelegalnim-no-jos-nema-zabrane-1109949>
 - Večernje novosti (2017) *Nikolić ne čuje Bakira i odlazi u RS na proslavu*. URL:
<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:643130-Nikolic-ne-cuje-Bakira-i-odlazi-u-RS-na-proslavu>
 - Walicki, Nadine (2014) *Bosnia and Herzegovina: Ethno-political agendas still prolonging displacement*. URL: <http://www.internal-displacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/bosnia-and-herzegovina/2014/bosnia-and-herzegovina-ethno-political-agendas-still-prolonging-displacement>
 - Waltz, Kenneth N. (1979) *Theory of international politics*. Boston: McGraw Hill.
 - Wedge, Joanna (2008) *Where peace begins: Education's role in conflict prevention and peacebuilding*. Publiser av: International Save the Children Alliance. URL:
http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/A2A4C1378EF2807E4925757E001E42DE-200803_Where_Peace_Begins.pdf
 - Weller, Marc (2008) *Peace lost: The failure of prevention – Kosovo*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers
 - Yin, Robert K. (2009) *Case Study Research: Design and Method*. Los Angeles: SAGE Publications

- Østerud, Øyving (1995) *Brennpunkt om Bosnia – vesten og den tredje balkanske krig*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Østerud, Øyvind (2009) *Hva er krig?* Oslo: Universitetsforlaget

